МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДВУЯЗЫЧНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Գործարար
ГОРЦАРАР

ОКТЯБРЬ-ДЕКАБРЬ № 10-12 (138-140) 2010 г.

Кормилица.

Кисть, прославляющая нас

В августе 2006 года указом президента художнику **Юрию Григоряну** было присвоено звание «заслуженный художник России», а уже в октябре 2010 года наш соотечественник стал членом-корреспондентом Российской академии художеств.

Молодой армянский живописец, воспитанник художественного училища Памяти 1905 года, выпускник Московского художественного института им. В. И. Сурикова впервые отметился на молодёжной выставке в 1972 году. По окончании института в течение 2 лет был стипендиатом Союза художников СССР, а в 1988 году за работу «Армянская женщина» был удостоен золотой медалью на выставке в Японии.

Редкое трудолюбие, свойственное выходцу из Нагорного Карабаха, позволило ему принять участие более чем в 200 выставках – в своей стране и за рубежом. Время сохранило за ним почетное место в ряду самобытных мастеров кисти: свыше 60 его полотен заняли достойное его таланта место в десятках музеев и картинных галерей мира, в том числе в Третьяковской галерее, в Государственном музее народов Востока, а также в частных собраниях Михаила Горбачёва, Альберта Гора, Людвига.

Но пора обратиться к творчеству художника: его манере письма и тематике.

Жёсткая композиционная основа буквально «удерживает» внимание зрителя: мелькают ли пейзажи его родного села или видения из мира воспоминаний, или лица родных и близких ему людей. Любая натура обретает значимость на его холстах, будь

то любимый всеми Шарль Азнавур или мать, придавленная горем, свалившимся на народ Карабаха.

На моей памяти, после Минаса Аветисяна и Сейрана Хатламаджяна так проникновенно никто ещё не писал нашу деревню с её повседневными делами и заботами. То, что у многих остаётся «за кадром», у Юрия Григоряна показано ярко и наглядно. Посетитель его выставки может погреться «У туруна», дышащего запахом свежего лаваша, посидеть в «Сумерках» у ворот «Старого крестьянского дома» и послушать переливы «Карабахской мелодии»...

Мотивы жизни быстротечной словно остановлены мгновением перевода взгляда со «Стогов» на «Путников».

Краски Юрия Григоряна, не выпуская из поля зрения общий настрой на радость бытия, пульсируют в такт журавлиной печали по родине – Армении, честь и достоинство которой он, уроженец мятежного Карабаха олицетворяет в сегодняшнем дне.

Пытливое око отметит: особое место в творчестве художника занимают женские портреты. В их трогательной строгости он ищет и находит свой художественный идеал.

Требовательный к себе живописец, выверяя каждый мазок, нередко годами трудится над одним холстом, добиваясь безупречности.

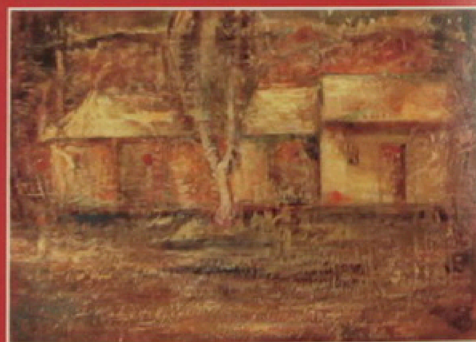
Две работы, написанные в разные годы, занимают особое место в его творческой биографии: «Мать» – средоточие горя народного, дающего тем не менее силы жить и творить, и «Кормилица» - корова, символ семейного достатка и покоя. Насмотришься на холсты, наполненные душевным трепетом, и память отбросит тебя в неторопливый ход деревенской жизни, погрузит в живую пастораль: бредёт с выпаса стадо, вздымая пыль, а над ним витает в воздухе гортанная речь гордого горца.

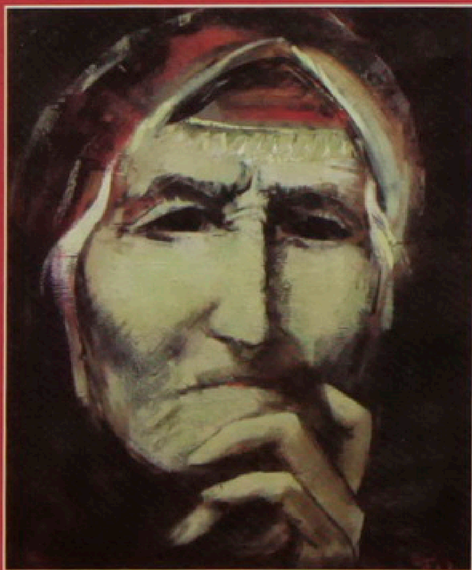
Бесспорно, привлекают внимание и притягивают взгляд такие полотна, как «Солнечный день», «Заброшенные дома», «Полдень», «Мои односельчане», «Гранаты», «Танец», а неброская работа «Путники» мягким перебором тонов и оттенков оставляет в памяти штрих-пунктир пройденного художником пути, наполняя и зрителя ожиданием нового.

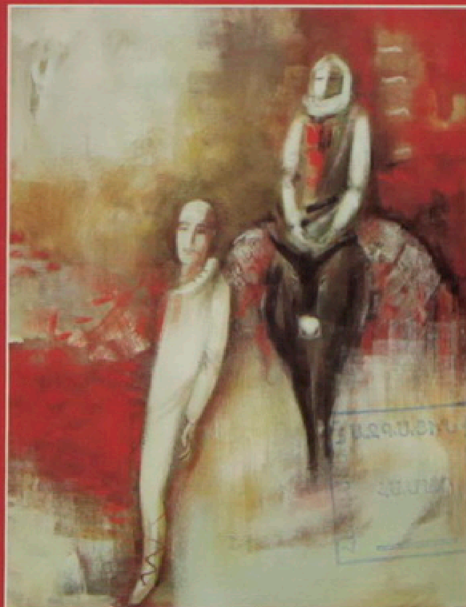
Необычайно целостное ощущение от выставок Юрия Григоряна уже не отпускает, тянет обратно – под отчий кров. И не это ли истинное искусство, притягательная сила которого кроется в любви к родному очагу, Отечеству?! Ведь это вечно живое чувство растворено в каждом из нас, где бы мы ни были, сотрясая душу сопричастностью к делам и свершениям на земле нашей общей Родины.

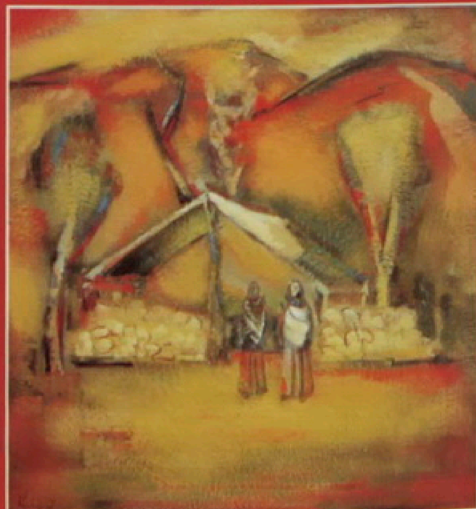
Ашот САГРАТЯН, поэт и художник.

Заброшенные дома.

Сумерки.

Мать.

Путники.

У туруна.

Еще один шаг к миру и красоте – Искусство

«Народ бессмертен, если в непростые годы своего существования он делает еще один шаг к искусству», – сказал на торжественной церемонии дарения значительной экспозиции картин для национальной художественной галереи Арцаха посол Республики Армения в России Олег Есаян.

Последний день московского сентября стал первым днем художественной галереи Арцаха. Слова господина посла стали еще одним подтверждением того, что его народ по-прежнему готов к мирному урегулированию конфликта, отвечая на возможность военной эскалации стремлением создавать, приумножать, увековечивать. Сам Олег Есаевич пришел не только поприветствовать своих соотечественников, но и подарить картину белорусского художника из своего личного фонда.

Среди участников культурной акции были министр культуры НКР Нарине Агабалян, постоянный представитель НКР в Москве Альберт Андрян, председатель Союза художников Армении Карен Агамян, президент САРа Ара Абрамян, народный художник СССР, скульптор, академик Российской академии художеств Николай Никогосян, сопредседатель клуба «Друзья Арцаха» Эдуард Гулян.

Всё начиналось с дружеского визита. Год назад министр культуры НКР Нарине Агабалян, мэр Степанакерта Вазген Микаэлян, спикер национального собрания НКР Ашот Гулян зашли в мастерскую к своему соотечественнику, заслуженному художнику России Юрию Григоряну, который и подарил будущей галерее полотно «Мать». Это и стало точкой отсчета.

Факт единения народа Арцаха, его друзей в то время, когда Азербайджан декларирует свое право вернуть «исторические земли», выглядит как параджановское послание: «Я отомщу любовью».

Еще восемь месяцев назад в рамках одного из заседаний клуба «Друзья Арцаха» зародилась идея собрать по всему миру – не только армянскому – картины, которые могли бы стать основой арцахской художественной галереи. Инициатором и вдохновителем проекта стал академик РАЕН Григорий Габриэлянц. По его признанию, организаторы не ставили цель удивить мир приобретением мировых шедевров кисти Пикассо или Модильяни. Ставка была сделана на произведения современных художников из экзотических стран, таких как Израиль, Мексика, Эфиопия. Сам Григорий Аркадьевич передал из своей коллекции в будущую галерею около двух десятков картин, к ним присоединились еще четыре работы Юрия Григоряна, большое количество картин от Владимира Багирянца. Среди дарителей-меценатов известные люди – Эдуард Гулян, Нарине Давтян, Спартак Костанян, Аида Манучарова и другие. Большинство художников передали свои творения безвозмездно, что, с одной стороны, очень радовало инициаторов, с другой – мотивировало потенциальных дарителей. Конечно, большая часть подаренного – это произведения армянских авторов, в том числе тех, кто родился в России, но ментально не порывает с родиной своих предков. Юрий Григорян-младший, представитель молодого поколения живописцев, приняв участие в выездной сессии клуба в июне этого года, сегодня отправляет в Степанакерт как свидетельство сопричастности к этой благородной акции картину «Усталость». «Это собирательный образ карабахской армянки, матери, – говорит Юрий. – Усталость здесь прописывается метафизически, имеется в виду не только утомление после тяжёлого, трудового дня, а общая, накопившаяся за тяжелую жизнь усталость. Это некая дань земле моих предков. Подарю ещё картины, как только у музея будут стены».

В Москве было собрано порядка ста картин. Еще сорок передает из своих фондов Союз художников Армении.

Валерия ОЛЮНИНА.
www.noev-kovcheg.ru

КОНЦЕРТ В МЕГРИ

2-6 ноября в рамках визита в Сюникскую область делегация представительства Федерального агентства Россотрудничества в Армении, возглавляемая заместителем руководителя Натальей Еременко, посетила школу Мегринского пограничного отряда, где состоялся концерт российско-армянской дружбы. Ключевое место в нем заняла литературно-музыкальная композиция под названием «Ум и дела твои бессмертны…», посвященная 215-летию со дня рождения А. С. Грибоедова в дань памяти великого русского дипломата, поэта и драматурга.

УЧЕНИКИ СТАРШИХ КЛАССОВ ПРЕДСТАВИЛИ ГОСТЯМ отрывок из произведения «Горе от ума», рассказали о жизненных перипетиях автора и его огромном вкладе в историю дружественных российско-армянских отношений. Виктория Оганесян и Эрнест Айрапетян исполнили вальс Грибоедова, а девятиклассник Экнадос Амбарцумян представил свою исследовательскую работу «О путешествии по Армении». Дети пели и танцевали, радуя благодарных зрителей. Исполнительный директор Российского учебно-методического центра русского языка представительства Россотрудничества Гурген Барикян в дар школе передал книги и диски с обучающими программами по русскому языку.

4 ноября – в День народного единства, отмечающегося в России, - делегация приняла участие в праздничном митинге, прошедшем в отряде, а также с интересом наблюдала за организованными спортивными соревнованиями. Состоялась встреча с ветеранами Великой Отечественной войны общественной организации ветеранов г. Мегри – Шагеном Минасяном и Оганесом Оганесяном, поведавшими о деятельности организации, в том числе, по патриотическому воспитанию подрастающего поколения (в городе действует школьное движение «Юные друзья пограничников»), и о тесном взаимодействии с погранотрядом.

В завершение визита гости посетили Музей воинской славы, где ознакомились с историей Мегринского погранотряда, отметившего в этом году свое 55-летие, и оставили памятную запись в книге отзывов.

Екатерина ЖИРЕНКО.

Четвёртый съезд Союза армян России

17 ноября в Москве в конференц-зале «Президент-отеля» состоялся Четвёртый съезд Общероссийской общественной организации «Союз армян России», приуроченный к 10-летнему юбилею учреждения САР.

На Съезд прибыли 224 делегата из 61 республик, краев и областей Российской Федерации, представляющих региональные отделения САР, а также почётные гости: Президент Республики Армения Серж Саргсян, полномочный представитель Президента РФ в СФО Илья Клебанов, глава Ново-Нахичеванской и Российской епархии ААЦ епископ Езрас, советник Управления Президента РФ по внутренней политике Андрей Ротермель, министр по делам диаспоры РА Грануш Акопян, депутаты Госдумы РФ Артур Чилингаров и Константин Затулин, председатель Комитета межрегиональных связей и национальной политики г. Москвы Михаил Соломенцев, Посол РА в РФ Олег Есаян, член Совета Федерации РФ Александр Тер-Аванесов.

Съезд начался с исполнения гимнов России, Армении и Союза армян России и благословляющей молитвы епископа Езраса, после которых с речью к присутствующим обратился Президент Республики Армения Серж Саргсян. В завершение своего выступления Президент РА объявил о награждении Президента САР Ара Абрамяна Орденом Почёта РА за большие заслуги в деле укрепления сотрудничества между Арменией и Россией и вручил ему орден.

Затем Съезду были зачитаны приветствия и поздравления САР по случаю 10-летнего юбилея **Президента РФ Дмитрия Медведева, Председателя Правительства РФ Владимира Путина, Католикоса Всех Армян Гарегина Второго, Патриарха Московского и всея Руси Кирилла, Председателя Госдумы РФ Бориса Грызлова, Председателя Совета Федерации Сергея Миронова, Мэра Москвы Сергея Собянина.**

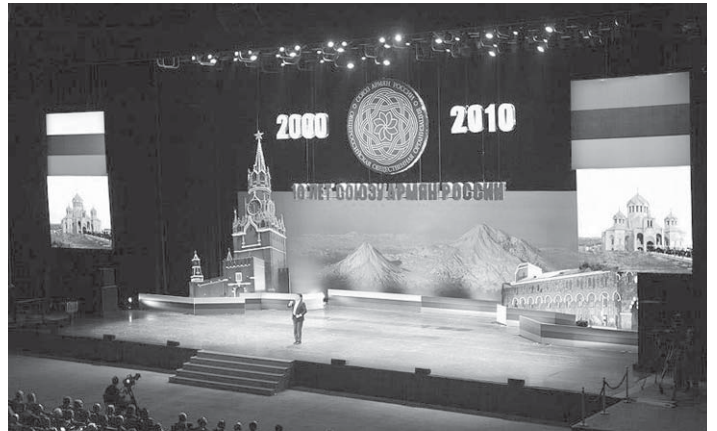

С отчётным докладом выступил Президент САР Ара Абрамян. После этого был заслушан доклад Ревизионной комиссии с которым выступил Симон Кагиян.

Председательствующий на Съезде Первый вице-президент САР Георгий Тер-Газарянц предоставил слово для выступлений в прениях по докладам: **члену Правления САР, Первому заместителю председателя Совета Московского городского отделения САР, академику РАМН Арнольду Адамяну, Председателю Краснодарского регионального отделения САР Размику Геворкяну, Председателю Ставропольского регионального отделения САР Артёму Арзуманяну, Председателю Омского регионального отделения САР Араику Татояну, члену Совета САР, народному художнику России, лауреату Ленинской премии Фридриху Согояну, Председателю Ивановского регионального отделения САР Артюше Гарибяну, Вице-президенту САР по молодёжной деятельности Левону Муканяну, Председателю Ульяновского регионального отделения САР Арсену Абрамяну, член Правления САР, члену Совета МГО-САР, генерал-лейтенанту Норату Тер-Григорьянцу, Председателю Тверского регионального отделения САР Сейрану Кочканяну.**

Съезд единогласно избрал Президентом САР **Ара Аршавировича Абрамяна**, а также руководящие и контролирующие органы САР.

На этом Съезд завершил свою работу.

Для делегатов и гостей Съезда в тот же день в Государственном Кремлёвском Дворце состоялся большой праздничный концерт мастеров искусств из Армении и России. На концерте присутствовали Президент РА Серж Саргсян, государственные деятели Армении и России, представители духовенства, многочисленные приглашённые из национальных и других общественных организаций России.

О переводе и толковании пословиц и поговорок

Если принять за основу понятие: клетка живого слова множит себя делением смысла, становится ясным и весь спектр тем, поднимаемых на любой конференции по проблемам художественного перевода. Допуская остроту дебатов, полагаю, что по совокупности поднятых тем проявится она скорее всего при обсуждении аспектов, имеющих взаимопроникающий характер, поскольку каждые четверть века литературный язык претерпевает известные изменения: выходят из обращения одни слова и понятийные ряды, на смену им приходят другие, порождённые новыми временами и нравами, материализованными как минимум в двух генерациях, кои и являются потребителями современного языка.

Во все времена жанровые особенности заставляют переводчика работать внутри заданной формы, соблюдая тональность и ритмографию. К примеру, псалмы, как накопители духовной энергии, выстраивают свою интонационную структуру, спираль развития темы. Сплетаясь и спрягаясь, они создают единый свод песнопений, этакую азбуку сопричастности Троице… Особенно ярко выражено это в «шараканах», духовных песнопениях армян, принявших христианство в 301 году новой эры. Всем известное устойчивое словосочетание – «цавыт танем», в быту переводимое как «возьму твою боль», при глубоком прочтении означает нечто иное: святитель армян Григорий, из язычников, уверовав в учение Христа, сострадая Ему и разделяя с ним боль, выдохнул, пав на колени перед Распятым: «приму муки Твоя!». В этом, по моему глубокому убеждению, одна из тайн в подходах к переводу текстов евангельского содержания. То же с актом бурного выражения восторга по случаю удачи у ближнего, поздравлением типа «ачкыт луйс». Дословно переводят его как «глазам твоим свет!». Однако, вписывается оно лишь в рамки оборота «да будет свет очам твоим!» или «да преисполнятся глаза твои радости!». Здесь то ли радость - синоним света, то ли свет - синоним радости.

В этой связи о переводном тексте можно говорить как о художественном объекте, где можно наблюдать ***истечение времени.***

Теперь о переводе пословиц и поговорок.

Ворочаясь в недрах армянской речи, обнаружил я, что в ряде случаев исконный смысл многих пословиц и поговорок искать следует в понятийных пластах традиций и обычаев. Так, если в русском языке бытует «сытый голодного не разумеет», то в перефразировке с армянского та же поучительная мысль звучит несколько иначе – «сытый голодному мелко крошит». Налицо элемент бытового садизма. А разбирая, скажем, выражение - «яйцо укравший милым чадом, проснётся завтра конокрадом», мы подтягиваем его до уровня восприятия русских пословиц и поговорок, конструируя смысловой перевод по образу и подобию построения оных в русском языке. Порочная практика ***подзамены*** национального своеобразия устойчивым ***элементом похожести*** приводит к тому, что совершенно чёткий образ - «змеёй напуганный, шарахнется верёвки» превращается в нечто схожее – «обжёгшись на молоке, дуют на воду». Теряет в глазах иноязычного читателя национальная литература, равно как не обогащается орнаментальным мышлением, к примеру, литература русская. Данный подход даёт ответ и на вопрос о соотнесённости объёмов переводного текста с оригиналом, выявляя аспекты интерпретации, исключая необходимость в подробных комментариях и намекая на соотношение синонимических рядов, поскольку сокращения семантического толка имеют место уже в самом процессе осмысления образа, в момент проникновения в его суть.

Что до узнаваемости авторского стиля, то его нам в полной мере демонстрирует пунктуация, «морзянка» которой выдаёт синтаксические запасы прочности эрудиции автора во всём многообразии ассоциаций по интонированию текста.

Но вернёмся к обозначенной теме.

По В. Далю, «пословица – краткое изреченье, поучение более в виде притчи, иносказанья или в виде житейского приговора. Пословица есть собь языка, народной речи, не сочиняется, а рождается сама в виде житейского приговора. Это ходячий ум народа; она переходит в поговорку или простой оборот речи и сама о себе говорит: Пословица не даром молвится. Пословица не на ветер молвится. На пословицу, что на дурака, и суда нет. Пословицы не обойти, не объехать. Добрая пословица не в бровь, а в глаз. От пословицы не уйдёшь. Хороша пословица в лад да в масть. Пословица плодуща и живуща. Пословицами на базаре не торгуют. Не всякое слово пословица».

Что касается поговорки, то «Она есть слух, молва. Складная, короткая речь, ходячая в народе, но не составляющая полной пословицы. Условный оборот речи. Слово или речение, которое приговаривают кстати и некстати».

В 1960 году в Ереване Институт литературы им. М. Абегяна АН Армянской ССР издал фундаментальный труд А. Т. Ганаланяна «Армянские пословицы» в 400 страниц с комментариями, вобравший в себя как собранные варианты по областям исторической Армении, так и разночтения, зависящие от характера и обычаев, укоренившихся в различных говорах. Не имея возможности представить весь спектр этого жанра народного творчества, мы остановимся на примерах, так или иначе дающих представление о многообразии прочтений и толкований. Цель А. Т. Ганаланяна - дать собирательный образ народа, типа его мышления в рамках картин социального неравенства, так или иначе влиявших на психический склад ума нации.

Многогранный подход исследования пластов народной жизни привёл к мысли, что пословицы и поговорки моего народа в переводе на русский должны быть облечены в хрестоматийные уже устоявшиеся формы русского фольклора. Посему мои трактовки и толкования по характеру обработки похожи на народные сказки, выполненные в разные эпохи подлинными мастерами слова.

Пословно-подстрочные переводы приводятся в скобках.

(**подстрочник** - Когда змее приходит время подыхать, она выползает и ложится посреди дороги).

Как умереть змее приходит срок, она дорог ложится поперёк.

(**подстрочник** - Не везде, где человек устаёт, постоялый двор стоит).

Не всюду, где усталость застаёт, двор постоялый на пути встаёт.

(**подстрочник** - Когда у пастуха масла вдоволь, того гляди, он им и посох свой смажет)

У пастуха коли масло в излишке, он и посох смазать им не почтёт лишним.

У пастуха коль вдоволь масла, он им и посох свой умаслит.

Имеются и разночтения типа -

У пастуха коли масло в избытке, смазать им зад не оставит попытки.

(**подстрочник** - Чем тяжелее у осла ноша, тем он идёт быстрее).

Чем тяжелей поклажа у осла, тем шибче он шагает до села.

(**подстрочник** - Сядем рядом, поговорим прямо).

И сидя боком, можно толковать око в око.

Сядем вместе, поговорим честно.

(**подстрочник** - Самый хороший гость тот, кто вовремя уходит).

Хорош тот гость, кто в горле не кость.

Тот гость хорош, кто обойдётся в грош.

Душе приятен, гость, к примеру, радушия знающий меру.

(**подстрочник** - Богу угодны и свечка бедняка, и богачёва свеча).

Равно угодны Богу свеча богача и свечка того, живёт кто убого.

(**подстрочник** - Слюной пожар не потушишь).

Плевком пожара не потушишь.

(**подстрочник** - Одной рукой в ладоши не хлопнешь).

Одной рукой в ладоши не похлопать.

(**подстрочник** - У судьи нет глаз, а есть уши).

Судья без глаз надеется на уши.

(**подстрочник** - Право есть, а закона нет).

При праве беззаконие царит.

(**подстрочник** - Один умирает от обжорства, другой – от работы).

Кто от обжорства тихо мрёт, кого работы губит гнёт.

⊃б

5⊃

(**подстрочник** - Кто имеет шубу из соболя, а кто и рубахи не имеет).

В соболях одни по моде, на других одни лохмотья.

(**подстрочник** - Откуда зиме знать, что у бедняка дров нет).

Откуда ведать вьюге, что нету дров в лачуге.

(**подстрочник** - Сила и душа богатого в кармане).

Душа и сила богатея всегда в его кармане зреет.

(**подстрочник** - Солнце – ковёр для бедняка).

Солнце - ковёр бедняка во все века.

(**подстрочник** - Бедняка многие учат уму-разуму, а хлеба никто не подаст).

Все только наставляют бедняка, а где она, дающего рука?

К бедам бедных люди глухи: не подаст никто краюхи.

(**подстрочник** - Пеший всаднику не товарищ).

Жизнь учит – пеший всаднику не попутчик.

Всадник тем себя и тешит, что в попутчиках не пеший.

(**подстрочник** - Лучше умереть, чем нищенствовать).

Чем всю жизнь побираться, лучше с жизнью расстаться.

(**подстрочник** - Бедняка бедняк поймёт).

Бедняка поймёт не всяк, разве что другой бедняк.

(**подстрочник** - Кто ест хлеб бедняка, тот не насытится).

Бедняцким хлебом сыт не будешь.

Хлебом бедняка не наешься наверняка.

Не отъешь бока на хлебе бедняка.

(**подстрочник** - Бедняк нуждается в хлебе, а богатый – во всём).

Бедняк нуждается в хлебе насущном, богатый во всём сущем.

О хлебе насущном печётся бедняк, богатому всё достаётся и так.

(**подстрочник** - Твори добро, бросай в реку).

Твори добро – кидай в реку. (Означает: вынесет однажды к человеку).

(**подстрочник** - Хлеб голодному - что пирог).

Кто вконец изголодался, хлеб тому пирогом показался.

У кого от голода в горле ком, будет и хлеб тому пирогом.

Тому, кто с голоду продрог, хлеб сойдёт и за пирог.

(**подстрочник** - Один день на чужбине равен одному году)

День на чужбине - что год: душу дерёт.

(**подстрочник** - Дочку богатого в жёны взять трудно, а содержать – легко).

Дочери нищего мигом добьёшься, да содержать надорвёшься.

(**подстрочник** - Сытый старается голодному мельче крошить).

Сытый голодному мелко крошит.

Кто отъел себе бока, не утешит бедняка.

(**подстрочник** - Лучше не иметь денег, чем не иметь души).

Лучше жить на гроши, чем прожить без души.

(**подстрочник** - Деньги светят в темноте).

Деньги, говорят, в темноте искрят.

(**подстрочник** - У кого деньги есть, у того ума нет, у кого ум есть – денег нет).

Кто при деньгах, тому б занять ума, кто при уме – тому б деньжонок тьма.

(**подстрочник** - Хочешь иметь деньги, дырявого кошелька не держи).

Права пословица - в дырявом кошельке деньга не водится.

У деньжат особый нрав: не любят, когда кошелёк дыряв.

(**подстрочник** - На рынке вместе с товаром и душа продаётся).

На базаре, говорят недаром, часть души уходит с товаром.

(**подстрочник** - Осла, купленного по цене огурцов, найдёшь когда-нибудь утонувшим).

Осла, что куплен был за грош, в канаве где-нибудь найдёшь.

Купивший осла по цене огурца, назавтра его и дождётся конца.

(**подстрочник** - У говорящего правду должна быть лошадь наготове и одна нога в стремени).

Кто волен правду говорить во времени, тому одной ногою быти в стремени.

(**подстрочник** - У лжеца дом сгорел – никто не поверил).

Что дом сгорел у лжеца, не поверил никто до конца.

(**подстрочник** – Тот, кто посмел украсть яйцо, украдёт и коня),

Кто яйцо украсть сумел, увести и лошадь смел.

Кто начал воровство с яйца, тот может увести и жеребца.

Кто начал кражи с малого - яйца, тот уведёт, поди, и жеребца.

Стибрить посмевший яйцо, угонит и коня молодцом.

Кто яйцо стянуть не прочь, тот и до коня охоч.

Кто яйцо стащил средь бела дня, тот уже готов угнать коня.

Кто яйцо однажды спёр, и на лошадь будет скор.

Кто яйцо стащить отважен, конокрадом станет даже.

Кто яйцо украл без слов, и коня увесть готов.

Кто яйцо унёс средь бела дня, вскоре западёт и на коня.

Кто яйцо украл вчера, лошадь стырит со двора.

Яйцо укравший милым чадом, проснётся завтра конокрадом.

Сегодня яйцекрад, а завтра конокрад.

Бесспорно, приведёнными вариантами прочтения передача многогранности самого явления не ограничивается. Дальше, оставаясь в образе, можно работать и над ***расширением*** смысла:

Свистнувший единожды яйцо, залетит, крадя коня, в конце концов.

Украсть яйцо решивший – обойдётся, на краже лошади однажды попадётся.

На чужое позарясь яйцо, люди часто теряют лицо.

И утянув у соседа яйцо, можно утратить однажды лицо.

Кто яйцо посмел стянуть, стал уже на скользкий путь.

Покусившись на яйцо, недолго потерять лицо.

Нередко начало конца, кроется в краже яйца.

Не попавшись на яйце, погорит на жеребце.

Кто раз яйцо сподобился украсть, на краже коня может завтра пропасть.

Мастер художественного слова Сурен Кочарян говорил мне, что ещё в 1939 году для своей концертной программы извлёк он из этого сжатого нравоучения – **кто яйцо украл вчера, лошадь стырит со двора** - в рифмованную по звукописи строку - **дзу гохацохы дзи эл кыгохана** - полновесную притчу:

«Жили-были в небольшом селенье мать и сын.

Малыш подрастал.

Как-то раз принёс он матери яйцо.

- Где взял?

- Из-под соседской курицы.

- Молодец,- сказала мать и приласкала сыночка.

Прошло немного времени и любимец матери принёс в дом курицу.

- Где взял?

- Она гуляла одна вот я и прихватил...

- Да ты у меня совсем большой! – одобрила мать поступок сына.

Загордился подросток и вскоре притащил в дом ягнёнка.

- Если так пойдёт, вскоре мы из нищеты вылезем!

Окрылённый материнской похвалой, привёл в другой раз овцу...

Потом сын пропал.

Слух прошёл по селу, что на краже коня парень попался в дальнем селе.

А там вешать собрались вора.

- Есть у тебя последнее желание?

- Есть, - сказал сын той женщины, - позовите сюда мою мать, - хочу поцеловать её перед смертью.

Послали за матерью вора. Припал сын к губам матери и откусил ей язык...».

Таков опыт великого чтеца-декламатора Сурена Кочаряна по выявлению пространственности образа, развивающегося во времени.

(**подстрочник** - Кто испугался, завидев змею, шарахнется при виде веревки).

Змею узревший, верёвки убоится.

Змеёй напуганный, шарахнется верёвки...

(**подстрочник** - Пока правда приспеет, ложь весь свет проглотит).

Пока правда проснётся, ложью свет захлебнётся.

(**подстрочник** - Говорит такую чушь, что даже осёл в стойле орёт).

От чепухи, что он несёт, осёл и тот в хлеву ревёт.

(**подстрочник** - Пока родники не иссякнут, цену воде не узнают).

Цена на воду не взлетит, пока родник её струит.

Пока родник не пересохнет, никто из нас, поди, не охнет.

(**подстрочник** - Вода дорогу сама найдёт).

Вода порыщет-порыщет, дорогу себе отыщет.

(**подстрочник** - Град бьёт и по полю праведника, и по полю грешника).

И поле грешника, и праведника поле у града в воле.

(**подстрочник** - Брошенный камень обратно не вернётся).

Камень, что брошен, назад не может быть спрошен.

(**подстрочник** - Волк меняет шерсть, но не характер).

Волк хоть и линяет, да нрава не меняет.

(**подстрочник** - Осёл, не умирай, скоро травка пойдёт).

Осёл, копыт отбрасывать не смей – конец зиме.

(**подстрочник** - Ум не в возрасте, а в голове).

Не в возрасте ум, а в наличии дум.

(**подстрочник** - Лучше быть слепым на глаза, чем умом).

Лучше быть незрячим, чем ничего не значить.

(**подстрочник** - На верёвке глупца в яму не спускайся).

У глупца на поводу будешь на свою беду.

⊃7

6⊃

(**подстрочник** - Ум даётся природой, его не купить)

Не старайся, толстосум: от природы в людях ум.

(**подстрочник** - Поручи дураку дело, так он тебе больше дел нагородит).

Приставил к делу дурака – разгребай за ним века.

(**подстрочник** - Пусть лучше мудрый заставит тебя заплакать, чем дурак развеселит).

Пусть лучше выбьет из тебя слёзу мудрец, чем дурости наденут на тебя венец.

(**подстрочник** - Дурак бросил в яму грош, пообещав сорок копеек, чтобы его достали).

Дурак в яму грош бросил, за полтинник достать его просит.

(**подстрочник** – Сроду не молился, а как начал – палец в глаз воткнул).

То не молился ни разу, а то пальцем оставил себя без глазу.

(**подстрочник** - Без глупца умному не прожить).

Умный - царь при глупцах.

Умный правит в веках только при дураках.

(**подстрочник** - Есть люди, у которых, и у родника воды не выпросишь).

У иных наверняка не выпросишь и воды у родника.

(**подстрочник** - Потерял мельницу - ищет жернова).

Утратив мельницу, скулит по жерновам.

(**подстрочник** - Разозлился на осла, а бьёт попону).

Осёл хозяина не понял: зол на него, а лупит по попоне.

(**подстрочник** - Умный зайца и телегой поймает).

Зайца умный, сколь тот ни бегай, отловит и телегой.

(**подстрочник** - Ловкий вор и хозяина дома в воровстве уличит).

Смекалистый вор даже хозяина дома уличит в краже.

подстрочник - Он и вороний помёт за серебро сбыть сумеет.)

У кого глаз намётан, серебром разживётся, торгуя и вороньим помётом.

(**подстрочник** - Мышка в норку прошмыгнуть хотела, да кто-то метлу ей к хвосту ей приделал)

Мышка в норку еле пролезала, так ей ещё и метлу к хвосту привязали.

(**подстрочник** - Верблюду сказали: - Поздравляем, тебя сам царь вызвал.- Знаю,- ответил тот, - либо за рисом пошлёт в Шарур, а может и в Кохб - за солью.)

Верблюду слуги говорят: - Ликуй, сам царь интересуется тобою: - Никак за рисом мне в Шарур, а то и в Кохб идти - за солью.

(**подстрочник** - Как бы там ни было, но шкуры даже павшего верблюда хватит, чтобы осла нагрузить).

Шкура даже дохлого верблюда тянет на поклажу для осла.

(**подстрочник** - Нет ничего ужаснее, чем когда жена изменяет мужу на его же груди).

А есть ли что постыднее и хуже жены измены на груди у мужа?!

(**подстрочник** - Не всякий, кто ходит в чёрном – священник).

Не всяк, кто в чёрное одет, служения дал Господу обет.

(**подстрочник** - Разоряет всё лиса, а кивают все на волка).

Пока лиса всё разоряет толком, дурная слава гонится за волком.

Лиса разоряет хозяйства без меры, да только в разбойниках значится серый.

(**подстрочник** - Дверь на замке держи и не думай, что вор – твой сосед)

Держи двери на запоре, не ищи в соседе вора.

И как вариант:

Держи-ка двери на запоре, да не ищи в соседе вора.

(**подстрочник** - На чужом дереве гнездо вить не стоит).

Вздор - на дереве чужом вить гнездо.

(**подстрочник** - Это тесто ещё немало воды потребует).

Тесто это, попомни ты, ещё немало попросит воды.

Здесь речь о деле, которое затянется.

(**подстрочник** - Кому приводилось побираться, тот знает, как горчит жизнь).

Кто на чёрствой вырос корке, знает жизни привкус горький.

(**подстрочник** – Не выгодно пастуху держать при отаре белого пса).

При отаре белый пёс - на шерсть овечью ниже спрос.

Белый пёс пастуху не нужен: шерсть овечья расходится хуже.

(**подстрочник** - Злые языки острее кинжала).

Злого слова жало пострашней кинжала.

Сплетен язык опасен в разы.

(**подстрочник** - На покладистого осла садятся двое)

На смирного осла, говорят, двое сесть норовят.

(**подстрочник** - Сладкий язык и змею из норы выманит).

Выманить змею из норы нет вопросов: позови сладкоголосо

Сладкоголосая речь может из норы и змею извлечь.

Не ново, что выманить змею из норы можно и добрым словом.

Можно словом добрым из норы выманить и кобру.

Медоточивый слог из норы и змею бы извлёк.

В развёрнутом прочтении можно и так толковать:

Коли сладко-сладко запою, извлеку из норки и змею.

Истоки афоризмов, как и крылатость слов и выражений искать прежде всего следует в недрах народных пословиц и поговорок. А для лучшего запоминания они народом ещё и рифмуются. Так, семантический перевод игры слов **Ес - «ага», ду – «ага» агу агун ов ага?!** таков:

Я себе хозяин-барин, ты – себе хозяин-барин, кто тогда муки намелет да засыплет в наши лари?!

И подобных оборотов, а нередко и «изворотов» речи, берущих начало в корневой основе пословиц и поговорок, немало. Так, в роковые тридцатые, в пору повальных арестов и расстрелов, по Еревану ходила зловещая поговорка:

(Гнаци ЧеКа – эка-эка, чэка- чэка).

В дословном переводе звучит это так:

((Я) пошёл в ЧК, приду – приду, а не приду – так не приду.

А понимать следует, видимо, как:

Он в ЧК ведёт, мой след: либо буду, либо нет.

В этом ***буду*** *кроется смысл двоякий:* ***вернусь и... буду ли жив?!.***

Особого разговора требует ставшее чуть ли не обиходным в отношениях друг к другу бессмертное -

(**подстрочник** - Пойди умри, вернись – полюблю).

Возлюблю, **когда** *сойдёшь в могилу.*

Пагубный червь всенепременного этого условия, а за ним зачастую уловим яд умело скрываемой зависти к чужому успеху, пульсируя в крови, по сей день никак не отрезвит иных от надменности, высокомерия и завышенной самооценки. Прозрения приходят, увы, лишь на пороге беды – личной или общенародной…

Не я первым взялся за доходчивый и достойный во всех отношениях перевод пословиц и поговорок армянского народа на русский. В 60-х годах прошлого века сотрудник издательства «Восточная литература» Г. О. Карапетян составил и оставил нам свой – ознакомительный – вариант. Отдавая должное энтузиазму предшественника своего, искренне сожалею, что ему не хватило жизни - подобраться к одному из занимательнейших жанров в нашем фольклоре.

Значимость проблемы передачи национального своеобразия я осознал, обучаясь ещё в Литинституте. Отдав искусству, осязаемому пульсом, более полувека, считаю, что заниматься художественным переводом пословиц и поговорок как гимнастикой для пытливого ума - дело перспективное. Опираясь на позитивный опыт предшественников, мы таким образом увеличиваем возможность более глубокого познания друг друга.

Ашот САГРАТЯН,
действительный член Академии педагогических и социальных наук, эксперт Союза Переводчиков России.

Регина Сафарян: «Язык – самое древнее и дорогое наследие...»

В 2003 году вслед за Москвой на факультете международных отношений Нижегородского государственного университета имени Лобачевского началось преподавание армянского языка. Еще раньше, в 1995 году, армянский язык стали изучать в Армянской воскресной школе Нижнего Новгорода. Язык народа не просто средство идентификации принадлежности к определенной нации, но и связующий мост между прошлым, настоящим и будущим народа. И неслучайно, начиная беседу со старшим преподавателем кафедры восточных языков и лингвокультурологии ННГУ ***Региной Арутюновной Сафарян****, я попросил рассказать её о своих корнях.*

- Я родилась в прекрасном городе Ханларе (Азербайджан). Город был основан в 1818 году немецкими переселенцами и изначально назывался Елендорфом. В основном там жили немцы, армяне и ассирийцы. Моя мама вспоминает, что азербайджанцы там появились только после Великой Отечественной войны. Немцы

⊃11

СЛЕДЫ ДРЕВНИХ АРМЯН

КАРАХУНДЖ И СТОУНХЕНДЖ

Всё на свете страшится Времени,
А Время страшится пирамид.
Арабская поговорка

Предисловие. О каменном комплексе Стоунхендже (Stonehenge) знает весь мир. Англичане гордятся этим чудом древнейшей истории, хотя к её построению никакого отношения не имеют: когда англо-саксонские племена появились на Британских островах, Стоунхендж там стоял уже более 2000 лет. А о древнейшей каменной обсерватории Карахундж в Сюнике (Горная Армения), которая старше Стоунхенджа на 3500 лет, мало кто знает...

I. Карахундж. В армянской горной провинции Keltn около города Сисиан находятся развалины древнейшего астрономического комплекса Карахундж (Carahunge). Четырьмя строго научными методами радиофизик и астрофизик, академик Парис Геруни определил возраст комплекса [4]. Все методы дали один и тот же ответ: Карахунджу – 7500 лет!

Председатель Евразийского астрономического общества профессор Н. Г. Бочкарёв (Москва) подтверждает, что Карахундж – древнейшая обсерватория в мире, и её возраст составляет 7500 лет [9].

В Карахундже действовал университет и храм для почитания Верховного Божества армян Ара и его «учёного секретаря» – Бога науки, искусства и письменности Тира [4].

Топоним «Карахундж» состоит из двух армянских слогов – «кар» («камень») и «хундж» («звучание»). «Карахундж» - «Каменное звучание» или «Звучащие камни». Однако можно углубиться в смысл слова «хундж» («hung»). В армянских диалектах есть слово «кендж» или «хендж» - «мера». Тогда «Карахундж» означает «Каменная мера».

Замечание 1. При счёте людей иногда используется слово «душа». Говорят, например, «десять душ». В армянском языке говорят также «тас шунч», что примерно означает: «десять дышащих». «Дыхание» используется как мера (хендж).

Топоним «Стоунхендж» тоже состоит из двух слогов – «стоун» («камень». – англ.) и «хендж». Англичане не знают, что означает «хендж» (henge). «Хендж» и «хундж» являются одним и тем же армянским словом - «мера». Попытка представить «хендж» древнеанглийским словом, якобы, «хендж» означает «висящий», не выдерживает критики. Такой «перевод» называется «тащить за уши». К тому же, камни Стоунхенджа стоят, а не висят. Значение слова «хендж» надо искать не в английском языке V века, когда англы появились на Британских островах, а в языке кельтов Британии во II тысячелетии до н.э.! Видно, первый слог древнекельтского (древнеармянского) слова «Карахундж» англы перевели на свой язык, а второй слог «хундж» не перевели, а немного исказили. Возможно смысл слова «хундж» кельтами был забыт, но само слово, как сокровенное, они сохранили.

У Стоунхенджа в Армении есть древнейший прообраз - Карахундж. Вот ответ на сложный и глубокий вопрос исследователей Стоунхенджа: «Возникает вопрос: как мог столь сложный комплекс, воплотивший в себе мастерство, передовые идеи и ещё более передовую технику строительства возникнуть из ничего? Неужели у него не было предшественников, то есть пробных проектов? У Стоунхенджа таковых не существует, по крайней мере, на территории Британии. Но не означает ли, что он позаимствовал приемы строительства где-то ещё? Из чего следовало бы, что эти приемы были привезены на остров некими людьми» [8, с. 78].

Как мы уже отметили, у Стоунхенджа был предшественник – Карахундж, построенный на 3500 лет раньше Стоунхенджа. «Карахундж» и «Стоунхендж» – одно и то же по смыслу слово: «Каменная мера». Примечательно, что Карахундж находится в армянской провинции Keltn, откуда родом кельты.

«Стоунхендж был построен между 1900 и 1600 годами до н.э. То есть через тысячу или около лет после возведения египетских пирамид и за несколько веков до падения Трои» [8, с. 63].

Большого расхождения у разных исследователей по датам построения Стоунхенджа нет. Первый Стоунхендж построен в промежутке между 1900-1800 гг. до н.э. миссионерами солнечного культа, длинноголовыми северянами [6, с. 167]. Второй Стоунхендж (развитие Первого Стоунхенджа) построен круглоголовыми средиземноморцами (их называют бикерами или байкерами) примерно в 1750 г. до н.э. [6, с. 74]. Строители пользовались медным орудием южного происхождения. Стоунхендж перестраивался. Третий Стоунхендж (продолжение Второго Стоунхенджа) относится примерно к 1650 году до н.э. [6, с. 160-170].

В книге [8] доказывается, что Стоунхендж являлся каменной обсерваторией. Такой вывод можно было ожидать, т.к. Карахундж, древнейший, самый первый вариант Стоунхенджа, являлся каменной обсерваторией и не только [4].

Исследователи Стоунхенджа считают его не только обсерваторией, но и научной лабораторией самого широкого профиля, а также жреческим центром солнцепоклонников [3, 5, 7, 8]. «Если смотреть на Стоунхендж с земли, смысла в нём не увидишь. Он производит впечатление лишь тогда, когда обозреваешь его сверху. Однако человек неолита не располагал самолётом, с порта которого можно было взглянуть на дело рук своих. Поэтому, возможно, он сообщал о своём подвиге небесным силам, то есть богам» [8, с. 209]. В этом высказывании посылка ясна, а вывод может быть и другим. Человек неолита не располагал самолётом, но, может быть, самолётом располагали другие существа? Стоунхендж не единственное в мире древнее построение или изображение, которое полностью открывается, когда на него смотрят сверху, с самолёта.

Некоторые исследователи доказывают, что Стоунхендж выполнял ряд научных функций: был, кроме обсерватории, также моделью Солнечной системы, макетом древнего летательного аппарата с антигравитационным двигателем и др. [7].

Обратим внимание также на древние каменные кольца, убедительного общепринятого объяснения которым пока не существует.

«Александр Том, почтенный профессор инженерных наук из Оксфорда, полагает, что первобытные бретонцы владели геометрией на таком высоком уровне, о котором мы до сих пор и не подозревали. Он основывает свой вывод на трудоёмком анализе древних колец из камней. Таких колец существует несколько сотен. Разбросанные по просторам Англии и Шотландии, они разнятся в диаметре от нескольких ярдов до 360 футов… Им примерно 4 тыс. лет» [8, с 200]. Эти кольца на гэльском языке называются «турсакан». Я не буду говорить об армянском происхождении кельтов, об армянском этнониме кельтского племени гэлов (гэл – волк. – арм.) и т.д. Скажу лишь о самом первом смысле армянского слова «турсакан» («дурсакан»): «внешний», «наружный», «нездешний». Это чисто армянское слово с армянским корнем «турс» или («дурс») и армянским окончанием «кан». «Турс» («дурс») означает: «вне», «вне чего то», «вне дома, на улице», «вне земли, на небе» и т.п. «Кан» соответствует русским окончаниям «ский», «ий», «ый». Что же означает внешняя, наружная или нездешняя окружность? Есть ли в этих характеристиках глубинный смысл, связанный с внешними, чужеземными или неземными цивилизациями?

Знаменитый исследователь Стоунхенджа Джеральд Хокинс пишет: «Пяточный камень, возможно, первый крупный камень, установленный строителями Стоунхенджа, и до сих пор остаётся одним из самых спорных… Его вес приблизительно 35 тонн. Это природная глыба песчаника, называемая сарсен. Происхождение этого слова не установлено, считается, что оно, вероятно, восходит к слову «сарацин», то есть «иноземец», что указывает на убеждённость древних в том, что Стоунхендж это детище пришельцев из далёких краев» [8, с. 67].

Исследователи добились в исследованиях Стоунхенджа выдающихся достижений [5, 7, 8], но не знают, что такое слово «сарсен»? Почему песчаник, из которого обработан огромный валун для строительства Стоунхенджа, называется сарсеновым? С Хокинсом соглашается другой выдающийся исследователь Стоунхенджа Виталий Комиссаров: «Происхождение слова «сарсен» не

➲

8⊃
установлено, но полагают, что оно происходит от слова «сарацин», то есть из других мест, и тем самым перекликается со старинными легендами о том, что Стоунхендж был создан пришельцами из дальних стран» [7, с. 266].

И «сарсен», и «сарацин» армянские слова. Происходят от армянского слова «сар» («гора»). Армянскими являются также вторые слога этих слов – «сен» и «цин». «Сен» – «комната». «Цин» - «рождённый». «Сарацин» - «Рождённый в горах», т.е. горец. «Сарсен» буквально означает: «Горная комната». Каменоломня? Однако «сарсен» мог быть искажением другого адекватного армянского слова - «сарсун». «Сун» - «колонна» (арм,). «Сарсун» – «Каменная колонна». Возможно, «Сарсун» - точное название горного массива «Сасун» в Исторической Армении.

«Все любители древности наслышаны о Стоунхендже в Англии и дольменах и менгирах Франции. А кто знает о ещё древних и более многочисленных мегалитах Голландии? Даже большинство самих голландцев не имеют представления о богатстве доисторических памятников их страны. Но они существуют. И считаются старше египетских пирамид» [6, с. 219-220].

Мегалитам Голландии 5500 лет!

А кто знает о ещё более древних и более многочисленных мегалитах Армении? Даже большинство самих армян не имеют представления о богатстве доисторических памятников их страны. Но они существуют.

Мегалитам Армении 7500 лет!

II. Аркаим. В 1987 году под Магнитогорском была открыта ещё одна каменная обсерватория – Аркаим. Похоже, что Стоунхендж и Аркаим являются творениями одной культуры [7, 292-293]. Из топонима «Аркаим» последовательно выделяются четыре слова – Ар, Арк, арка, им. Все эти слова древнеармянские. Соответственно означают: Бог, Страна Богов, царь, мудрый («им» означает также «мой»). Слово «Аркаим» на древнеармянском языке означает «Мудрый царь». Можно придать «Аркаиму» и другие армянские значения: «Мой царь», например. Но не это пока главное, а то, что Стоунхендж имел прообразы с армянскими названиями – Карахундж и Аркаим. Слово «стоун» - точный перевод слова «кар». Вызывает разночтение второй слог «хендж», потому что его ищут в английском языке, где его нет, а есть в армянском языке – «хундж». Видимо, произошёл двойной перевод «Стоунхенджа»: с древнеармянского на один из древних кельтских языков, а с него – на английский язык. При этом слово «хундж» было перенесено в английский язык, а не переведено.

III. Карнак. Американский астроном Джеральд Хокинс пишет: «На южном берегу Бретонии… стоит городок Карнак. Он не имеет никакого отношения к знаменитому египетскому Карнаку, в котором находится храм Амон-Ра... Однако этот городок окружен лесом странных древних камней» [8, с. 124].

Карнак бретонский не имеет никакого отношения к Карнаку египетскому???

У них общее армянское название – Карнак (Каменный глаз).

Городок Карнак «окружен лесом странных древних камней». Не из этих ли камней был построен комплекс «Каменный глаз»? А глаз, надо думать, смотрел на небо… Карнак, бретонский и египетский, Стоунхендж и его предтечи Карахундж были научными сооружениями [2, 4-9].

На севере Шотландии, на безлюдном острове Льюис находится каменная обсерватория Карениш. «Карениш» армянское слово: «Каменный знак». Можно не сомневаться, что название острова Льюис происходит от армянского слова «луйс» («свет»). Рядом с островом находится полуостров Гаррис (Harris). Арис у древних армян был названием первого созвездия Козерога, а также названием туры (4). АРцив (орёл), АРуйц (лев) и АРис (тура) были тремя символами мощи величественного древнеармянского Божества АР. Не из этой ли «кухни» происходит название армянского национального блюда Harisa, имеющее религиозное, ритуальное значение? Прошедшее через тысячелетия Первое армянское слово Ар увековечено в названии острова Гаррис и в популярной в Британии фамилии Гарриссон. Многими узами связаны с ованесами джоны, не помнящие родства…

«Повсюду от Северной Шотландии и Ирландии до Средиземного моря есть такие сооружения. Большинство из них отличаются заметным сходством в планировке, а многие практически одинаковы» [8, с. 122].

Это так, поскольку все эти сооружения – продукт одной и той же арийской цивилизации, исходящей от Прародины индоевропейцев – от Армянского нагорья.

Громадные стоячие камни в Бретонии называются менгирами (menhir). Слово это бретонское, а корни бретонцев (бриттов) армянские, поэтому этимологию этого сокровенного слова естественно искать в армянском языке.

Бытующая среди армянских исследователей версия, что слово menhir происходит от имени древнеармянского Бога Солнца Mihra, разумеется, имеет право на существование и может оказаться правильной.

У меня другая версия, которая тоже имеет право на существование и тоже может оказаться правильной. Звуки «g» и «h» имеют обыкновение переходить друг в друга, поэтому рассмотрим слово «менгир», предполагая, что русский язык не исказил, а уточнил это слово. Если сделать буквальный «подстрочный» перевод армянского слова «менгир» на русский язык, то получим слово «монограф» («монография»). «Менгир» на древнеармянском языке буквально означает «Первое письмо». Если так, то возникает вопрос: что хотели сказать каменными письмами наши пращуры?

Замечание 2. По-армянски: «мен» - «моно», «первый», «я». Отсюда армянские слова «менк» («мы»), «менак» («одинокий»), «менагрутюн» («монография»), «менахосутюн» («монолог»), «менергич» («солист») и др. «Гир» по-армянски: «письмо», «письменность», «запись». Отсюда русские и европейские слова: граф, графство (грав, гров - обладающий письмом, с письмом, т.е. имеющий указ о получении звания «граф»), графика (грапик – письмо на ладошке, линии на ладони), грив, гривна, гриф (грив, гривн - с записью, с надписью), грамот (близкий к письменности, т.е. грамотный), грек (пришедший к письменности, т.е. обладающий письменностью), Гренландия (Письменная страна), град, город, Гренада (грат – обитель письменных, т.е. обитель грамотных людей), Гренобль (Письменный город), Нью-Грендж… В скобках я привёл точный или примерный смысл этих слов на армянском языке. Сходство окончаний топонимов «Грендж» и «Стоунхендж» наводит на мысль, что в русской записи «Гренджа» пропущена буква. Правильно - «Грхендж», что буквально означает: «Письменная мера». «Нью-Грендж» - «Нор-Грхендж»: Нью-Грендж был учебным центром. Вспомним также Вудхендж – деревянный комплекс, примерно ровесник Стоунхенджа, находится от него недалеко. От Вудхенджа остались только следы…

Замечание 3. Удивление может вызвать топоним «Гренландия». Его древнеармянская форма – «Греландж» (буквально означает «Письменный склон»). В этом топониме армянское слово «ландж» («склон») из изначального контекста «склон горы» перешло в другое состояние – «ланд» («страна»). Кто и почему такую холодную глыбу, оторванную от континентальной Европы, назвал Письменной страной? А где была-то Европа до Всемирного потопа? Она сама была холодной глыбой. В Гренландии же климат был тёплый, благоприятный для создания письменности...

Замечание 4. Гривна - древнерусская серебряная монета. «Гривн» - древнеармянское слово, означает: «С записью», «с надписью». То есть монета официальная, подлинная, с записью властей. Слово «гривн» в армянском языке пишется также в форме «грив». В результате ближневосточного обращения это слово превратилось у арабов в «вирг» («серебряная монета»).

Замечание 5. Армянское слово «гир» уже в древние времена (это было так давно, что след простыл) стало международным и ныне встречается как словообразующая частица во многих европейских научно-культурных словах: кардиограмма, кристаллография, осциллограф и т.д. В то же время слово «гир» активно функционирует в родном армянском языке: Грабар – название древнеармянского языка, от слова «грабар» («письменный»). Гирк (книга), грол (писатель), грагет (образованный), грич (ручка, авторучка, писарь) и т.д. По поводу слова «грол». В древности в армянском языке было два звука «л» - твёрдый, гортанный и мягкий. Гортанный «л» выродился в мягкое «х» (французское «g»). В слове «грол» ныне «л» заменён мягким «х». Забавна в этих словах пара «гирк-книга». Если перевести армянское слово «гирк» на русский язык, то получим… армянское слово «кник» («печать»). Русифицированная форма слова «кник» - «книга».

Замечание 6. Исследователи египетских пирамид и Стоунхенджа отмечают жрецов солнечного культа халдов (халдеев) и друидов как идейных вдохновителей строительств этих сооружений. Армянское слово «халди» («haj di» – «армянский бог») имеет синоним в армянском языке: «арди». Имея в виду идеологическое и генетическое родство халдеев и друидов (халдеи и кельты были приверженцами солнечного культа и уроженцами Армении), можно выдвинуть гипотезу, что слово «друид» происходит от слова «арди».

⊃10

9Ͻ

Обратное невозможно, т.к. «арди» армянское слово без малейших искажений, состоящий из двух армянских корней – «ар» и «ди». «Арди» как понятие солнечного культа означает «Солнечный бог», а как синоним слова «халди» («hajdi») – «Армянский бог». Не исключена такая этимология:

ар-ди → ра-ид → ру-ид → дру-ид

Замечание 7. Слова «Карнак» и «Карениш» явно армянские. Но ни в одном исследовании о Карнаке и Каранише, кроме книги П. Геруни [3], нет даже намёка об этом. Пытливый и претендующий на учёность автор стал бы выяснять происхождение названий объектов своего исследования. Допустим, неармянские авторы не пишут об этих армянских словах по причине незнания армянского языка, хотя это не оправдание для серьёзного учёного, а почему армянские авторы не пишут? От Египта до Британии тысячелетиями проживает армянское население с армянским самосознанием. Оно и дало каменным сооружениям армянские имена (а кто же?), но сегодня об этом армянство молчит…

Армянам никак не следует забывать, что Зло, в отличие от Добра, никогда не дремлет. Заумное армянское молчание, хроническая армянская забывчивость, самоуспокоение, вера в существование Добра во Зле превратили героический народ Гайка и Тиграна в народ-Дон-Кихот, а затем и в жертву человечества Дьяволу. Истинным автором Голгофы армянского народа является современная «цивилизация». Заказчики и исполнители распятия – банальные безмозглые, бездушные палачи, находящиеся на службе у этой поганой «цивилизации». Следующий Всемирный потоп сотрёт алчную и кровожадную ересь с лица земли... Армянам же следует свернуть с пути в никуда и вернуться к самому себе. Иначе не миновать потопа…

Замечание 8. Иногда вместо «Карениш» пишут «Калениш». Ошибка исходит от неумения некоторых людей, особенно, детей, выговорить «р». Иногда пишут «Калleниш». Это те, кто с двух попыток не может выговорить «р».

IV. Армяне в Древнем Египте.

Армянский фактор в Древнем Египте присутствовал издревле, причём как фактор государствообразующий. Достаточно «одним глазом» прочесть имена египетских богов, царей и топонимы, чтобы в этом убедиться.

Ра (Ар – Бог). Ар (в Египте – Ра) – первое армянское слово, первый Бог армян, «генератор» армянских слов, имён, топонимов... «В египетской мифологии боги спустились на Землю в незапамятные времена. Бог Ра был первым повелителем египтян» [7, с. 21].

Гор (Гордый). Согласно библейской «Книге мёртвых», Гор был посланцем Неба. «Гор» - армянское слово, имя, топоним. Родственное ему слово в русском языке – «гордый».

Нут (Тун – Дом)... Нут – божество природы в египетской мифологии. Имя божества Нут получается от ближневосточного чтения справа налево армянское слово Тун (Дом). Действительно, природа – дом человека.

Менес (Я первый), Менкаур (Менк Ар - Мы Арии), Аменотеп - Аменопет (Властелин всех), Рамзес - Арамзес (Я Арам - Бог всех, сын Солнца)... Фараон Аменохотеп или Аменхотеп. Последнего типа имена фараонов начинаются с армянского слова «Амена» («Всех», «Всея», «Самый»). Возможно, окончание «теп» есть армянское слово «пет» («властелин», «начальник»). Ближневосточное чтение справа налево часто даёт себе знать... Фараон Гиан (Hian – Великолепный; другое имя Гиана – Оанес, т.е. Ованес)... И целый ряд очевидно армянских имён фараонов, указывающих свою национальную принадлежность: Арамес, Армаис, Армес...

Аварис (Мой трофей), Тунис (Мой дом), Ниль (Нел – Узкая), Карнак (Каменный глаз)... Тель-эль-Амарна – деревня на Ниле, столица Египта при Аменхотепе IV (1360-1350 гг. до н.э.). «Амар» - «лето» (арм.). Амарна, вероятно, летная резиденция фараона. Однако в первоначальной форме названия столицы вместо «Амарна» – «Армана» («Армянская»). Есть загадочный храм Серапеум. «Серап» - «Берег любви». «Серапе» - «Есть Берег любви». Место любви. На примерах разберёмся в смысле армянского суффикса «ум». Лусавор - светлый. Лусаворум - освещение. Макур – чистый. Макрум – очищение... Серапе – Место любви. Серапеум – Место изъявления любви. Место проявления любви. Храм – место проявления любви к Богу (и друг к другу). Естественно и логично.

Одно из главных сокровенных слов египетских царей, «саркофаг», является армянским словом «саркопак» [1, с. 200-201]. «Сарк о пак» - «Готовый и закрытый» (арм.).

Армянское слово «бург» («пирамида») даёт дополнительную информацию о пирамидах. «Бур» («бурк») по-армянски: «Благоухание». «Бурел» - «благоухать». Есть армянское женское имя Бурун (Благоухающая). Пирамиды благоухали? Возможно, пирамиды помимо других, известных и неизвестных функций, выполняли также жреческие функции. А может быть слово «бурел» имело также другой, ныне утерянный смысл? Пирамиды что-то выделяли, что было приятно человеку. Не обязательно и не только запах. Возможно, звук, энергию какую-то...

Замечание 9. Слово «бурун» («благоухающий») в смысле «песчаная местность» имеется в терском диалекте русского языка. Слово «бурун» перешло в русский диалект не в исходном армянском значении, а в значении, характеризующую местность пирамид! Это могло произойти в Египте. Что это значит? Предки носителей терского диалекта когда-то находились в Египте?!

Замечание 10. Имя фараона Аменопис по-армянски буквально означает: Самый цепкий. А перевод этого слова по буквам согласно таблице Геруни означает: «Я святой, избранный всеми» [4, с. 111-112]. Это означает, во-первых, наличие демократического института избрания главы государства (типа Вече в Древней Руси), во-вторых, избранник должен обладать высокими морально-нравственными качествами. Другая форма имени фараона Аменописа тоже армянская – Аменопет [Начальник всех, т.е. Царь].

Замечание 11. Само название Египта тоже армянское. Топоним «Египет» образован из трёх слов - е, ги, пет, - которые соответственно означают: является, знание, начальник. «Египет» на древнеармянском буквально означает: «Является начальником знаний». Короче: «Владыка знаний». В армянском языке в конце топонимов и личных имён иногда прибавляется окончание «ос», первоначальная форма которого – «оц» («змея» - символ мудрости). Армянское «Египтос» («Египетоц») означало: «Мудрый Владыка знаний».

Замечание 12. Слово «саркофаг» («саркопак») позже встречаем на Руси. На саркофаге Ярослава Мудрого высечено несколько армянских букв. Общепризнанной их расшифровки нет и поныне. Эти буквы могли быть делом рук строителей саркофага. Как известно, армяне хорошие каменщики. Однако без согласия царского дома они не могли делать на саркофаге надписи. Здесь не всё ясно или всё неясно. Нас сейчас больше интересует слово «саркофаг». Естественно полагать, что армянское слово «саркопак» привезли на Русь авторы указанной армянской надписи. Видно, это слово со времён египетских саркофагов до времён русских саркофагов было в обиходе у каменщиков. Ныне выражение «сарк о пак» встречается в армянских диалектах в буквальном смысле: «готовый и закрытый».

Отметим, что в армянском языке связка «и» имеет три вида: «у», «о», «ев». В современном литературном армянском употребляются связки «у» и «ев». Связка «о» нынче употребляется в некоторых западноармянских диалектах. В слове «саркофаг» («сарк о пак») использована «устаревшая» связка «о».

Заметим, что слово «саркофаг» изначально не означало «гробница»: «саркофаг» означало «готовый и закрытый». К чему гробнице такое странное название? Во всех языках имеются односложные и точные названия – «гробница», «мавзолей», «могила»... «Саркофаг» как синоним «гробницы» - результат детского лепета, согласно которому египетские пирамиды построены для хранения мумии фараонов. В египетских пирамидах никто, никогда не находил мумий. Они присутствуют лишь в учебниках истории. Дабы построить такую махину, как пирамида Хеопса, мало одной жизни, одной страны и одной цивилизации. Тем более, цивилизации, не обладающей даже колесом. Убогий подход. Наша цивилизация не может даже понять, что такое пирамида Хеопса... Существует довольно правдоподобная и достаточно аргументированная версия, что Великая пирамида в Гизе являлась электростанцией, по крайней мере, получение экологически невредной и дешевой энергии было одной из функции пирамиды Хеопса [5, 7]. Мы лишь можем мечтать, что когда-нибудь эта древнейшая электростанция будет вновь запущена!!! И вернётся человечество на круги своя...

Люди, построившие эти грандиозные сооружения, требующие громадных затрат духовных и интеллектуальных сил высочайшего уровня и качества, не могли быть жалкими самовлюблёнными снобами, мечтающими содержать свои трупы в них. Однако оставим эти фантастически сложные пирамид-проблемы, которыми занимаются десятки тысяч исследователей и благодаря их фанатичным усилиям отсеиваются как примитивные, так и экстравагантные гипотезы и вырисовываются величественные контуры цивилизации пирамид... В рамках этой цивилизации странное для гробницы выражение «готовый и закрытый» изначально могло означать нечто совсем другое. А что?

Ͻ11

10➲

Замечание 13. В Лиме (Перу) есть прямоугольные пирамиды «Арамбуру» и Маранга [3, с. 101]. «Арам бург» по-армянски: «Пирамида Арама». Видите, как пирамида «Арамзеса» («Рамзеса») почти без искажения названия «перекочевала» из Египта в Перу?

Замечание 14. Обратим внимание также на название пирамиды Маранга. Прочтём его, как принято на родине пирамид, справа налево, получим... Агнарам. Агн Арам – Огонь Арама. «Агн Арам» - армянское, арийское, индоевропейское предложение. А это показывает, чьих рук дел пирамиды Арамбуру и Маранга.

Послесловие. Власти Армении, армянские общественные организации и финансовые круги сделают великое дело, как для Армении, так и для мировой цивилизации, если восстановят Карахундж, превратят его в туристический, научный и культурный центр.

Виктор ВАГАНЯН.

Литература

1. Арцруни А. Армянское нагорье и цивилизация. – М.: «Менеджер», 1999.
2. Бонвик Дж. Великая пирамида Гизы. – М.: ЦЕНТРПОЛИГРАФ, 2006.
3. Бушнелл Дж. Перу. От ранних охотников до империи инков. – М.: ЦЕНТРПОЛИГРАФ, 2003.
4. Геруни П. Армяне и Древнейшая Армения (на. арм. яз.). – Ереван, «Тигран Великий», 1996.
5. Данн К. Пирамида в Гизе: усыпальница или энергостанция? – М.: «Вече», 2008.
6. Доисторическая Европа. – М.: «Вече», 2004.
7. Комиссаров В. Зов Стоунхенджа. Шифровка из космоса. – М.: «Вече», 2007.
8. Хокинс Дж. Расшифрованный Стоунхендж. Обсерватория каменного века. – М.: ЦЕНТРПОЛИГРАФ, 2006.
9. Bochkarev N.G., Bochkarev Yu.N. Armenian Archaeoastronomical Monuments Carahunge and Metsamor, Report on international Conference on Archaeoastronomy, SEAC-10, Tartu, Estonia, Aug. 2002. in print in Journal Foiklor, Tartu, 2003.

7➲ Регина Сафарян: «Язык – самое древнее и дорогое наследие...»

занимались виноделием. Они научили армян и свиноводству, в частности, коптить окорока так, как это делается у них на родине, в Германии. С немцами армяне дружили, учились у них - языку, поведению. Моя воспитательница в детском саду была немкой. Когда мне исполнилось 7 лет, отец решил переехать в Армению. Он очень хотел, чтобы дети жили и учились в Армении. Это было мудрое решение. И наша семья переехала в Армению, в город Раздан. С отцовской стороны дедушка и бабушка родом из Геташена (Азербайджан), но жили в Баку. В молодости дедушка профессионально играл на таре (восточный струнный музыкальный инструмент). Он был убеждённым коммунистом и по поручению партии был отправлен в город Кировабад, а после - основался в родном селе. Дедушка был образованным, интеллигентным человеком. Вся наша родня его обожала. Я помню, как красиво он одевался, помню его карманные серебряные часы на цепочке, его маленькие красные карандаши, которыми он подчеркивал интересные строки газетных статей. Дед очень любил мою бабушку, которую в Геташене все называли бакинкой, так как она отличалась от деревенских женщин. Бабушка тоже была грамотной женщиной, любила читать и на армянском, и на русском языках. Они дожили до глубокой старости и скончались в 70-ые годы. В 1991 году, во время карабахского конфликта, геташенцы до конца боролись за свое село, где веками жили их предки, но вынуждены были покинуть его. Это была большая трагедия для нашей семьи. Я часто вспоминаю Геташен, и каждый раз мое сердце сжимается от боли, что я никогда не смогу побывать на могилах моих горячо любимых дедушки с бабушкой, дяди, тети...

- Что повлияло на выбор Вами профессии филолога?

- Я училась в школе №1 им. Х. Абовяна г. Раздана. Любовь к языку и литературе у меня появилась с детства. С первого класса ходила в библиотеку, читала много, читала днем и ночью, без разбора. В седьмом классе уже прочитала все тома Бальзака, которые были переведены на армянский язык. Но в студенческие годы, конечно же, мне пришлось все заново перечитывать. Когда в районной библиотеке уже не осталось книг, начала ходить в городскую библиотеку. В детстве мечтала играть на сцене, потом хотела быть юристом. Но в старших классах я решила стать филологом. Окончила школу с отличием и поступила на филологический факультет Ереванского госуниверситета. О чём, конечно же, не жалею.

- Расскажите, как создавались курсы армянского языка при Нижегородской армянской общине, а также факультатив по изучению армянского языка на факультете «Международные отношения» ННГУ?

- Армянская воскресная школа в Нижнем Новгороде действует с октября 1995 года. Я там работаю с 2003 года. Изначально вела лекторий по литературе, истории и культуре армянского народа. Со временем заметила отрадную тенденцию: студенческая молодежь не только интересовалась историей и культурой своей исторической Родины, но у многих студентов появилось желание учить армянский язык. Было решено в воскресной школе открыть класс для студентов. Мы очень рады, что год за годом увеличивается количество учеников воскресной школы. На факультете международных отношений ННГУ им. Н. И. Лобачевского программа арменоведения реализуется почти 10 лет, а армянский язык преподается с 2003 года по инициативе Арсена Симоняна, который преподавал на этом факультете. Его предложение - изучать армянский язык - поддержало руководство факультета. Кроме преподавания языка у нас ведутся занятия по истории, культуре, литературе Армении, издается альманах «Наири» - первый в регионе журнал, посвященной армянской тематике. Совместно с Нижегородской армянской общиной организуем научные конференции, разные мероприятия.

- На занятиях, которые Вы проводите, царит атмосфера искренней заинтересованности и любви к армянскому языку, истории и культуре армянского народа. Что Вы вкладываете в процесс обучения? Есть ли какие-то личные профессиональные секреты?

- Особых профессиональных секретов у меня нет. Не исключаю и генетический фактор. Моя мама учитель биологии. Она преподавала более 30 лет, и ученики любили, уважали ее. Когда я решила работать в школе, мама сказала, что если я хочу стать хорошим учителем, то первое: «Должна всегда быть идеально готова к уроку, на шаг вперёд предугадав вопросы учеников». Второе: «Любить всех своих учеников и каждого в отдельности». И третье: «Никогда не повышать свой голос на своих подопечных». Этим правилам я следую по сей день. Я помню, как во время моей педагогической практики в школе им. Г. Агаяна г. Еревана, после первого занятия, директор школы, которая слушала мой урок, сказала: «Я уверена, что вы дочь учителя».

- Какое количество человек за время существования курсов и факультатива научились армянскому языку? Я знаю, что среди них есть и люди, для которых армянский не является родным. Какова специфика преподавания языка для таких слушателей?

- На факультете более 40 студентов прошли курс армянского языка. А в воскресной школе только в этом учебном году - более 30 слушателей. Среди них есть и русские, что очень приятно. Если на факультете я имею возможность отдельно работать с русскоязычной группой и с армяноязычной, то в воскресной школе у нас только одна объединённая группа. Я стараюсь вести уроки таким образом, чтобы заинтересовывать всех. Это не очень сложно. Хотя у большинства студентов родной язык - русский, все пришли с большим желанием и готовностью изучать армянский. Некоторые понимают армянский язык или даже владеют им, но - на бытовом уровне. Во время практических работ мне помогают наши учителя воскресной школы.

- Язык неотделим от культуры народа. Какие проблемы и возможные пути их решения Вы видите в культурно-языковой среде Спюрка?

- Конечно, язык неотделим от культуры народа и является самым древним и дорогим наследством. Сохранить и передавать это наследство своим потомкам - святое дело каждого армянина. Для нас большая трагедия, что большая часть армян живут вне Армении. У нашего народа есть такое качество - он быстро интегрируется в культурную среду любой страны, где живет. Это, конечно, имеет свои положительные стороны, но чаще встречаются армяне, которые не говорят на своем родном языке. Это основная проблема Спюрка. Сегодня в России растет новое поколение армянских детей. Многие из них родились уже здесь, некоторые даже никогда не видели Армению, не знают родного языка. Конечно, армяне всегда стараются сохранить свои обычаи и традиции, но для сохранения национального лица важное значение имеет знание национального языка. Вот почему воскресная школа необходима. Надеемся, что скоро закончится строительство армянского храмового комплекса в Нижнем Новгороде. Церковь всегда объединяла армян. Она сохраняет самобытность и культуру народа. Активно стало нам помогать и Министерство Диаспоры Республики Армения, снабжая нашу школу всей необходимой литературой и вовлекая наших студентов в международную программу «Ари тун»(Возвращайся домой).

- Благодарю Вас.

Интервью вел Виктор КОНОПЛЕВ.
«Армяне в мире» http://diaspora-world.info/

ՂԱՐԱԲԱՂՈՒՄ, ԻՆՉՊԵՍ ՂԱՐԱԲԱՂՈՒՄ

Վերջերս ՀՀ ԱԺ պատգամավորներից մեկը, մասնավոր զրույցի ժամանակ, ոգեւորությա՞մբ, թե՞ չարախնդությամբ ասաց. «Տեսա՞ր, թե ոնց պայթեց 88-ի փուչիկը»: Ես եւ զրույցին մասնակցող գործընկերս տարակուսած նայեցինք իրար՝ չհասկանալով, թե մեր զրուցակիցը այդ ասելիս մեզ համախո՞հ է համարում, թե՞ առնվազն պարտված հակառակորդ: Դառը բառերը եկան-շարվեցին կոկորդիս, բայց պատգամավորը մեր՝ Մամուլի ազգային ակումբի հյուրն էր, եւ ես նրան փորձեցի պատմել Ղարաբաղի մասին, որտեղից նոր էի վերադարձել եւ ուր ավարտվել էր ՀՀ Սփյուռքի նախարարության կազմակերպած 5-օրյա տեւողությամբ Համահայկական լրագրողական 5-րդ համաժողովը: Ղարաբաղն այնքան իրական էր եւ այլ խորհրդածությունների, նաեւ՝ մտահոգությունների տեղիք էր տալիս:

Այդ իրական Ղարաբաղը արդյունք է 88-ի ղարաբաղյան Շարժման, որը ձեւավորեց այն հասարակական արժեքները եւ քաղաքական սկզբունքները, որոնք դեռ ապրում են եւ կենսունակ են՝ չնայած սարկազմին ու ծանակումներին, կասկածներին ու փիատությանը, չնայած ոտնձգություններին ու հալածանքներին:

1.

«Վերադառնում ենք Ստեփանակերտ, բայց ինձ թվում է, որ ես ոչ թե վերադառնում եմ, այլ փախչում: Փախչում եմ պատերազմից, մահերից, արկերի պայթյուններից, «Աղդամի պոլկի» տղաների հրաժեշտի լռությունից, փախչում եմ պատերազմի փոշուց, պատերազմի օրենքներից, կեսգիշերին այրվող խոտի դեզից, որի կրակը աշխարհին է պատել»:

«Պատերազմում, ինչպես պատերազմում», «Հայք», 15.10.1993 թ.

Երևանից Ստեփանակերտ ուղևորվող ավտոբուսների շարասյունը տեղափոխում է աշխարհի 26 երկրներից ժամանած շուրջ 200 լրագրողների, որոնց մի մասն առաջին անգամ է անցնում այդ ճանապարհով: Ես Ղարաբաղ էի մեկնում չորրորդ անգամ: Վերջին անգամ՝ 1997-ի օգոստոսին էր՝ Մամուլի ազգային ակումբի կազմավորումից երկու ամիս անց մեր առաջին ուղևորությունը Ղարաբաղ էր (դրանից հետո մեր առջև փակվեցին դրամաշնորհների բոլոր ճանապարհները, և ՀՀ-ում հավատարմագրված արևմտյան որոշ դիվանագետներ մեզ մեղադրեցին քաղաքականությամբ զբաղվելու մեջ):

Երևանից դուրս գալիս մեկուկես ժամ անց, անմիջապես կողքիդ երևում է Արարատը: Սփյուռքահայ գործընկերներս արագ-արագ լուսանկարում են: Ես չեմ լուսանկարում, պարզապես կանգնում եմ ավտոբուսի իմ նստարանի նեղլիկ մասում, որ ավելի լավ տեսնեմ Արարատը: Լուսանկարների պարբերական չխկչխկոցները մեծացնում են ավտոբուսի աղմուկը: Աշնանային արևոտ ու անամպ օրվա մեջ երևացող Արարատը չի մորմոքում սիրտս. դրա համար նա շատ էր մոտ, գեղեցիկ ու հարազատ: Երևանից հնչող դստերս հեռախոսազանգը ցրում է իմ առանց այն էլ ցաքուցրիվ մտքերը:

Մի քանի ժամ անց մեր ավտոբուսը, թվում է, կախվել է երկնքի ու երկրի միջև: Գործընկերներիս մի մասը վախենում է դուրս նայել. ավտոբուսն ընթանում է Սատանայի կամրջի վրայով: Նայում են պատուհանից դուրս և հստակ տեսնում՝ յուրաքանչյուր կեռմանից թեքվելիս ավտոբուսի ետևի մասը մտնում է օդում: Բնության և մարդու արարումների այդ երկու հրաշքները՝ Տաթևի ձորը և վանքը տեսնելու համար պիտի անցնես կյանքի ու մահվան այդ եզրագծով: (Ստեփանակերտից Գանձասար տանող ճանապարհի վերջին հատվածը նույնքան գեղեցիկ է, սակայն անհամեմատ անվտանգ: Գործընկերներիցս Հրայր Զորյանը՝ «Արմենպրեսի» տնօրենը, փորձում է պարզել. Տաթև՞ն է ավելի գեղեցիկ, թե՞ Գանձասարը: «Եթե ստիպված լինեիք ընտրել, ո՞րը կընտրեիք»: Մտածում եմ՝ գուցե Տաթևը, բայց հետո հրաժարվում եմ այդ մտքից. մի՞թե հնարավոր է ընտրել հայրենիքի և հայրենիքի միջև):

Արդեն իրիկնամուտին հասնում ենք Ղարաբաղի սահմանին: Փորձում եմ հասկանալ, թե ի՞նչ եմ զգում սահմանը հատելիս: Պարզապես Բերձորով Ղարաբաղ ենք մտնում, ուր շարունակվում է Հայաստանը: Դիվանագիտության սառը կանոններն այս ճանապարհին չեն գործում: ԼՂՀ անկախությունը ճանաչելու կոչերն ու պահանջներն անիմաստ և անօգուտ են թվում: Ղարաբաղը Հայաստանի շարունակությունն է ոչ միայն աշխարհագրորեն: Բայց և աշխարհագրորեն: Հայրենիքը կենսական տարածք է, սակայն այդ տարածքը հայրենիք է դառնում այնտեղ ապրող բնակիչներով: Հասնում ենք Ստեփանակերտ, մտնում եմ հյուրանոցի ժամանակակից և ճաշակով կահավորված իմ համարը, բացում պատուհանը. Ստեփանակերտի տների լույսերը վառվում են միմյանց ետևից: Դրսում խաղաղությունն է ու հաղթանակը՝ իրական ու շոշափելի: Եվ դրանք վիճարկելը դեմ է ոչ միայն հասարակական, տրամաբանական, այլև բնության օրենքներին:

2.

«Աղդամի պոլկի» զինվորների հետ նստած ենք սեղանի շուրջը: Այդ նրանք են լռեցրել Աղդամի կրակակետերը: Ուզում եմ հաշվել, թե քանի՞սն են «պոլկի» տղաները, բայց հաջորդ պահին հրաժարվում եմ այդ մտքից, քանի որ նախապաշարվածությունը գլուխ է բարձրացնում մեջս: Հրամանատար Ռոման մի մեծ բաժակ է դնում առջևս: Ես ատում եմ աշխարհի բոլոր բաժակաճառերը, որոնք բարձրացվում են պատերազմի ու հաղթանակի մասին, բայց այդ պահին բազմաթիվ աչքեր հառնում են ինձ: Ամեն օր մահվան աչքերին նայող այս զինվորների համար ես հայտնվել եմ այն կյանքից, որը նրանց համար անորոշ ժամանակով կանգ է առել և ամեն րոպե յուրաքանչյուրի համար կարող է ավարտվել: Ես թեթևակի բարձրացնում եմ բաժակս, նրանց նայել չեմ կարողանում, ու աչքերս հառնում են երկինք. «Թող Աստված տա, որ այս պատերազմը շուտով ավարտվի և թող բոլորդ տեսնեք խաղաղությունն ու հաղթանակը»:

Հոկտեմբերի 13-ին Համահայկական լրագրողական համաժողովի մեկնարկից առաջ ծաղիկներ ենք դնում ղարաբաղյան պատերազմի զոհերի շիրմաքարերին: Առաջին շարքի բոլոր զոհերի մահվան տարեթիվը գրեթե նույնն է՝ 1994: Անցնում եմ շիրմաքարերի շարքերի միջով: Ինքս ինձ վախենում եմ խոստովանել, որ շիրմանկարների մեջ ահով ծանոթ դեմքեր եմ փնտրում: Փնտրում եմ «Աղդամի պոլկի» տղաներին, բայց անմիջապես հասկանում եմ, որ նրանց դեմքերը չեմ հիշում: Ցավը սեղմում է կոկորդս. շիրմանկարներից ինձ են նայում 20-25 տարեկան տղաները: Նրանց դեմքերը խաղաղ են թվում, մահվան պատկերը մի պահ անհետանում է, քանի որ շիրմատան լռությունը խախտվել է՝ 200 մարդ միանգամից այցելել են այստեղ: Ամաչում եմ Երևանում ժամանակ առ ժամանակ թեժացող բանավեճերից, թե ինչպես վերադարձնել ազատագրված տարածքները՝ փաթեթայի՞ն, թե՞ փուլային տարբերակով, մադրիդյա՞ն, թե՞ փարիզյան սկզբունքներով: Ամաչում եմ նրանց փոխարեն, ովքեր Երևանում տարին 2-3 անգամ այցելում են Եռաբլուր, սակայն հետո երկյուղում են ասել, որ ցանկացած պատերազմ լուծում է նաև վիճահարույց տարածքների հարցեր: (ԼՂՀ ԱԺ նախագահ Աշոտ Ղուլյանը, արդեն հաջորդ օրը, ի պատասխան իմ հարցին, թե ո՞րն է փոխզիջումների այն սահմանը, որից այն կողմ չի անցնի Ստեփանակերտը, խորհուրդ է տալիս չխոսել փոխզիջումների մասին, քանի դեռ դրանց մասին չի խոսել Ադրբեջանը): Ես քմծիծաղ եմ տալիս միմյանց փոխարինող ԵԱՀԿ համանախագահների վրա, որոնք տարիներ շարունակ լուրջ և մտազբաղ դեմքերով փորձում են լուծել Ղարաբաղի խնդիրը, որն այստեղ բոլորը վաղուց լուծված են համարում: Թեպետ Ղարաբաղի պաշտպանության նախարար Մովսես Հակոբյանը մտահոգված է. պատերազմը դեռ չի ավարտվել՝ «մենք դիրքային պատերազմի» մեջ ենք: Ես ռազմական գործիչ չեմ, քաղաքական գործիչ չեմ, բայց ինձ պատերազմի սպառնալիքը չափազանցված է թվում: Մի քանի գործոններ հաշվի առնելով.

- Հայաստանի և Ադրբեջանի ներքին խարխուլ կյանքը,
- միջազգային կառույցների ուշադրությունը տարածաշրջանի հանդեպ,
- տարածաշրջանում հաղորդակցության ուղիների և ճանապարհների անվտանգությամբ մտահոգված երկրների տնտեսական և քաղաքական շահերը,
- կողմերի միմյանց ռազմական միջոցների մասին անբավարար տեղեկատվությունը,
- ռազմական գործողություններ վերսկսվելու դեպքում դրանց աշխարհագրության ընդլայնման անթույլատրելիությունը միջազգային հանրության համար,
- ՀԱՊԿ եւ ՆԱՏՕ-ի զորքերի հնարավոր միջամտությունը և դրա անհամատեղելիությունը տարածաշրջանի երկրների շահե-

➲13

12➲

րին,

- պատերազմի վերսկսմամբ շահագրգիռ Ադրբեջանի համար պատերազմի հնարավոր հետևանքների անկանխատեսելիությունը:

Միաժամանակ, պատերազմի սպառնալիքի պարբերական հիշատակումը էապես նվազեցնում են առաջադեմ և ժողովրդավարական պետություն կայացնելու կողմերի հնարավորությունները՝ իրավունք տալով նրանց խոչընդոտել հասարակական-քաղաքական գործընթացների աշխուժացմանը, հանդուրժել կամ խրախուսել հասարակական և պետական կյանքի արատավոր երևույթները: Համաժողովի առաջին օրը Մովսես Հակոբյանին հարցրեցի, թե ե՞րբ է ազդարարվելու պատերազմի ավարտը, ռազմական կոնկրե՞տ գործողության, թե՞ կոնկրետ փաստաթղթի ստորագրման հետևանքով: Նախարարի պատասխանն այս էր՝ երբ Բաքուն Ղարաբաղի հետ փաստաթուղթ կստորագրի պատերազմի ավարտի և Ղարաբաղը ճանաչելու մասին: Ես դյուրահավատ չեմ. ինչպես Երևանում երբևէ չի լինի այնպիսի իշխանություն, որը կստորագրի Ղարաբաղը հանձնելու փաստաթղթի տակ, այնպես էլ Բաքվում որևէ իշխանություն փաստաթղթով չի հրաժարվի Ղարաբաղից: Ուրեմն, եթե այդպես է, եկեք օրը 24 ժամ խոսենք պատերազմի սպառնալիքից, և մոռանանք, որ այն կանխելու ճանապարհին անցնում է առողջ հասարակական հարաբերությունների, արդարության և օրինականության հաստատման, մարդու իրավունքների պաշտպանության, ազատ և արդար ընտրությունների, արտագաղթի կանխման, կենսունակ քաղաքական համակարգի կայացման միջով:

3.

«Աղդամի փողոցներում մարդու շունչ չկա, ամենուր այրված տներ են: Բոլոր տների առջև երկաթյա բարձր, գեղեցիկ դարպասներ են: Դրանցից մեկի առջև կանգ է առնում մեր մեքենան: Բացում ենք դարպասը, մտնում բակ: Տան պատերն ամբողջովին սևացած են ծխից, միայն տեղ-տեղ երևում է, որ տունը սպիտակ քարից է եղել: Դարպասները կենդանության պատրանք էին ստեղծում, մինչդեռ դրանցից այն կողմ… պատերազմ էր: Մտնում ենք այգին, աշխարհի բոլոր մրգերը, թվում է, այստեղ են: Նստում եմ ծառի տակ, չեմ ուզում մտածել պատերազմի մասին, մանավանդ որ ուղեկիցներս ախորժակով վայելում են մրգերը: Ոչ շատ հեռվում արկ է պայթում: Տղաներն առանց շրջվելու, անվրդով ասում են՝ մեր դիրքերից են խփում: Մի՞թե իսկապես հնարավոր է վարժվել պատերազմին, մի՞թե իսկապես միևնույն է, արկը 10 մետրի վրա՞ է պայթում, թե՞ 100»:

Ես մտաբերում եմ իմ առաջին ուղևորությունը պատերազմող Ղարաբաղ 1993-ի օգոստոսին՝ Աղդամի ազատագրումից անմիջապես հետո: 2010 թ. հոկտեմբերին հայ լրագրողներով մեր ավտոբուսն անցնում է Ստեփանակերտից Աղդամ այն նույն ճանապարհով, որով 17 տարի առաջ անցնում էր ԼՂՀ նախարարների խորհրդի «Ռաֆը»՝ պատուհանից դուրս պարզված ավտոմատներով, ցորենի մոխրացած արտերով, ականապատված ճանապարհներով գնում էինք Աղդամի ալրաղաց գործարան, Աղդամի, որը, ինչպես ղարաբաղցիներն էին պատմում, ծծում էր Ղարաբաղի արյունը:

«Այգուց դուրս գալիս, բակում հանկարծ նկատում եմ մետաղյա պարանին կախված մի զույգ մանկական կարմիր գուլպա: Շուրջս միայն մոխրացած ամայություն էր, իսկ այդ գուլպաները աշխարհին ու պատերազմին՝ անհաղորդ կախված էին պարանին: Ո՛չ, պատերազմը չարիք է, նույնիսկ՝ սրբազան պատերազմն է չարիք: Մեքենայում մի տեսակ կծկվում եմ: Դիմացի սարերից պայթյուններ են լսվում: Երկու ձեռքերով ամուր գրկել եմ պայուսակս, որը ուղեկիցներս լցրել են մրգով: Պայուսակս ինձ թվում է շնչող, ապրող, կենդանի էակ, և կարծում եմ, որ գրկիս ոչ թե պայուսակս է, այլ կարմիր գուլպաների տեր երեխան: Այդ պահին միայն մի բան եմ հասկանում՝ ես ուզում եմ արկերի պայթյուններից, պատերազմի արհավիրքներից հեռու տանել կարմիր գուլպաներով երեխային: Եվ կարևոր չէ, թե ինչ ազգություն ունի նա»:

Ստեփանակերտից Աղդամ ճանապարհին մի հատվածում կանգ են առնում համաժողովի մասնակիցների ավտոբուսները: Չնայած «Մուտքը խստիվ արգելված է» ցուցանակին՝ ավտոբուսները մուտք են գործում N զորամասի տարածք: Մոռացած մասնագիտական գործունեությունը՝ լրագրողներս անվերջ լուսանկարվում ենք: Զորակոչիկները ներողամտորեն նայում են զորամասն աղմուկ-աղաղակով լցրած լրագրողներին: Փորձում եմ զրուցել, սակայն զինվորները քչախոս են: Չեմ կարողանում տարբերակել, թե ադրբեջանական դիրքերը ո՞ր կողմում են: Զինվորներից մեկը հայացքով անձայն ցույց է տալիս դիմացի սարը: Փաստորեն, առաջին գծում ենք: 1993 թ. հայկական դիրքերն ու զորամասերը բոլորովին այլ տեսք ունեին: Նույն հողն է, նույն տարածքը, բայց 93-ին այն պատերազմական տարածք էր, այժմ՝ խաղաղության: Թեպետ պատերազմի նպատակն էլ, ի վերջո, խաղաղությունն է:

«Հանկարծ չորս հարազատ դեմքեր շրջվում են դեպի ինձ: «Մենք մեղավոր չենք, մենք չենք սկսել այս պատերազմը», - Շուրիկն է, թեպետ ես ոչ մի բառ չեմ արտաբերել: «Մենք ուզում ենք, որ մեր երեխաները ապրեն մեր հողում»: «Մենք իսկապես մեղավոր չենք, - Կոլյան է, - մենք Սումգայիթը չենք կարող մոռանալ, մենք Մարտակերտ ենք տեսել: Եթե դու տեսնեիր, թե ինչպես էին խաշում մեր երեխաներին, ողջ-ողջ թաղում նրանց...»: Ես նայում եմ չորս տղամարդկանց խանձված, արևահար դեմքերին, որոնք չգիտես ինչու, մի տեսակ խեղճացած են թվում: Ես հասկանում եմ, որ նրանց գտած ճշմարտությունը անհասանելի է ինձ, քանի որ այն թրծվել է 70 տարի շարունակ...»:

Աղդամը բնակեցված չէ: Այժմ էլ նրա միայն երեսուն տոկոսն է ականազերծված: Տեղ-տեղ երևացող նռնենիները մի տեսակ լքված են թվում: Ղարաբաղի վերաբնակեցման խնդիրն ավելի քան հրատապ է: Երևանում անվերջ մտահոգվում են, որ այս տարածքներում դիտարկում անցկացնող միջազգային կառույցները Ղարաբաղին չմեղադրեն այդ տարածքները վերաբնակեցնելու մեջ: Վաղուց արդեն ժամանակն է թոթափել այս կեղծ, արհեստական մտահոգությունը և կենդանություն հաղորդել ազատագրված բոլոր տարածքներին: Այս գործելակերպը բնավ էլ պատերազմ չէ միջազգային հանրության դեմ, այլ՝ խաղաղության ձգտման լավագույն ապացույց: Այդ տարածքները պահպանելու, շենացնելու ճանապարհը դրանց վերաբնակեցումն է: ԼՂՀ ԱԺ փոխնախագահ Արթուր Թովմասյանը սկզբունքորեն համաձայն է իմ այդ դիտարկմանը, սակայն թվարկում է դրա խոչընդոտները: «Չեն գալիս, Հայաստանից չեն գալիս այստեղ ապրելու»: «Դուք էլ թույլ չտայիք Ղարաբաղից գային Երևան»: Թովմասյանն ակնարկս հասկանում է՝ «Երկու-երեք մարդ են եկել»: «Այո, բայց քաղաքական և ռազմական իշխանությունն է եկել»: Իսկ դա նշանակում է փոխել գետի հունը անցանկալի ուղղությամբ:

4.

«Հետո վեր ենք կենում: Նրանք, ովքեր պիտի գնան, գնում են, ովքեր պիտի մնան, մնում են: Ես նայում եմ նրանց դեմքերին, որոնք անչափ ծեր են թվում, նույնիսկ 20-ամյա Դավթի դեմքն է ծերացած թվում: Նրանք պատմում էին պատերազմի մասին, հաղթանակների, պարտությունների, իրենց փոքրիկ ուրախությունների մասին: Ու նրանցից և ոչ մեկը իրեն հերոս չէր համարում, հերոս չէր էլ զգում: Նրանց համար այս կռիվը պարտք էր, ղարաբաղցու, հայ մարդու պարտքը իր հողին, իր տանը, իր ժողովրդին, իր զոհված ընկերներին: Նրանց կռիվը սրբազան էր, ու նրանք պիտի ավարտին հասցնեին այս պատերազմը, քանի որ խաղաղություն նրանք ինձնից հազարապատիկ ավելի էին ցանկանում: Նրանք հերոսներ չէին, որովհետև «հերոս» ու «հերոսություն» բառերը չեն կարող ամփոփել այն ամենը, ինչը ապրում և ինչի համար պայքարում էին «Աղդամի պոլկի» տղաները: Նրանք այլևս ֆիդայիներ չէին, այլ զինվորներ էին, պատերազմող հայ զինվորներ»:

Ղարաբաղում ես չհանդիպեցի այն բացասական վերաբերմունքին, որ սովորաբար Երևանում լսում ենք, թե հայաստանցիներին վատ են վերաբերվում: Ընդհակառակը: Հարգալից և բարյացակամ էին, և ոչ միայն պաշտոնական Ստեփանակերտը: Ինչ վերաբերում է ստեփանակերտցիների խնդիրներին, ապա նրանց հիմնականում մտահոգում է գործազրկությունը: Մի հակիրճ, բայց խիստ դիտարկում էլ լսեցի համաժողովի ընթացքում. ղարաբաղյան հ/կ-ներից մեկի երիտասարդ ներկայացուցիչը, քննարկման ընթացքում, ի պատասխան անվերջ հնչող դիտարկումներին, թե պետք է միավորել ուժերը տեղեկատվական ճակատում արտաքին թշնամու դեմ պայքարում, նկատեց՝ իսկ ո՞վ է պայքարելու ներքին թշնամու դեմ, անարդարության, սոցիալական բևեռացման, կոռուպցիայի. այդ թշնամին պակաս վտանգավոր չէ: Երիտասարդի ճիչը շատ էր անկեղծ, որպեսզի չհավատայի նրան: Ղարաբաղում, ինչպես Հայաստանում:

Սակայն սրանից ոչ պակաս մեկ այլ մտահոգիչ երևույթի մասին: Երևանում ԼՂՀ անկախության միջազգային ճանաչման անհրաժեշտության մասին խոսում են մի շարք պատճառներով.

- դա անում են միջազգային հանրության համար,

➲14

13➲

- համոզված են, որ Ղարաբաղի ինքնորոշումն անկախությունն է,
- ձգտում են, որ Ղարաբաղը դառնա բանակցային կողմ,
- վստահ են, որ Ղարաբաղի անվտանգությունը նրա անկախության ճանաչումն է,
- քաղաքական պարզամտության և սխալ հաշվարկների հետևանքով,
- ի ցույց դնելու, որ պաշտոնական Երևանին Ղարաբաղը չի հուզում,
- վստահ են, որ Ղարաբաղը չի միանա Հայաստանին:

Մինչև Ղարաբաղ մեկնելը այս վերջին պատճառն ամենաանհավանականն և անհեթեթն էր թվում: Պաշտոնական Ստեփանակերտի հետ հանդիպումներում զգում էի, որ այդ պատճառը բնավ էլ անհավանական չէ: ԼՂՀ ԱԺ դահլիճում ԱԺ նախագահ Աշոտ Ղուլյանի, փոխնախագահ Արթուր Թովմասյանի և խմբակցությունների ղեկավարների հետ հանդիպման ընթացքում հասկացա, որ պաշտոնական Ստեփանակերտը վերանայում է Հայաստանին միանալու իր մոտեցումները: Աշոտ Ղուլյանն այդ հանդիպմանը սկզբում այնքան խոսեց ԼՂՀ անկախության ճանաչման մասին, որ նրան հարցրեցի արդյո՞ք Ղարաբաղի քաղաքական իշխանությունը վերանայել է Հայաստանի հետ վերամիավորվելու իր մոտեցումը: Ես հատուկ ընդգծեցի «քաղաքական իշխանությունը», քանի որ այն կարծիքին չեմ, որ հասարակությունն էլ է նույնն ուզում: Պաշտոնական Ստեփանակերտն իրական իշխանություն է ուզում, և այն չի ուզում կիսել Երևանի հետ: Ղարաբաղն իշխանության մարմիններ ունի՝ նախագահ, խորհրդարան, կառավարություն, դատարաններ: Եվ թեպետ Ղուլյանը պատասխանելիս նշեց, որ այդ հարցը իրեն շատ են տալիս ուսանողները, սակայն ակնհայտ էր, որ հարցս նրան հանկարծակիի բերեց: Նա վերհիշեց, թե ինչպես առաջացավ «Միացում» կարգախոսը, հիշեց ՀԽՍՀ ԳԽ դեկտեմբերի 1-ի որոշումը, Ղարաբաղի անկախության հանրաքվեն, և Ղարաբաղի անկախության ձգտումը պատճառաբանեց միջազգային կառույցներում հայկական պատվիրակության երկու ձայնի առավելությամբ, և վերջում ասաց, եթե իրավիճակը թելադրի, այլ Հայաստանի հետ վերամիավորվելու որոշում կընդունեն:

Եթե Ղարաբաղի՝ Հայաստանին վերամիավորվելու մասին Ստեփանակերտում առանձնապես չեն ուզում հիշել, ապա այդ դեպքում ի՞նչ մնաց Հայաստանին՝ Ռոբերտ Քոչարյանն ու Սերժ Սարգսյա՞նը: Հայաստանը պետք է Ղարաբաղին նույնքան, որքան Ղարաբաղը՝ Հայաստանին: Դրանք նույն օրգանիզմի մասերն են՝ ապրող, շնչող, կենդանի: Մնացածը՝ քաղաքական սեթևեթանքներն են՝ գործողումների, ընտրական քվեների, քաղաքական ազդեցության և իշխանության համար: Վկան՝ Երևան-Ստեփանակերտ ճանապարհը, որը շուրջ ութժամյա տևողությունից հետո էլ ոչ թե հոգնություն է բերում, այլ հանգիստ և վստահություն: Այն, ինչ միավորել են «Աղդամի պոլկի» տղաները, չի կարող բաժանել իշխանությունը: Այն, ինչ միավորել է ժողովուրդը, չեն կարող բաժանել իշխանությունները: Այն, ինչ միավորել են ժողովուրդը և իշխանությունը, չի կարող բաժանել աշխարհը:

Երևան վերադարձի ճանապարհին, Գորիսում համաժողովի մասնակիցները, ըստ ծրագրի, պետք է հանդիպեին Սերժ Սարգսյանի հետ: Հանդիպումից առաջ տեղեկանում ենք՝ նա միայն սփյուռքահայ լրագրողների հետ է հանդիպելու: Ցուցակով: Սակայն ցուցակում նաև հայաստանցիների ազգանուններ կան: Չկան Սյունիքի մարզի տեղական ԶԼՄ-ների անունները, որոնց ղեկավարները ևս մասնակցում էին համաժողովին: Չկան համաժողովը լուսաբանող լրագրողների ազգանունները, որոնք մի քանի օր շարունակ, երբ մենք վայելում էինք չլուսաբանելու մեր ազատությունը, նրանք փորձում էին ապահովել լրատվությունը համաժողովից: Իմ ազգանունն էլ չկար, թեպետ ես համաժողովին հրավիրված էի որպես մասնակից՝ ելույթի առաջարկով: Փաստորեն՝ հարցադրումս ձախողվեց: Սակայն՝ ամենակարևորը՝ համաժողովի նպատակը՝ Հայաստանի և Սփյուռքի լրագրողական միասնականության ապահովումը, լրագրողներին բաժանելիս՝ հօդս ցնդեց: Միասնականության ապահովումը նույնքան անարժեք էր, որքան անցանկալի էր անկանխատեսելիությունը: Պաշտոնական Երևանը դարձյալ ամեն ինչ փչացրեց:

Նարինե ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Լրագրողների համահայկական 5-րդ համագումարը. մի քանի դիտարկում

Հայ ընթերցողն արդեն տեղյակ է, որ ս.թ. հոկտեմբերի 13-16-ը Ստեփանակերտի մշակույթի և երիտասարդության պալատում տեղի է ունեցել Լրագրողների համահայկական 5-րդ համաժողովը: Կազմակերպիչը ՀՀ սփյուռքի նախարարությունն էր, որին աջակցում էին Հայաստանի ժուռնալիստների միությունը, «Մեկ ազգ, մեկ մշակույթ» հիմնադրամը, Լրատվամիջոցների համահայկական ընկերակցությունը: Համաժողովն ուներ «21-րդ դարի մարտահրավերները, տեղեկատվական անվտանգությունը և հայ լրագրությունը» խորագիրը: Համաժողովին մասնակցում էր շուրջ 200 լրագրող՝ աշխարհի 26 երկրներից: Համաժողովին մասնակցում էր նաև «Սյունյաց երկրի» ներկայացուցիչը:

Համաժողովի մասին առաջին իսկ օրվանից բազմաթիվ հրապարակումներ են լույս աշխարհ եկել: Եվ, կարելի է ասել, այն լուսաբանվել է ըստ արժանվույն, ինչի համար և չենք անդրադառնում նրա ընթացքին: Այդ բոլորով հանդերձ, սակայն, մի շարք հարցեր միանշանակ

Համաժողովի բացումը. ձախից՝ սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հակոբյան, ԼՂՀ նախագահ Բակո Սահակյան, Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգև սրբազան

չընդունվեցին մասնակիցների կողմից և շարունակում են քննարկման առարկա մնալ առայսօր: Այդ հարցերի շուրջ էլ, ահա, ներկայացնում ենք մեր դիտարկումները:

Նախ՝ անկեղծ մթնոլորտ, կարծեք, այդպես էլ չստեղծվեց համաժողովում: Ավելի շատ իշխում էր պաշտոնական, իշխանական հայտնի գաղափարների խիտ մառախուղը, ինչն էլ, բնականաբար, էական անդրադարձ ունեցավ ելույթների ոգու և բովանդակության վրա (նման ելույթներին մեզանում հիմա կպցնում են «կառուցողական» հորջորջումը):

Վստահ ենք, մինչդեռ, անկեղծության պարագայում ավելի հիմնովին և ամբողջական կներկայացվեին հայ լրագրության հիմնահարցերը, հռչակված կարգախոսից բխող խնդիրները:

Երկրորդ. Սփյուռքում հայապահպանության հույժ կարևոր հարցը տեղ էր գտել ելույթների մեծ մասում: Բայց որևէ անդրադարձ չեղավ Սփյուռքին առնչվող գլխավոր հարցերից մեկին՝ այն իրողությանը, որ Սփյուռքն այսօր մեծ թափով համալրվում է Հայաստանից հեռացողների հաշվին (անգամ պետական վիճակագրությունն է այդ մասին ճչում): Ուրեմն, ողջամիտ կլիներ, եթե Սփյուռքի մասին խոսելիս տարանջատեինք պատմականորեն ձևավորված Սփյուռքը, որի ներսում հայապահպանության խնդիրն իրոք վտանգված է: Միանգամայն այլ խոսակցություն էր ենթադրում Սփյուռքի մյուս հատվածը, որը ձևավորվել և օրավուր ընդլայնվում է երկրից օտարվողների հաշվին: Կարծում ենք, որ պետք է (առնվազն) ուսումնասիրել արտագաղթի պատճառները (եթե իշխանություններն ու լրատվամիջոցները չգիտեն) և դրանց վերացումը դնել պետական քաղաքականության հիմքում: Այլապես մեր մտահոգությունը Սփյուռքի կացության հանդեպ անկեղծ չի

➲15

14➲

կարող համարվել: Համոզված ենք նաև, որ արտագաղթի պատճառների վերացումը թույլ կտա ոչ միայն նվազեցնել դրա տեմպերը, այլև վերադարձի ճանապարհ բացել վերջին տարիներին երկրից հեռացած և օտար ափերին դեռևս չինտեգրված մեր հայրենակիցների համար:

Հակառակ դեպքում ծիծաղելի կդառնա (եթե արդեն ծիծաղելի չէ) հեռուստաեթերից անդադար հնչող «Արի տուն» կոչ-հորդորը:

Երրորդ. այդպես էլ չիմացանք, թե ինչու ընդդիմադիր համարվող մայրաքաղաքային առաջատար թերթերի ներկայացուցիչները չեն մասնակցում համաժողովին (հրավիրվել ու չե՞ն եկել, թե՞ չեն հրավիրվել): Շատ քիչ էին առաջատար հեռուստալրատվամիջոցների ներկայացուցիչները (սովորաբար նրանք արժանապատվությունից ցածր են համարում լրագրողական նման միջոցառումներին մասնակցելը): Զարմանալի էր Երևանի մամուլի ակումբի պահվածքը: Համաժողովի երկրորդ և երրորդ օրերին (հոկտեմբերի 14-15-ին) ակումբի ներկայացուցիչները եկել էին Սյունիք և եղած-չեղած մի քանի լրագրողի հետ սեմինար էին անցկացնում: Չենք ուզում վիճարկել այդ սեմինարի անհրաժեշտությունն ու կարևորությունը, բայց կարելի էր չէ՞ սեմինարը հետաձգել և մասնակցել լրագրողների համաժողովին:

Լրագրողական մեր համքարության պառակտվածությունը, մի խոսքով, նոր ուժով դրսևորվեց համաժողովում:

Չորրորդ. բոլորս միասին և համերաշխ շրջանցեցինք 2008-ի Մարտի 1-ից հետո հայաստանյան լրատվամիջոցների շուրջ ստեղծված վիճակը: Քանի-քանի լրագրողներ այդ ընթացքում ենթարկվեցին ոստիկանների հակասահմանադրական ու հակապետական մեքենայություններին, քանի-քանի լրագրողների արժանապատվություն տրորվեց: Հայ ժողովրդի, միջազգային կազմակերպությունների որոշակի մասի խորին համոզմամբ Հայաստանում վերջին տարիներին ունեցել ենք և ունենք քաղբանտարկյալ լրագրող: Իսկ մենք՝ համաժողովականներս, չհամարձակվեցինք ծպտուն հանել ցավալի այդ իրողությունների առնչությամբ:

Հինգերորդ. մենք գրեթե չքննարկեցինք լրատվական աշխարհի առջև ծառացած թիվ մեկ խնդրի՝ խոսքի ազատության իրական հնարավորությունների մասին հարցը: Թե ազատ խոսքն ինչ սահմաններ ունի համաժողովին մասնակցած 26 երկրնե՞րում, չենք կարող ասել: Բայց հո գիտե՞նք, թե ինչ արժե ազատ խոսքը մեր հանրապետությունում, թե ազատ խոսքի մասին ինչ պատկերացումներ կան վերևներում: Իսկ դա հարցերի հարցն է, եթե ուզում ենք իսկապես կրել լրագրողի, լրատվամիջոցի ծանր և պատասխանատու խաչը: Ի՞նչ մեկնաբանություն կարող է ունենալ, օրինակ, իրողությունը, որ եվրոպական կառույցներին ինտեգրվող և 21-րդ դարում ապրող մի ամբողջ երկրում գոնե մեկ ազատ, անկախ, այլընտրանքային հեռուստալրատվամիջոց չունենք:

Վեցերորդ. բազմաթիվ ելույթներում (նաև իշխանական թևի ներկայացուցիչների) խոստովանություն լսեցինք՝ մենք առայժմ պարտվում ենք հայ-ադրբեջանական, հայ-թուրքական լրատվական պատերազմում:

Այցելություն Արցախյան հերոսամարտի զոհերի հուշարձան

Բայց վախեցանք ճշտել՝ ինչո՞ւ ենք պարտվում, մանավանդ որ լրագրողական աշխարհը չէ այդ պարտությունների մեղավորը:

Յոթերորդ. ՀՀ սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հակոբյանը թվարկեց այն չորս-հինգ (իր պատկերացմամբ) համազգային խնդիրները, որոնք ծառացած են ազգի, երկրի առջև, որոնց շուրջ պիտի համախմբվենք և աշխատենք: Համազգային այդ խնդիրներն են՝ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնահարցի արդար լուծում, Ցեղասպանության ճանաչում, Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի հզորացում ու զարգացում, մայրենի լեզվի, մշակույթի պահպանում և համախմբում Հայ առաքելական եկեղեցու շուրջ: Նախ՝ շատ վատ է ու անբնական, որ մեր համազգային խնդիրներն ազգովի չենք որոշարկել, որ դրանք համազգային են միայն նախարարի (թեկուզև իշխող խմբավորման) պատկերացմամբ: Այնուհետև, վիճարկելի է նշված խնդիրների համազգային լինելը մեր ընթացքի այս փուլում: Փոխարենը, համոզված ենք, պետք է կենտրոնանալ մեկ գերխնդրի վրա՝ Հայոց անկախ պետության կառուցում՝ իրավական, սոցիալական կողմնորոշմամբ, քաղաքացիական հասարակությամբ ու գործող սահմանադրությամբ: Սույն գերխնդիրը լուծելու դեպքում մյուս բոլոր խնդիրները կլուծվեն:

Ութերորդ. երկիրը, հասարակությունը սպասում են լրագրողական ճշմարիտ խոսքի (ո՛չ քարոզի, ո՛չ պրոպագանդայի). համենայնդեպս նման տպավորություն ստացանք համաժողովում հնչած որոշ ելույթներից: Բայց այդ սպասելիքն էլ

➲16

15Ͽ

բազում պատճառներով չի կարող կյանքի կոչվել այսօր:

Հեռուստակամուրջի ընթացքում հայաստանյան լրագրողներից մեկը հարց ուղղեց Կալիֆորնիայից մեզ հետ զրուցող խմբագրապետերին՝ ի՞նչ ազդեցություն ունեն ամերիկահայ լրատվամիջոցներն ԱՄՆ քաղաքականության վրա: Իսկ մե՞նք… Մենք մեզ չհարցրինք՝ կարողանո՞ւմ ենք ազդեցություն ունենալ Հայաստանի քաղաքականության վրա:

Իններորդ. Արցախի լրատվամիջոցների ներկայացուցիչները չերևացին համաժողովում: Եթե անգամ դահլիճում էին, ապա չլսվեց նրանց ձայնը: Փոխարենն այնտեղ էին արցախյան գրեթե բոլոր գերատեսչությունների մամլո քարտուղարները: Ճիշտ էր, ըստ էության, ելույթներից մեկում հնչած դիտարկումն արցախյան լրատվամիջոցների չկայացածության մասին, որը, հասկանալիորեն, հիվանդագին ընդունվեց տեղական նշանակության որոշ գործիչների կողմից:

Տասներորդ. մեզանում առկա մի իրողություն (տխուր, ավելի ճիշտ՝ ծիծաղելի) նորովի և ավելի ցցուն դրսևորվեց համաժողովի օրերին: Դա լրագրողներին, լրատվամիջոցներին ըստ կարևորության (ընտրյալների և ոչ ընտրյալների) բաժանելու մանրությունն է: Այսպես՝ ԼՂՀ նախագահ Բակո Սահակյանը Ստեփանակերտում ընդունեց միայն Սփյուռքի լրագրողներին և հայաստանցի «ընտրյալներին»: Սերժ Սարգսյանն էլ նույն ձևաչափով Գորիսում ընդունեց համաժողովի մասնակիցներին: Սկզբում ասացին, թե դահլիճը փոքր է, հետո պարզվեց, որ հանդիպման վայրը թատրոնի դահլիճն է, որի 500 տեղից 30-40-ն է միայն զբաղեցվել (Սփյուռքի որոշ լրագրողներ վիրավորվել էին նման խտրական մոտեցումից և հրաժարվել մասնակցել Սերժ Սարգսյանի հանդիպմանը): Ի դեպ, այդ սկզբունքով էին երկրի ղեկավարներն ընդունել Համահայկական լրատվամիջոցների ղեկավարների համաժողովի մասնակիցներին (17-22 սեպտեմբերի 2008 թ.): Այդ սկզբունքով էլ մայրաքաղաքային բոլոր միջոցառումներն են կազմակերպվում, ինչը, անկեղծ լինենք, բացառապես քմծիծաղի տեղիք է տալիս: Այդ սկզբունքով էլ համաժողովում ինչ-որ հանձնաժողովներ ձևավորվեցին:

Տասնմեկերորդ. որերորդ անգամ լրագրողների համաժողովին չհետաքրքրեց սկզբունքային մի հարց

Համաժողովի մասնակիցները Տիգրանակերտում

ևս՝ լրատվամիջոցների պահպանման, գոյապահպանման գերխնդիրը, ինչից ուղղակիորեն կախված են ազատ խոսքն ու անկաշկանդ գործունեությունը: Շատ վաղուց պարզաբանման կարիք ունի լրատվամիջոցներին հատկացվող պետական սուբսիդիաների բաժանման սկզբունքը: Շատ վաղուց պարզաբանման կարոտ է հարցը, թե ինչու որոշ գովազդների հրապարակումը կառավարության կողմից վերապահվել է կոնկրետ լրատվամիջոցների: Պարզաբանման կարոտ է հարցը, թե ինչպես է ստացվում, որ լրատվության առնչվող դրամաշնորհները մեծ մասամբ տրվում են նույն լրատվամիջոցներին կամ լրատվամիջոցների կցակառույց դարձած լրագրողական (մամուլի) ինչ-որ ակումբների:

Ամփոփենք խոսքը: Լրագրողների համահայկական 5-րդ համաժողովը, ցավոք, չլուծեց իր առջև ծառացած խնդիրները: Երիցս հաստատվեց պարզագույն ճշմարտությունը, որ լրագրողների համաժողովն այն միջոցառումը չէ, որ կարող է անցկացվել պետական որևէ գերատեսչության կողմից: Լրագրողների համահայկական համաժողովը պետք է կազմակերպվի միանգամայն այլ սկզբունքով:

Մեկ հարց ևս, որ հավանաբար ինձ կուղղեն իմ գործընկերները՝ իսկ ինչո՞ւ այդ ամենը չհնչեցրիք համաժողովում: Միանգամայն արդարացի այդ հարցն իր պատասխանն ունի: Լրագրողների համահայկական համաժողովը մեր պատկերացմամբ այն իրադարձությունն է, որի ընթացքում քննարկված հարցերի մասին կարելի է խոսել նաև համաժողովի աշխատանքների ավարտից հետո, քանի որ լրագրության հիմնահարցերի արծարծումը չի կարող սկսվել և ավարտվել մեկ համաժողովով:

Սամվել ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

Ստեփանակերտում կայացավ «Հայապահպանության գործում ունեցած նշանակալի ավանդի համար» համահայկական մրցանակաբաշխություն «Լավագույն հայկական լրատվամիջոց» անվանակարգում

Հոկտեմբերի 15-ին Ստեփանակերտում հայ լրագրողների 5-րդ համաժողովի փակման հանդիսության ընթացքում կայացավ ՀՀ սփյուռքի նախարարության և Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի կազմակերպած «**Հայապահպանության գործում ունեցած նշանակալի ավանդի համար**» համահայկական ամենամյա մրցանակաբաշխությունը «**Լավագույն հայկական լրատվամիջոց**» անվանակարգում:

Մրցանակաբաշխության հանդիսավոր արարողությանը ներկա էին ՀՀ սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հակոբյանը, Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի (ՀՀԿ) նախագահ Արա Աբրահամյանը, ՀՀԿ նախագահի առաջին տեղակալ Արամ Աբրահամյանը, Հայ լրագրողների 5-րդ համաժողովի մասնակիցները և հյուրեր:

«Լավագույն հայկական լրատվամիջոց» անվանակարգի տպագիր լրատվամիջոց (օրաթերթ, շաբաթաթերթ) ենթաանվանակարգում գլխավոր մրցանակ շնորհվեց «Ազդակ» օրաթերթին (Լիբանան, Բեյրութ): Այս ենթաանվանակարգում մրցանակակիրներ դարձան «Ժամանակ» օրաթերթը (Թուրքիա, Ստամբուլ), «Հորիզոն» շաբաթաթերթը (Կանադա, Մոնրեալ), «Ազատ օր» օրաթերթը (Հունաստան, Աթենք) և «Ալիք» օրաթերթը (Իրան, Թեհրան):

«**Լավագույն հայկական լրատվամիջոց» անվանակարգի տպագիր լրատվամիջոց (ամսագիր, ամսաթերթ, պարբերական, հանդես)** ենթաանվանակարգում գլխավոր մրցանակ

Ͽ17

16⊃

ստացավ «Համայնապատկեր» գրական մշակութային հանդեսը (ԱՄՆ, Գլենդել): Այս ենթաանվանակարգում մրցանակակիրներ դարձան «Անիվ» ամսագիրը (ՌԴ, Մոսկվա), «Օրեր» ամսագիրը (Չեխիա, Պրահա) և **«ԳործԱրար» ամսագիրը (ՌԴ, Կալուգա)**:

«Լավագույն հայկական լրատվամիջոց» անվանակարգի ինտերնետային լրատվամիջոց ենթաանվանակարգում գլխավոր մրցանակ շնորհվեց «Անալիտիկա» կայքէջին (Ուկրաինա, Կիև): Այս ենթաանվանակարգում մրցանակակիրներ դարձան «Կիպրահայեր» կայքէջը (Կիպրոս, Նիկոսիա) և «Քոլեքթիվ Վան» կայքէջը (Ֆրանսիա, Իսի Լե Մուլինո):

«Լավագույն հայկական լրատվամիջոց» անվանակարգի ռադիոեթեր ենթաանվանակարգում գլխավոր մրցանակ շնորհվեց «Վանայ ձայն» ռադիոյին (Լիբանան, Բեյրութ): Այս ենթաանվանակարգում մրցանակակիրներ դարձան «Կոմիտաս» ռադիոժամը (Ուրուգվայ, Մոնտեվիդեո), «Ռադիո Արմենի»-ն (Ֆրանսիա, Լիոն) և «Բոստոնի հայկական անկախ ձայնասփյուռ» ռադիոժամը (ԱՄՆ, Ուոթերթաուն):

«Լավագույն հայկական լրատվամիջոց» անվանակարգի հեռուստատեսություն ենթաանվանակարգում գլխավոր մրցանակ շնորհվեց «ԷյԱրԹիէն-Շանթ» հեռուստատեսությանը (ԱՄՆ, Գլենդել): Այս ենթաանվանակարգում մրցանակակիրներ դարձան Վրաստանի հանրային հեռուստատեսության «Մոամբե» լրատվական ծրագրի հայերեն ծրագիրը (Վրաստան, Թբիլիսի), «Կարկաչ» հեռուստատեսությունը (ԱՄՆ, Վալենսիա) և «Էքսպրես

TV» հեռուստաընկերությունը (ԱՄՆ, Գլենդել):

Հայաստան համահայկական հիմնադրամի սահմանած խրախուսական մրցանակին արժանացան «Արնիկ» ամսաթերթը (Վրաստան, Թբիլիսի), «Ազատ հայ» կայքը (ԱՄԷ, Դուբայ), «Հայրենիք» շաբաթաթերթը (Իսպանիա, Միսլատա), «Ուրարտու» ամսաթերթը (ՌԴ, Օմսկ):

«Խաչքար» ամսագիրը (ՌԴ, Կրասնոդար) արժանացավ «Հայաստանի Հանրապետության» խմբագրության խրախուսական մրցանակին:

ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած խրախուսական մրցանակներ հանձնվեցին «Լա Նորա Արմենիա» ռադիոժամին (Արգենտինա, Բուենոս Այրես) և «Ռադիո Սևան»-ին (Լիբանան, Բեյրութ):

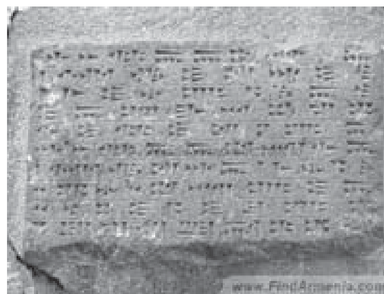
Երևանի պետական համալսարանի սահմանած խրախուսական մրցանակը շնորհվեց «Օստրովոկ Նաիրի» պարբերականին (ՌԴ, Սմոլենսկ):

«Նաիրի վ Կալինինգրադե» ամսաթերթը (ՌԴ) ստացավ Հայաստանի ժուռնալիստների միության խրախուսական մրցանակը:

Ջանազան-զարմանազան

Այս տարի հոկտեմբերի 10-ին նշվեց քաղաքամայր Երևանի 2792-ամյակը: Ընթերցողների ուշադրությանն ենք ներկայացնում հետաքրքիր դեպքեր ու իրադարձություններ մեր մայրաքաղաքի պատմությունից:

Երևանի մասին առաջին գրավոր հիշատակությունը համարվում է Արգիշտի 1-ին թագավորի թողած արձանագրությունը Ք.ա. 782 թ. Էրեբունի ամրոցի կառուցման մասին:

Հայ պատմագիրների կողմից Երևանն առա-ջին անգամ հիշատակվում է 5-րդ դարում: Այդ ժամանակաշրջանին պատկանող մի հիշատակարանում գրված է, որ Մովսես Խորենացին և Դավիթ Անհաղթը, տեսնելով իրենց երկրի ավերումը պարսից Հազկերտ արքայի կողմից, մեծ վիշտ են ապրում և փորձում են մեկուսանալ, իսկ «Դավիթը, Մամբրեն, Պողոսը և Աբրահամը՝ Մովսեսի ընկերները, մնացին Երևանում»:

Երևանի առաջին եկեղեցին համարվում է Պողոս-Պետրոսը, որը կառուցվել է 5-6 դդ., քաղաքի կենտրոնում (այժմ՝ կինոթատրոն Մոսկվայի տեղում): 1679 թ. Երևանի ավերիչ երկրաշարժի ժամանակ քանդվել, ապա վերակառուցվել է հին օրինակով: Հիմնովին քանդվել է 1931 թ.: Եկեղեցու հարուստ որմնանկարները շերտ առ շերտ հանվել են և հանձնվել քաղաքի թանգարաններին: Մեկ որմնանկար, ծաղկազոտի և Պողոս առաքյալի դիմանկարը պահվում են Երևան քաղաքի պատմության թանգարանում: Այստեղ է պահվում նաև եկեղեցու դուռը, որը բերվել է հին Բայազետից: 1835 թ. բայազետցի Մուխսի Սաքոն բերդի դուռը բերել է Երևան, իսկ երևանցի տեր Վարդանը գնել և նվիրել է Պողոս-Պետրոս եկեղեցուն:

Արաբներն առաջին անգամ արշավեցին Երևանի վրա 640 թ.:

15-րդ դարի սկզբին Երևանն առաջին անգամ դառնում է վարչական կենտրոն: Կարա-կոյուն-լու Ջհանշահը (1437-1467 թթ.) իր նվաճած Արարատյան աշխարհի մեծագույն մասը միավորում է կուսակալության մեջ, որի կենտրոնն է դառնում Երևանը: Կուսակալ է նշանակվում Յաղուբ բեկը:

1502 թ. Երևանն առաջին անգամ դառնում է պարսից սարդարի նստավայրը, այնուհետև մինչև 1639 թ. քաղաքը և նրա բերդը 14 անգամ ձեռքից ձեռք են անցնում (պարսիկների և թուրքերի): 1639-1827 թթ. քաղաքը մնում է պարսիկների ձեռքին:

1632 թ. առաջին անգամ Երևան այցելած ֆրանսիացի ճանապարհորդ Ժան Բատիստ Տավերնիեն իր ճամփորդական նոթերում նկարագրում և կազմում է Երևանի հատակագիծը, որը պահվում է Երևանի պատմության թանգարանում:

1652-53 թթ. Երևանի խմելու սուղ ջրի հարցը առաջինը փորձում է լուծել մեծահարուստ Խոջա Գրիգորը՝ Մոծակ մականունով: Նրա միջոցներով Գետառից ջուր է բերվում Կաթողիկե եկեղեցու բակը, որից օգտվում են նաև շրջակա թաղերը:

1804 թ. հուլիսին ռուսական զորքերը գեներալ Ցիցիանովի գլխավորությամբ առաջին անգամ արշավեցին Երևանի վրա, պաշարեցին Երևանի բերդը, բայց գրավել չկարողացան:

1827 թ. հոկտեմբերի 1-ին Երեւանը եւ նրա բերդը գրավում են ռուսական զորքերը:

1827 թ. դեկտեմբերի 2-ին առաջին անգամ Երևանի բերդի տարածքում՝ սարդարի պալատի հայելազարդ դահլիճում, բեմադրվեց Ա. Ս. Գրիբոյեդովի «Խելքից պատուհաս» կատակերգությունը հեղինակի մասնակցությամբ: Դա, ըստ էության, Երևանում առաջին թատերական ներկայացումն էր:

1830 թ. Երևանում՝ բերդի տարածքում, գեներալ Պասկևիչի հրամանով բացվեց առաջին դեղատունը: Զինվորական այդ դեղատունը համաճարակների ժամանակ սպասարկում էր նաև քաղաքացիներին:

1832 թ. հունվարի 14-ին Երևանում բացվեց առաջին պետական արական գավառական դպրոցը, որը 1868 թ. դարձավ պրոգիմնազիա, իսկ 1881 թ.՝ գիմնազիա: 1920 թ. նրա հիման վրա ստեղծվեց երկրորդ աստիճանի համար երկրորդ դպրոցը, որը 1925 թվականից կրում է Խ. Աբովյանի անունը:

1837 թ. օգոստոսի 7-ին ռուսների կողմից կազմվեց Երևան քաղաքի ու բերդի առաջին ճշգրիտ հատակագիծը:

1837 թ. սեպտեմբերի 2-ին Երևանում Սինոդի հրամանով բացվեց Հայոց հոգևոր թեմական դպրոցը:

1850 թ. հունվարի 2-ին Երևանում Տիկնանց բարեգործական ընկերության ջանքերով բացվեց

⊃23

Երևանի Կապալյան վարժարան

Ուսուցչի ամբողջ հարստությունը աշակերտների մեջ է, նրա ցանած սերմերի աճի մեջ է:

Մարգարիտա Կապալյանը եւ Լիլիթ Խանամիրյանը

Մարգարիտա Կապալյանը

Արդեն տասնմեկ տարի բարությունը սերմ է տալիս Երևանի Կապալյան մասնավոր վարժարանում:

Արդեն տասնմեկ տարի վարժարանի կամարների ներքո մանկավարժները՝ որպես բարության սերմնացաններ, տասնյակ երեխաների զինում են լույսով, գիտելիքներով ու ճանապարհում մեծ, իսկական կյանք: Այսպես տող-տող, էջ-էջ հյուսվում է ուսումնական հաստատության պատմությունը:

Պարզ, անհավակնոտ պատմություն, առանց որի դպրոցի վաղվա օրը անհնար ունկընդիրը:

Ամեն առավոտ դպրոցի բակում մի լուսավոր ժպիտ դիմավորում է աշակերտներին: Դիմավորում ու բոլորի սրտերը լցնում նոր սիրով, նոր նվիրվածությամբ: Զարմանալի է՝ այդ փխրուն, բայցև մեծ հոգում ինչքա՜ն սեր և քնքշանք կա ամփոփված:

Տարիների ծալքերում դարս-դարս կուտակված է այն մեծ վաստակը, որով քանի-քանի սերունդ է ճանապարհել տարբեր կրթօջախներից: Իսկ այսօր ապրում է իր իսկ հիմնադրած Կապալյան վարժարանի հասունացող պտուղների բույրով արբեցած:

Դասղեկ Նազելի Լազարյանը իր աշակերտների հետ

Նազելի Լազարյանը

կդառնար և իմաստազուրկ:

Ով է կանգնած այդ պատմության ակունքում, ովքե՞ր են կերտում այսօր այս վարժարանի պատմությունը, նրա ապագան:

Մարգարիտա Կապալյան: Մարդ, որ ծնվել է մանկավարժի հոգեբանությամբ ու կես դարից ավելի ապրում ու շնչում է այդ հոգեբանությամբ, կես դարից ավելի թերթում է կյանքի էջեր, զգում ամեն մեկի հոգու տվայտանքը, լսում հետաքրքիր պատմություններ, դառնում այդ պատմությունների գործող անձը, մասնակիցը,

Նրա թիկունքում վաստակի տարիները հաճելիորեն ծանրացել են հարուստ բեռով: Գիտի յուրաքանչյուր աշակերտի ընտանիքի պատմությունը, հետաքրքիր խոսք ու զրույց է վարում թե մեծերի, թե փոքրերի հետ: Սկսած գործը երբեք անավարտ չի թողնում, գիտի իր գործի յուրաքանչյուր մանրամասը, խիստ հետևողական է բոլոր հարցերում: Դրանից է, որ դպրոցի ներսում միշտ լույս է ճառագում, տիրում է կարգ ու կանոնը, հարգանքն ու սերը:

Ասում են՝ ցանկացած ճակատամարտում հաղթում է նա, ով հասնում է իր առջև դրված նպատակին: Մարգարիտա Կապալյանը հասավ իր նպատակին, և այսօր կրթօջախը ամուր, կայուն հիմքերի վրա է:

Գործադիր տնօրեն **Լիլիթ Վարդգեսի Խանամիրյանը**, մանկավարժներ **Նազելի Լազարյանը, Զառա Հարությունյանը, Մարինե Բաղդասարյանը** ժամանակակից մտածողությամբ, նոր շնչով ու փայլով զարդարում են դպրոցը, ուր ոտք դնելիս ամեն ոք, ամեն աշակերտ հպարտություն ու հրճվանք է ապրում:

Այսօր պետք է փաստել, որ ուսուցիչն է աշխատում ամենապատասխանատու խնդրի վրա, ապագան կառուցողին նա է ձևավորում:

Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի կտակին հավատարիմ ուսուցիչ է դասարաններից մեկի դասղեկը, որին մանուկների շուրթերն ընկեր Լազարյան են անվանում: Իրոք, նա ընկերն է իր աշակերտների, սիրեցյալ անձնավորությունը նրանց ծնողների, տատիկների ու պապիկների, որոնք իրենց ունեցած ամենամեծարժեք գանձի արժևորումը, կրթությունն ու դաստիարակությունը վստահել են նրան՝ Նազելի Լազարյանին:

Նազելի Լազարյանը բանիմաց մանկավարժ է, իմաստացած ուսուցիչ: Տիրապետում է մանկավարժահոգեբանական բազում հնարքների, ընկալում ու յուրացնում է բարեփոխումներ ապրող կրթական համակարգում ծնվող նորույթները, համարձակ կիրառում դրանք և, որ կարևորն է, հասնում դրական արդյունքների:

Կապալյան վարժարանի մանկավարժները մանուկ հոգի մտնելու ճանապարհը իրենց մանկության արահետով են անցնում: Ահա թե ինչու վարժարանին հաջողվում է չմանավել, չկրկնվել:

Նրանք ունեն մանկան հոգին բացելու իրենց բանալիները, որ գալիս են մանկությունից ու գնում դեպի մանկություն:

ԼԵւոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Ձեռք բերված նկարագիր

Գրադարանը մարդկային հոգու
բոլոր հարստությունների գանձարանն է:
Լյուբնից

Լոռու մարզում Ղարաքիլիսա-Կիրովական-Վանաձոր գրադարանային գործունեությունը 95-ամյա տարեգրությամբ, ինքնատիպ ձեռագրով մարզի և Վանաձոր քաղաքի անաղմուկ ու ռիթմիկ գործող հաստատություններից մեկն է: 1915 թ-ից հետո հիմնադրված այդ գրապահոցները տարածաշրջանում առանձնացել են իրենց ծիրքով ու նշանակությամբ: Եվ կամա թե ակամա անհրաժեշտություն է գնահատել գրադարանների անցած ճանապարհը:

Դեռ 1915 թ-ին փայլուն ուղղամտությամբ և ուժեղ տրամադրությամբ առանձնացող ղարաքիլիսեցի սակավաթիվ ինտելիգենտներից մեկի՝ Վերգինե Մխիթարյանի կողմից կազմակերպված ժողովրդական գրադարանի բազայի վրա 1927 թ-ին ստեղծվեց քաղաքային գրադարան, որն իր 5-6 հազար կտոր գրականությամբ և մի քանի հարյուր բաժանորդ-ընթերցողներով հանդիսացավ տարածաշրջանի գրադարանաշինության հիմքը: 1940 թ-ին ունեցավ իր նորակառույց շենքը, որն արդեն հարստացել էր 2000 կտոր գրականությամբ՝ իր ընթերցողների շարքերը համալրելով 2000 բաժանորդով: 1975 թ-ին գրադարանները կենտրոնացվեցին մեկ համակարգի մեջ՝ 6 մանկական և մասսայական մասնաճյուղերով:

Նույն տարում համակարգի կենտրոնական գրադարանը տեղավորվեց նոր շենքում:

1998 թ-ին անջատվեց համակարգից՝ դառնալով հանրապետական, այնուհետև Լոռու մարզային գրադարան, որի տնօ-

աշխատանքը, բավարարվածությունը կատարած աշխատանքից:

Իսկ գնահատականը՝

- Կիրովականի գրադարանը հանդիսանում է փորձառու մարդկանց և ուսումնատենչ երիտասարդների համար ինտելեկտուալ աճի իսկական օջախ…

Վիլյամ Սարոյան

Աշխարհահռչակ հայորդու այսպիսի արժանի գնահատական:

Ցանկացած հաստատություն ունի իր կենսագրությունը: Այդ կենսագրության հիմքը դրել ու կերտել են գործիմաց մասնագետ-նվիրյալներ, որոնք իրենց գործով մինչ օրս ներդաշնակված են սիրելի հաստատության տարեգրությանը:

տնօրեններ էդիկ Ղազարյան, Ալբերտ Լոռեցյան…

Այսօրվա նվիրյալներն էլ ավելի են հարստացնում հաստատության պատմությունը նորանոր նվաճումներով ու հաստատում, որ իրավամբ հանրային գրադարանը գաղափարների բաց սեղան է, որի շուրջ հրավիրված է ամեն ոք:

Մեծարանքի են արժանի բաժինների և ենթաբաժինների վարիչներ Սիլվա Բաղդասարյանը, Մայա Հովհաննեսյանը, Անահիտ Հակոբյանը, Անդրանիկ Հովհաննեսյանը, Սուսաննա Դանիելյանը, Ռուզաննա Խաչատրյանը, Ռուբինա Մխիթարյանը, աշխատակիցներ Նաիրա Խաչատրյանը, Աստղիկ Խուդինյանը, Զաբելլա Աբրահամյանը, Հրանուշ Հարթենյանը, Մարինա Մանուչարյանը, Ալլա Դուլյանը:

1987 թ-ից գրադարանների կենտրոնացված համակարգի փոխտնօրեն նշանակվեց Ֆրոսյա Ջանջուղազյանը, ով իր բեղուն աշխատանքային գործունեությունը շարունակում է Լոռու մարզային գրադարանում: Գրադարանավարական գիտելիքներն ու տարիների փորձը Ֆրոսյային դարձրել են անփոխարինելի մասնագետխորհրդատու ընթերցասերի համար: Այս բարեհամբույր կինը գրադարանավարի փայլուն օրինակ է: Նրա ու գործընկերների կազմակերպած ամեն մի ցուցահանդես (կազմակերպվում է հարուստ գրքային ցուցահանդեսներ նվիրված հիշարժան տարեթվերին, հրատարակում «Նոր գրքեր»

րենն էր երջանկահիշատակ Լաերտ Մկրտչյանը:

2003 թ-ից Լոռու մարզային գրադարանի տնօրենն է Անահիտ Քոչարյանը:

Ներկայացվածը միայն տարեթվերի հակիրճ էքսկուրս էր, տարեթվեր, որոնցում խտացված են սիրած գործին նվիրվածությունը, կայանալու համար տքնաջան

Ցոլիկ Ղազարյան, 40-ականների մանկական գրադարանի վարիչներ Հովհաննես Միքայելյան, Ամալյա Խաչատրյան, Մաքսիմ Գորկու անվան գրադարանի վարիչ Արտաշես Մխիթարյան, համակարգի

գրականության տեղեկատու ցանկեր…

Գրադարանում գործում է «Ռուսական հյուրասրահ», որը կազմակերպում է ցերեկույթներ, գրական երաժշտական երեկոներ, գրքային հարուստ ցուցահանդեսներ նվիրված ռուս գրողներին, արվես-

⊃20

19Ͻ

տի և մշակույթի գործիչներին), թե ցուցապաստառ վկայում են գրադարանագիտության և մատենագիտության խորը իմացությունը:

Մենք բոլորս՝ մանկահասակ, դպրոցի շրջանավարտ, թե ուսանող, երազում ենք դառնալ լավ բժիշկ, աշխարհահռչակ ճարտարագետ, երկրի նախագահ…

Ամեն մեկս անցնում ենք մեր ճանապարհը՝ բազմիցս կարիք ունենալով օգտվել գրադարանի և գրադարանավարի խորհուրդներից ու ծառայություններից՝ ցավոք հազվադեպ առիթ փնտրելով գնահատելու և արժևորելու այդ համեստ ու բարեհամբյուր մարդկանց ու նրանց անշահախնդիր աշխատանքը:

Հայ գրադարանի գործունեության զարգացման գործում շատ այլ նմանատիպ օջախների նման իրենց ավանդն ունեն նաև Վանաձորյան գրադարաններն ու գրադարանավարները:

Լծված սուրբ գործին, խոնարհ ծառա կարգված՝ այսօր նրանք մեծագույն սիրով ծառայում են իրենց ժողովրդին:

Լեւոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Կյանքը կարճապեւ էր, բայց փառքը հավերժական

Մեծ մարդիկ փառքի իրենց պատվանդանը իրենք են կառուցում, իսկ այն քարե հուշարձանի տեսքով գալիք սերնդին են հանձնում վարպետի մնայուն արժեքների երախտավորները:

«Հանուն Գուգարաց աշխարհի» բիկ-ի նախագահ Վահրամ Բաղդասարյանը հոգու թելադրանքով վանաձորյան մարդասիրական իդեալներին ու գաղափարներին նվիրված հարուստ կոթողների շարքը հարստացրեց ևս մեկով:

Միեր Մկրտչյան փողոցի սկզբնամասում տեղադրվեց մեծն վարպետի արձանը /հեղինակ Արամ Մարգարյան, համահեղինակ Սարգիս Ղարիբյան/:

Բացման արարողությանը իրենց մասնակցությունը ունեցան ՀՀ և մարզի պետական այրեր, հոգևոր թեմի առաջնորդ Սեպուհ եպիսկոպոս Չուլջյանը, ճանաչված արվեստագետներ, հարյուրավոր վանաձորցիներ, հյուրեր:

Ինչպես նշեց ՀՀ մշակույթի նախարար Հասմիկ Պողոսյանը. «Կարծում եմ Ֆրունզիկ Մկրտչյանի մասը կցանկանան ունենալ բոլոր քաղաքներն ու գյուղերը: Փառք Վանաձորին, որ այստեղ ևս կանգնեցվեց մեծ արտիստի արձանը»:

Այսուհետ ամենատխուր աչքերով հայը «կխոսի» ամեն մի վանաձորցու հետ՝ սովորեցնելով նրանց ժպիտով նայել կյանքի դժվարություններին:

Մեծի մեծարումը կարող է գովք կարծվել, բայց չի կարող հասնել գովաբանության, որովհետև նա դրա կարիքը չունի, նա բարձր է գովքից էլ, գովասանքից էլ:

Պարույր Սևակ

Հազարավոր լոռեցիների սրտի խոսքը ներկաներին հղեց նաև Լոռու մարզպետ Արամ Քոչարյանը.

- Մեր սիրելի Ֆրունզիկը շատ էր սիրում Վանաձորը և հաճախակի էր լինում այստեղ. այսօր նա կրկին եկավ ու կմնա մեզ հետ, լոռեցիների սրտում:

Լեւոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Հետաքրքիր է իմանալ

Հայերը շատ վաղուց ունեին մի այսպիսի սովորույթ. մատաղ անելիս վանքին էին թողնում մատաղացուի մորթին, որից մասնագետ վարպետներն ու գրիչները մշակում և պատրաստում էին մագաղաթ:

«Հայդուռ». 2-րդ դարից այսպես է կոչվել Եգիպտոսի Սաուդ քաղաքի յոթ դարպասներից մեկը: 6-րդ դարից մինչև 20-րդ դարի սկիզբը այդպես է կոչվել նաև Պոլսի աշխարհահռչակ ս. Սոֆիայի տաճարի ավագ դուռը:

Ագաթանգեղոսի գիրքը միջնադարում և ժամանակին թարգմանվել է արաբերեն, պարսկերեն, հունարեն, սլավոներեն, լատիներեն, ղփչաղերեն:

Ըստ հնդիկականավոր հնագետ Դիքշիթի դեռևս մ.թ.ա. երկրորդ հազարամյակի կեսերին Հայկական լեռնաշխարհից Հնդկաստան էր ներմուծվում «Հայաս» կոչվող երկաթը:

Ֆահրադ Ափուջանյանը, որպես մարդ ու քաղաքացի, «պատնեշի վրա է»՝ առաջին գծում և երբեք չի ընկրկում դժվարությունների առաջ, խրախուսում ու օրինակ է ծառայում շրջապատի մարդկանց:

Պապ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ
«Սևան» թերթի գլխավոր խմբագիր

Ֆահրադ Ափուջանյանն իր շրջապատից տարբերվում է գրագիտությամբ, հարուստ գիտելիքներով, արվեստի և գրականության իմացությամբ: Նա նաև մի ներքին հմայք ունի, որով գրավում է շրջապատի մարդկանց ուշադրությունը:

Համլետ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ
«Թալին աշխարհ» թերթի գլխավոր խմբագիր

ՖԱՀՐԱԴ ԱՓՈՒՋԱՆՅԱՆԸ 60 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Երբ խոսք է գնում մի այնպիսի մարդու մասին, ինչպիսին Ֆահրադ Ափուջանյանն է, ըստ իս, կենսագրական տեղեկություններն ավելորդ են թվում: Մարդուն նրա աշխատավայրերը թվարկելով չես բնութագրի: Ղեկավարի իրական կերպարը գնահատվում է նրա աշխատակիցների, ինչպես նաև նրա անհատականությունը խորապես ճանաչած մարդկանց, հասարակության լայն խավերի կողմից ընդունած և արտահայտած կարծիքներով ու վերաբերմունքով:

60-ամյա իմ վաղեմի բարեկամի ու գործընկերոջ, բանասերի, ժուռնալիստի, ուսուցչի, քաղաքագետի, արվեստի ու գրականության անխոնջ մշակի մեզ տված հսկայական ժառանգությունը ինքնին համարվում է նրա կենսագրության ու անցած տարիների մեծագույն ամփոփագիրը: Տարիներ առաջ նրան հղած ուղերձում Գուգարաց թեմի առաջնորդ Սեպուհ եպիսկոպոս Չուլջյանը գրում է. «Մեծապես գնահատելով Ձեր անմնացորդ ծառայությունը հասարակական կյանքում՝ ցանկանում ենք, որ Աստծո օգնությամբ իրականանան Ձեր ազգանվեր ու աստվածահաճո բոլոր ծրագրերը՝ ի փառս մեր հավատավոր ժողովրդի: Թող Բարձրյալն Աստծո Աջը միշտ հովանի լինի Ձեզ և Ձեր ընտանիքի բոլոր անդամներին»:

Եվ այսպես, 60 երկար ու ձիգ տարիների 40-ը նա անմնացորդ նվիրել է ի փառս մեր ժողովրդի: Աշխատելով կուսակցական ու խորհրդային մարմիններում՝ Ֆահրադ Ափուջանյանը միշտ մնաց հայ ժողովրդի մի հատվածի՝ աղետի ենթարկված Սպիտակի շրջանի բնակչության յուրաքանչյուրի սրտակից բարեկամը՝ մշտապես իր նպասը բերելով Սպիտակ քաղաքի ու գյուղական համայնքների բարգավաճման նվիրական գործին:

Երկրաշարժին հաջորդած սոսկալի պահերին նա չլքեց հայրենի երկիրը: Տասնյակ զոհված և վիրավորված ընկերների, հարազատ-բարեկամների ցավը սրտում անձնվիրաբար օգնում էր յուրաքանչյուր աղետյալի: Այդ տարիներին՝ լինելով շրջխորհրդի գործկոմի նախագահի առաջին տեղակալի պաշտոնում, Ափուջանյանը իր անբասիր աշխատանքով կրկին ապացուցեց, որ ինքն անփոխարինելի է ոչ միայն մտավորականի գործունեության մեջ:

Տղամարդու համար հասուն այս տարիքում նա հասցրեց նվաճել բարձունքներ, ճաշակել պաշտոնի քաղցրությունն ու դառնությունը, պատասխանատվությամբ վերաբերվել իր աշխատանքին, ինչ մասշտաբի ղեկավար և որտեղ էլ եղել է, միշտ մնացել է ազնիվ, սկզբունքային, առաքինի, բարի ու անկաշառ ընկեր, որի համար էլ արժանացել է համընդհանուր սիրո և հարգանքի:

Խորհրդային տարիներին մեր գրականության մեծերի երկերից կցկտուր տեղեկություններ էինք ստանում սփյուռքի լրագրողների մասին ու անկեղծորեն զարմանում, թե մի անձը ինչպես կարող է մի ողջ թերթի հրատարակման ու տպագրման գործը կազմակերպել: Ֆահրադ Ափուջանյանն ավելին ապացուցեց: Խորհրդային ժամանակների «Լուսարձակի» 15 հաստիքային աշխատող լրագրողներին ոչ միայն միայնակ փոխարինեց, այլ այդ նույն թերթը իր որակով, հետաքրքրությամբ ու գեղարվեստական արժեքներով այսօր երբեմն գերազանցում է հանրապետական շատ լրագրերի: Լրագրող Ափուջանյանը նաև «Մաշտոց» հանդեսի խմբագիրներից է և բազմիցս հանդես է եկել հետաքրքիր ու բովանդակալի հրապարակումներով: Այս բոլորը աննկատ չի մնացել պատկան կազմակերպությունների կողմից: Հայ լրագրության զարգացման գործում ունեցած մեծ ավանդի համար, 2004-ին, ժուռնալիստների միջազգային կոնֆեդերացիայի կողմից արժանացել է դիպլոմի: 2005-ին դարձել է Հայաստանի ժուռնալիստների միության «Ազդարար» մրցանակի դափնեկիր, 2006-ին ստացել է խաղաղության Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Ֆրիտյոֆ Նանսենի ոսկե մեդալ, իսկ 2009-ին՝ «Սանահին» կառավարման ինստիտուտի պատվավոր պրոֆեսորի կոչում: 1995-ից Հայաստանի ժուռնալիստների միության վարչության անդամ է:

Մտածում եմ, որ Ֆահրադի «բախտը բերել է» այն առումով, որ բնությունը շռայլ է գտնվել նրա նկատմամբ՝ գեղեցկադեմ, առնական, շիտակ, հանդարտաբարո, զարմանալի

21➲

խոնարհ ու մեղմ: Անկրկնելի հմայք ունի, հետաքրքիր պատմող ու զրուցակից է, և ամեն մի նոր ծանոթ նրան կրկին հանդիպելու, զրուցելու, կիսվելու պահանջ է ունենում: Ունի հռետորի ձիրք: Նա շատ շնորհաշատ սեղանապետ է: Ֆահրադը ծնվել է մի ընտանիքում, որի հայրը՝ Արամայիս Ափուջանյանը, շրջանում հարգված ու սիրված ղեկավար լինելով, նաև մեծ գրասեր, ես կասեի՝ գրապաշտ էր: Սակայն այդ երբ է «մի ծաղկով գարուն եկել»: Ֆահրադի հետ ծնվել էր մի պարարտ հոգի, սիրտ ու էություն, որտեղ տարիների ընթացքում ծլարձակվեցին բյուրավոր ծառ ու ծաղիկներ, որոնց թարմությամբ ու պտղառատությամբ շրջապատված են նրա մեծ շրջապատի մարդիկ ու նրան իմացող բարեկամ-ընկերները: Ֆահրադ Ափուջանյանից ծնված չորս որդիներն էլ հոր նման կիրթ մտավորականներ են, որոնց մարդկային բարձր արժանիքներով դաստիարակելու գործում մեծ ավանդ է ներդրել նրա կինը՝ վաստակաշատ մանկավարժ, մորը և հայ կնոջը վայել մեծագույն հատկանիշներով օժտված Արևաշողի դպրոցի նախկին տնօրեն Գյուլվարդ Համբարյանը: Հենց այս փառահեղ տիկնոջից հետո է Ֆահրադը սիրում մնացած կանանց: Նրա 17 հոգուց բաղկացած գերդաստանի անդամները. որդիները՝ միջազգայնագետ-պատմաբան Սևակը, ՀՀ նախագահի աշխատակազմի աշխատակից Նարեկը, աշխարհագրագետ Կարենը, ֆիզկուլտուրայի ուսուցիչ Հակոբը, հարսները՝ մանկավարժական գիտությունների թեկնածու Աննան, դիսերտանտ Լիլիթը, բուժաշխատող Արմիկը, ուսուցչուհի Թեհմինեն, 7 թոռնիկները՝ Արաքսը, Արամայիսը, Արամազդը, Գրիգորը, Վահեն, Հրատը, Արամը աչքի են ընկնում միմյանց նկատմամբ սիրով ու հոգատարությամբ, և այսօր այդ գերդաստանը իր մեջ կրում ու պահպանում է ոչ միայն ազգային, ընտանեկան ավանդույթները, բարքերը, այլև ջատագովն է առողջ ու արժանավոր և հանրության կողմից ընդունելի ու ընկալելի նորությունների: Ֆահրադ Ափուջանյանի գերդաստանի անցյալը օրինակելի է, ներկան բարությամբ ու հումանիզմով լցված, ապագան՝ հրաշալիորեն տեսանելի: Թող այն իրականում էլ լինի այնպես գեղեցիկ, խաղաղությամբ ու բարությամբ լեցուն, ինչպես մեզ՝ իրեն ճանաչողներիս լավագույն ցանկություն-մաղթանքն է գերդաստանի հոր՝ Ֆահրադ Ափուջանյանի 60-ամյակի առիթով:

Իր հայրենի բնության ու մարդկանց նկատմամբ սիրով լցված՝ նա իր շրջապատի մարդկանց ճակատագիրը համարում է իրենը՝ ապրելով յուրաքանչյուրի հոգսերով, տխրությամբ ու ուրախությամբ: Ափուջանյանի այս նվիրական հատկանիշների արդյունքում ծնվեց, ո՜չ, հրաբխի պես ժայթքեց «Արևաշող» հսկայածավալ գիրքը: Եթե իր աշխատանքային գործունեության 40 տարիների ընթացքում նույնիսկ ոչինչ արած չլիներ, ապա այս գիրքն էլ բավական է գնահատելու Ֆահրադ-մտավորականի անսահման նվիրվածությունն իր գործին, իր ժողովրդին, ինչպես նաև նրա տիտանական աշխատասիրությանը: Այս գրքի յուրաքանչյուր էջից պարզապես կաթում է Արևաշողի բառն ու բանը, երգն ու տաղը, գյուղին ու նրա մարդկանց հատուկ հումորը, փիլիսոփայությունն ու աշխարհընկալումը: Անգնահատելի պատմական արժեք ներկայացնելով՝ գիրքը կարող է հանդիսանալ նաև արխիվային հսկայական շտեմարան ու նաև գյուղի հանրագիտարան: «Արևաշողը» համարվում է Արևաշողի ու արևաշողցիների փառքի ու հավերժության մատյանը:

Թանկագին եղբայր, հոբելյանիդ առթիվ հակասական մտորումներ կունենաս... Չէ՞ որ բացարձակապես չես զգում, որ 60 ես: Եվ հետադարձ հայացք գցելով անցած ուղուդ՝ միամտորեն զարմանում ես, որ այս ամենը տեղի է ունեցել ընդամենը մի կյանքի ընթացքում: Մյուս կողմից էլ հանկարծակիորեն մտածում ու գիտակցում ես, որ հայտնվել ես ցայտնոտում: Քանզի ինչ որ արել ես, սիրելի Ֆահրադ, ոչինչ է թվում այն հսկայական չարածի, դեռ անելիքի հանդեպ:

Հակոբ ԱԶԻԶՅԱՆ,
ՀՀ ժողովրդական արտիստ, պրոֆեսոր

«Նռան հատիկ» փառատոնի առջեւ իր դռներն էր բացել Անանիա Շիրակացու անվան ճեմարանը

«Նռան հատիկ» մանկապատանեկան փառատոնի շրջանակներում Անանիա Շիրակացու անվան ճեմարանում կայացավ ճեմարանի մնջախաղի թատրոնի «Ծովի հեքիաթ» և «Հայելի», ինչպես նաև «Կանաչ մոլորակ» միջազգային մրցույթի դափնեկիր ճեմարանի թատերական ստուդիայի «Մոգերի ընծաները» ներկայացումները: Միջոցառումը կազմակերպվել էր թատերական ստուդիայի ղեկավար, փառատոնի հիմնադիր անդամ Գեորգի Խոջոյանի և փառատոնի համահիմնադիր Գարիկ Ղազարյանի նախաձեռնությամբ: Որպես փառատոնի հիմնադիր՝ «Նախաբեմ» ասոցիացիայի նախագահ Գեորգի Խոջոյանը ՀՀ մշակույթի նախարարության կողմից պարգևատրվել է ոսկե մեդալով:

«Նռան հատիկը շարունակվու՜մ է», - երեխաների այսպիսի գոչյունով սկսվեց տասներորդ հոբելյանական միջոցառումը, որը նվիրված էր հայ մեծագույն վարպետ Ավետիք Իսահակյանի 135 ամյակին: «Պետք է երջանիկ ավարտ ունենա մեր սկսած ցանկացած գործ», - Օ. Հենրիի «Մոգերի ընծաները» ստեղծագործության բեմադրությունից հետո՝ դիմելով հանդիսականին, ասաց կրթօջախի թատերական ստուդիայի ղեկավար Գ. Խոջոյանը:

Փառատոնի շրջանակներում միջոցառումներ են իրականացվել տարբեր թատերասրահներում, ինչպիսիք են, օրինակ՝ «Մետրո» թատրոնը, «Համազգային թատրոնը»: Այս անգամ փառատոնի առջև իր դռներն էր բացել նաև Անանիա Շիրակացու անվան ճեմարանը:

Փառատոնի նպատակն է երեխաներին ծանոթացնել դրամատուրգների լավագույն գործերին, զարգացնել թատերական շարժումը՝ հատկապես մարզերի դպրոցներում:

Անանիա Շիրակացու ճեմարանը աշխարհի 56 դպրոցների թվում կմասնակցի Մայքրոսոֆթի «Նորարար դպրոցներ» միջազգային ծրագրին

Անանիա Շիրակացու անվան Ճեմարանը աշխարհի 48 երկրների 56 դպրոցներից մեկն է, որ կմասնակցի Մայքրոսոֆթի «Գործընկերներ ուսման ոլորտում» ծրագրի շրջանակներում իրականացվող «Նորարար դպրոցներ» միջազգային ծրագրին: Ճեմարանից ստացված հաղորդագրության համաձայն, այս ծրագրին մասնակցելու համար դիմել էին աշխարհի ավելի քան 114 դպրոցներ «և վերջապես բարդ ընտրության և բարձր մրցակցության արդյունքում Ճեմարանը դարձավ այն ամենաառաջավոր դպրոցներից մեկը, որոնք կմասնակցեն «Նորարար դպրոցներ» ծրագրին»:

Այդ կապակցությամբ Ճեմարանը

➲23

Սպիտակի երկրաշարժը միայն բնական աղետ չի եղել

Տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Լավրենտի Սեդրակյանը իր հայտնագործած տատանվող համակարգի նոր հատկության միջոցով ապացուցել է, որ երկրաշարժը ոչ թե 9 բալ, այլ դրանից 5-10 անգամ ավելի ուժգնություն է ունեցել:

1988 թվականի դեկտեմբերի 7-ին կլրանա Սպիտակի երկրաշարժի 22-րդ տարին: Բնական աղետ ներկայացված երկրաշարժը տասնյակ հազարավոր անմեղ զոհերի պատճառ եղավ: Ավերված նյութական արժեքները գնահատվեցին շուրջ 16 մլրդ դոլար: Տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր 85-ամյա Լավրենտի Սեդրակյանը «Առավոտի» միջոցով ցանկացավ մեկ այլ երկրաշարժի բնական աղետ լինելու հանգամանքի վրա ուշադրություն դարձնել: Միայն մեր տվյալներով, 25 հազար զոհ տված 1988-ի աղետին նա գենոցիդ անվանումն է տալիս, քանի որ գիտականորեն ապացուցել է այդ երկրաշարժը ամենեւին էլ բնական աղետ չէր: Լ. Սեդրակյանը պոլիտեխնիկական ինստիտուտում սովորելիս եւ ասպիրանտուրայում անվանական թոշակառու է եղել, 25 տարեկանում ստացել տեխնիկական գիտությունների թեկնածուի աստիճան, 35-ում եղել է «Հայսեյսմշին եւ կառուցվածքների պահպանման ինստիտուտի» (նախկինում «Շինանյութերի եւ կառուցվածքների ԳՀԻ» - Լ. Խ.) տնօրենը, այժմ էլ նույն ԳՀԻ-ում լաբորատորիայի վարիչ է աշխատում: «Այն ժամանակ աղետի գոտու տարածքի ամբողջ ազգաբնակչությունը տեղյակ էր, որ երկրաշարժի պայմաններում նախապատրաստվում էին ԽՍՀՄ զինված ուժերի վարժանքներ անցկացնել եւ արհեստական երկրաշարժ առաջացնել: Այդ բոլորը կատարվում էր ժողովրդի աչքի առաջ: Եվ հանկարծ 5-6 բալ ուժգնության երկրաշարժի փոխարեն տեղի ունեցավ կործանարար երկրաշարժ», - նշում է Լ. Սեդրակյանը: Ինչ վերաբերում է 9 բալ գնահատված երկրաշարժին, գիտնականը կարծում է, որ 9 բալը նման ավերիչ հետեւանքներ ունենալ չէր կարող: Նույն կարծիքն էր հայտնել նաեւ ԽՍՀՄ-ի Սպիտակի երկրաշարժի հետեւանքներն ուսումնասիրող հեղինակավոր հանձնաժողովը: «Դժբախտաբար, երկրաշարժի ժամանակ ցնցումները գրանցող սարքավորումներ չեն եղել: Միակ բնակատեղին Գյումրին էր, որտեղ երկրաշարժի ժամանակ երկրի ցնցումները գրանցող սարքեր են եղել, իսկ Սպիտակում, Նալբանդում եւ էլի ուրիշ բնակավայրերում երկրաշարժի առաջացրած ցնցումները հնարավոր չի եղել չափել», - փաստում է մեր զրուցակիցը: Նրա խոսքով Գյումրիում եղած 9 հարկանի 111 սերիայի բնակելի 138 շենքերը գետնին են հավասարվել: Լ. Սեդրակյանը գտնում է, որ եթե շենքերը որակյալ կառուցված լինեին, 9 բալ ուժգնությամբ երկրաշարժին պետք է դիմանային: Հարցին, թե ինչպես է որակյալ լինելու հանգամանքն ապացուցում, նա պատասխանում է. «Ցույց եմ տվել, որ այդ շենքերի որակը ցածր չի եղել հաշվի առնելով, թե որ գործարաններն են կառուցել եւ որ կազմակերպությունները մոնտաժել»: Բացի այդ, նա նաեւ նշեց, որ այդ նույն շենքերից նաեւ Վանաձորում են եղել 130-ը, որ չեն փսասվել, այն դեպքում, երբ մեր զրուցակցի խոսքով, Վանաձորում երկրաշարժի ուժգնությունը եւս գնահատվել էր 9-10 բալ. «Սա նշանակում է, որ ԽՍՀՄ քաղբյուրոյի եւ մյուսների համատեղ հանձնաժողովի վճիռը, որ երկրաշարժի ուժգնությունը եղել է 9 բալ, հալած յուղի տեղ չպիտի ընդունել»:

Լ. Սեդրակյանին երկար պրպտումների արդյունքում հաջողվել է հայտնաբերել տատանվող համակարգի նոր հատկություն, ինչը հաճախ չի լինում: Հայտնագործած համակարգի նոր հատկության կիրառումով ստացված երկրաշարժերի ազդեցության օրինաչափություններից եւ Գյումրիում գործիքային չափումների արդյունքներից ելնելով նա հաշվարկել է, որ Գյումրիում շենքերը տապալվել են հեղինակավոր հանձնաժողովի գնահատած 9 բալից 5-10 անգամ ավելի ուժեղ ցնցումների արդյունքում. «Նոր հատկությունը հնարավորություն է տվել չափազանց պարզ հավասարումներով ներկայացնելու տատանվող համակարգի օրինաչափությունները նաեւ երկրաշարժերի ազդեցության ժամանակ: Այդ 5-10 անգամ ավելի ուժեղ ցնցումները կարող են լինել արհեստական 6,7 բալ ուժգնության ռազմական վարժանքները անցկացնելու համար նախապատրաստած ցնցումների ժամանակ թույլ տված կոպիտ սխալների արդյունքում»: Լ. Սեդրակյանը պատահական չի համարում նաեւ վարժանքի աշխատանքները նախապատրաստող հրամանատարական ամբողջ կազմի ռազմական ինքնաթիռով Բաքու ճանապարհելիս ինքնաթիռի կործանումը, որի ժամանակ նրանցից ոչ մեկը կենդանի չմնաց. «Չի բացառվում, որ դա հատուկ առաջադրանքով կատարված կործանում էր, որպեսզի կոծկեին ահավոր կործանումները առաջացրած եւ ժողովրդի դեմ հանցանք կատարած պետությունների պատասխանատվությունը, եթե ոչ այդ երկրների ղեկավարները պետք է կանգնեին դատարանի առաջ»:

Գիտնականը կարծում է, որ զինվարժանքներն անցկացնում էին ԽՍՀՄ-ը եւ ԱՄՆ համատեղ, հետեւաբար սխալը երկուսի մեղքով էր: Լ. Սեդրակյանը կարծում է, որ այս բնագավառի խոշոր գիտնականները կամ պետք է ցույց տան, որ ինքն իր հայտնագործության մեջ թույլ տված սխալներ ունի, կամ էլ ընդունեն, որ ժողովրդի նկատմամբ 1988-ին հանցանք է կատարվել:

Լուսինե ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

22➲ **Անանիա Շիրակացու ճեմարանը**

«Մայքրոսոֆթ» կազմակերպության հայաստանյան գրասենյակից ստացել է շնորհավորական ուղերձ, որում, մասնավորապես, ասված է. «Եվս մեկ անգամ հպարտությամբ շնորհավորում ենք Անանիա Շիրակացի ճեմարանին միջազգային հաջողության համար և ծրագրի ողջ ընթացքում պատրաստակամ ենք աջակցել ցանկացած հարցում՝ Հայաստանը միջազգային հանրությանը ներկայացնելու, ծրագիրը հաջողությամբ ճեմարանում իրականացնելու, Ձեր փորձը այլ դպրոցներին ներկայացնելու և միջազգային հանրությանը տարաբնույթ ծրագրերով ներկայանալու»:

Ինչպես տեղեկացնում են ճեմարանից, Ծրագրում ընդգրկված դպրոցներն ընտրվում են իրենց ամբողջ ներուժով ստեղծելու ճկուն, փոխանցելի և վստահելի մոդելներ, որոնք կարող են ազդեցություն ունենալ և փոխանցել իրենց փորձն ու ստեղծված մոդելները այլ դպրոցների՝ թե՛ իրենց երկրներում, թե՛ տարածաշրջանում և թե՛ ամբողջ աշխարհում:

«Անանիա Շիրակացու անվան ճեմարանի ողջ անձնակազմը հպարտութամբ և մեծ ոգևորությամբ ընդունեց այս շնորհավորանքը՝ ձգտելով նորանոր նվաճումների, որոնք հնարավոր են մեծ աշխատասիրության, համախմբվածության և ուսումնական բարձր որակի ապահովման շնորհիվ», - ասված է ճեմարանից ստացված հաղորդագրության մեջ:

17➲ ***Ջանազան-զարմանազան***

առաջին իգական վարժարանը:

1850 թ. հունիսին առաջին անգամ Երևան ժամանեց Կ. Պոլսի Արամյան ընկերության հայ թատրոն-կրկեսը՝ Յովհաննես Գասպարյանի ղեկավարությամբ: Երևանում խաղացին առաջին հայերեն ներկայացումները:

1856 թ. դեկտեմբերի 23-ին Կովկասի փոխարքա Ա. Խ. Բարյատինսկու կողմից հաստատվեց Երևանի վերափոխման առաջին հատակագիծը:

1863 թ. կառուցվեց Երևանի առաջին փողոցն՝ ըստ 1856 թ. հատակագծի, և նահանգապետ Աստաֆևի անունով կոչվեց Աստաֆևսկայա (այժմ՝ Աբովյան փողոց):

1864 թ. հունվարի 21-ին շահագործման հանձնվեց Երևանի առաջին հեռագրագիծը, որը ձգվում էր Թիֆլիսից մինչև Երևան և անցնում էր Դիլիջանով:

1865 թ. Երևանում մի խումբ երիտասարդների նախաձեռնութամբ և փոխանորդ Ստեփանոս արքեպիսկոպոսի օգնությամբ բացվեց առաջին ընթերցարան-գրադարանը:

1865 թ. աշնանը առաջին անգամ Երևան ժամանեց Թիֆլիսի հայկական թատրոնը Գ. Չմշկյանի ղեկավարությամբ:

1866 թ. Երևանի հայոց հոգևոր թեմական դպրոցի ուսուցիչների ջանքերով ստեղծվեց առաջին (գավառական) թատրոնը:

1866 թ. ապրիլի 10-ին Երևանում մասնավոր տան մեջ բացվեց Գայանյան օրիորդաց դպրոցը, որը 1877-ին տեղափոխվեց Պողոս-Պետրոս եկեղեցու գավիթ:

1866 թ. հուլիսի 1-ին առաջին անգամ դիլիժանսով (հանրակառք) մշտական երթևեկություն սկսվեց Երևանից Թիֆլիս, ապա՝ Քութայիս:

1874 թ. Զաքարիա Գևորգյանը հիմնեց Երևանի առաջին տպարանը, որը գործեց մինչեւ 20-րդ դարի սկիզբը:

1878 թ. Երևանում բացվեց գարեջրի առաջին գործարանը:

1879 թ. սեպտմբերին տեղի ունեցան Երևանի քաղաքային վարչության և դումայի առաջին ընտրությունները, ընտրվեց 66 ձայնավոր (պատգամավոր): Յոկտեմբերի 1-ին բացվեց քաղաքային դուման:

1879 թ. Պողոս-Պետրոս եկեղեցու բակում՝ Գայանյան ուսումնարանին կից կառուցվեց Երևանի

➲24

Անտոնիոնիի սիրած հայ նկարիչը

1976-ին իտալացի կինոռեժիսոր Միքելանջելո Անտոնիոնին այցելել է Հայաստան, եւ հյուրընկալության ծրագրի շրջանակներում նրան տարել են նաեւ այդ օրերին Երեւանում բացված Վիլեն Գաբազյանի անհատական ցուցահանդեսին: Անտոնիոնին շատ է հավանել նկարչի աշխատանքները, ինչի ապացույցը տպավորությունների գրքում թողած նրա գրությունն է. «Վիլենը հոյակապ նկարիչ է: Հավատացեք, սա ասում է Անտոնիոնին, ով գիտի, թե ինչ է գեղանկարչությունը»: Հարցազրույցներից մեկում Վիլենն այսպես է պատմում այդ հանդիպման մասին. «Մենք շփվում էինք թարգմանչի միջոցով, շուրջբոլորը անվտանգության աշխատակիցներն էին, բայց մենք իրար հասկանում էինք կես խոսքից»: Նկարիչն իր հերթին նկար է նվիրել Անտոնիոնիին, եւ նրանց միջեւ այնպիսի բարեկամություն է հաստատվել, որ Հայաստանից մեկնելուց հետո էլ Անտոնիոնին նամակներ է գրել Գաբազյանին:

Վիլեն Գաբազյանը Մինասի աշակերտն է եւ Վարուժան Վարդանյանի սերնդակիցը: Նրա ստեղծագործական կյանքի զգալի հատվածը համընկել է բրեժնեւյան լճացման տարիների հետ, երբ արվեստագետներից ու գրողներից ավելի մեծ համարձակություն, ինքնազոհաբերում եւ սկզբունքայնություն էր պահանջվում արվեստի ուղիով անշեղորեն քայլելու համար, քան Մինասի սերնդի նկարիչներից: Ձնհալի տարիներին ստեղծագործած, վաթսունականների սերնդի նորարարականմղումըոչմիայնարտոնվածէրԽՍՀՄ կառավարության կողմից, այլեւ խրախուսվում էր պետական մակարդակով: Պետությունը ոչ միայն կազմակերպում էր նրանց ցուցահանդեսներն ու կատալոգներ տպագրում, այլեւ պրոպագանդում էր նրանց արվեստը եւ այն հայտնի դարձնում «լայն զանգվածներին»: Հաջորդած սերնդի համար ավելի բարդ էր նկարիչ մնալը, քանի որ հետդարձի ճանապարհ այլեւս չկար: Նրանց բաժին հասավ իսկական «դիմադրությունը», եւ նրանք ստիպված էին ստեղծագործել լուսանցքում:

Այդ է պատճառը, որ այսօր նրանցից շատերի անունները ոչինչ չեն ասում շարքային հայ մարդուն: Իհարկե, եղան եւ նկարիչներ, ովքեր գնացին փոխզիջման ուղիով: Վիլեն Գաբազյանը լուսանցքն ընտրեց ոչ միայն ստեղծագործության առումով, այլեւ բնակության վայրի: Թերլեմեզյանի անվան գեղարվեստի ուսումնարանն ավարտելուց հետո նա շատերի պես չմեկնեց միութենական մայրաքաղաք Մոսկվա, որտեղ բացվում էին կարիերայի համար լավ հեռանկարներ: Եվ չմնաց անգամ Երեւանում, որտեղ տեղի էր ունենում դրամի, պաշտոնների ու փառքի դափնիների բաշխում:

Նա վերադարձավ իր ծննդավայր՝ Վանաձոր, եւ գավառական, արդյունաբերական այդ քաղաքում ստեղծեց արվեստի այնպիսի միջավայր, որը մինչ օրս էլ արվեստի ծիլեր է տալիս Երեւանին: Թե ինչպես է Երեւանը չորացնում այդ ծիլերը՝ այլ խոսակցության թեմա է, իսկ մենք կշարունակենք խոսել Վիլեն Գաբազյանից՝ արվեստագետից, ում ներկայությունն իսկ փոխում էր այդ քաղաքի՝ գործարանային ծխով հագեցած մթնոլորտը: Վիլենի արվեստանոցը արագ դարձավ Վանաձորի ստեղծագործական, մտավորական էլիտայի եւ արվեստասերների հավաքատեղի:

Շուտով Վիլենը ստիպված էր իր արվեստանոցը տեղափոխել եւ քաղաքի կենտրոնում գտնվող նախկին արվեստանոցը վերածել սրճարանի: Ես տասնհինգ տարի առաջ եղել եմ այդ սրճարանում, որ կրում էր «Վիլոյի մոտ» անունը, եւ այստեղ էլ ծանոթացել եմ վանաձորցի այն արվեստագետներին, որոնց հետ արժեր ծանոթանալ: Այդ օրերին սրճարանը Վանաձորի սիրտն էր, որի յուրաքանչյուր անկյունից զգացվում էր արվեստի շունչը: Գաբազյանի հետ հանդիպումը ակնթարթային էր, բայց անմոռանալի՝ նկարչի տաղանդի ու հումորի շնորհիվ:

Վանաձորյան իր արվեստանոցում նստած՝ Վիլեն Գաբազյանը երազում էր Մշո դաշտ նկարել եւ գիտեր, որ երբեք չի նկարելու: Քաղաքը, որտեղից բռնագաղթել էին իր պապերը, երբեք չէր տեսել եւ չէր էլ տեսնելու, բայց Մուշի կերպարը փոխանցվել էր իրեն գենետիկ հիշողությամբ: Իր իսկ խոսքերով, Լոռվա բնությունը չափազանց շքեղ ու քաղցրավուն էր իր համար: Նա խուսափում էր օգտագործել կանաչի երանգները, որոնցով ողողված է Լոռվա բնաշխարհը: Կավահողի եւ կիսաանապատային բնության ժուժկալ գույներն էին գերիշխում նրա գեղանկարներում, որոնցում վերստեղծում էր իր պապերի կորցրած երկիրը՝ միահյուսելով ժամանակակիցների կենցաղն ու ժողովրդական բանահյուսությունը:

Արդեն ութ տարի է, ինչ Գաբազյանը չկա: Մահից հետո նրա ընտանիքը տեղափոխվեց Երեւան, իսկ նկարչի աշխատանքները փակված են վանաձորյան բնակարանում: Լոռվա մարզպետարանն ու Վանաձորի քաղաքապետարանը հորդորել էին հարազատներին չզբաղվել նկարչի մահարձանի ծախսերով՝ հայտարարելով, թե «Վիլոն բոլորինն է»: Նախատեսված էր քաղաքապետարանի միջոցներով նաեւ հուշատախտակ տեղադրել այն շենքի պատին, որտեղ բնակվել ու ստեղծագործել էր նկարիչը: Սակայն հուշատախտակը չտեղադրվեց, եւ մահարձանի ծախսերն էլ ստիպված եղավ հոգալ ընտանիքը:

Բայց ինչ է արել պետությունը Վիլեն Գաբազյանի համար նրա կենդանության օրոք, որ ինչ աներ մահից հետո: Զարմանալի է, բայց փաստ. հիսնամյակի կապակցությամբ տպագրվել է նկարչի գրաֆիկական աշխատանքների մի բրոշյուր-կատալոգ՝ սեւ-սպիտակ տպագրությամբ: Ընդամենը: Սա այն դեպքում, երբ նկարիչը զուրկ չէր գնահատանքից ու ուշադրությունից: Հակառակը պնդելու հիմք չկա, եւ հազիվ թե Անտոնիոնիի նման ականավոր հյուրին տանեին միջակ նկարչի ցուցահանդեսի: Սա էլ Հայաստանի «արվեստասեր»՝ իշխանավորի գործելաոճն է, որ անփոփոխ է՝ գնահատել, երբ գնահատականը կարող է իրենց գնահատել, եւ մատնել մոռացության, երբ գնահատվելու խնդիր այլեւս չկա: Եվ սա է Հայաստանում ապրած ու ապրող այն արվեստագետների ճակատագիրը, ովքեր զուրկ են ճարպկությունից, չեն զբաղվում ինքնագովազդով եւ, Ստանիսլավսկու խոսքերով ասած, ոչ թե իրենց են սիրում արվեստի մեջ, այլ արվեստը՝ իրենց մեջ: Այսինքն՝ իսկական արվեստագետների:

23➲ *Ջանազան-զարմանազան*

առաջին թատրոնի շենքը՝ բեմահարթակով:

1880 թ. մարտի 5-ին լույս տեսավ «Պսակ» շաբաթաթերթի առաջին համարը՝ Վասակ Պապաջանյանի խմբագրությամբ:

1881 թ. հուլիսին լույս տեսավ Երևանի առաջին ամսագիրը՝ «Առողջապահական թերթիկը», որի խմբագիրն էր բժիշկ Լևոն Տիգրանյանը:

1883 թ. փետրվարի 1-ին լույս տեսավ «Երևանյան հայտարարություններ» թերթի առաջին համարը (խմբագիր-հրատարակիչ՝ Էմին Տեր-Գրիգորյանց):

1890 թ. Ն. Թաիրովի գործարանը թողարկեց երևանյան առաջին կոնյակը:

1891 թ. նախկին գավառական արական դպրոցի շենքում բացվեց Երևանի առաջին քաղաքային ակումբը, որն առավել հայտնի է Ջանփոլադյանի թատրոն անվամբ (հետագայում՝ Սպայի տուն):

1892 թ. Երևանում գործարկվեց հանքային ջրերի և օշարակի առաջին գործարանը, որը պատկանում էր Խաչիկ Գիլանյանցին:

1893 թ. փետրվարի 4-ին Երևանում բացվեց առաջին քաղաքային հիվանդանոցը:

1901 թ. դեկտեմբերի 16-ին սկսեց գործել Թիֆլիս-Ալեքսանդրապոլ-Երևան երկաթուղին:

1902 թ. դեկտեմբերի 5-ին բացվեց Ալեքսանդրապոլ-Երևան երթուղու նոր գիծը: Երևանի և Ալեքսանդրապոլի միջև սկսվեց կանոնավոր ամենօրյա երթևեկություն:

1906 թ. սեպտեմբերին Երևանում առաջին անգամ ելույթ ունեցավ Կոմիտասի երգչախումբը:

1906 թ. սեպտեմբեր-դեկտեմբերին շահագործման հանձնվեց Երևանի քաղաքային ձիաքարշը (կոնկա): Մի երթուղին ձգվում էր Աստաֆյան փողոցով, մյուսը տանում էր դեպի կայարան:

1907 թ. մայիսին գործարկվեց Երևանի առաջին հիդրոէլեկտրակայանը, որը պատկանում էր «Շուստով և որդիներ» ընկերությանը:

1909 թ. սեպտեմբերի 25-ին Երևանում բացվեց առաջին մանկապարտեզը՝ Վարդուհի Հովհաննիսյանի նախաձեռնությամբ: Այն գտնվում էր Բեհբության (ներկայիս Արամի) փողոցում:

1911 թ. դեկտեմբերի 23-ին գործարկվեց Երևանի ջրմուղը, որը Երևան հասցրեց 20 կմ հեռավորության վրա գտնվող Քառասունակնի ջուրը:

20-րդ դարասկզբին Երևանի առաջին կինոթատրոններն էին «Ապոլլոն»-ը, որը պատկանում էր Գևորգյանին և գտնվում էր քաղաքային այգում, և «Գրանդ իլյուզիոն»-ը, որը գտնվում էր Ջանփոլադյանի թատրոնի շենքում:

1913 թ. փետրվարի 9-ին Ջանփոլադյանի թատրոնում կայացավ «Անուշ» օպերայի առաջին բեմադրությունը, ղեկավարեց հեղինակը՝ Արմեն Տիգրանյանը:

1913 թ. ապրիլին Երևան մուտք գործեց առաջին ավտոմեքենան, որը պատկանում էր Շուստովի ազգակից Ֆիլատովին:

1913 թ. մայիսի 12-ին սկսեց գործել Երևանի

➲34

Ձայներ՝ հիշողության հուշարձաններից

Ով ունի անցյալ, նա չի կարող ետ չնայել, ով ունի պատմություն, նա չի կարող հիշողություն չունենալ: Հայ ժողովուրդը ունի հերոսական անցյալ և հարուստ պատմություն, և մենք էլ պարտավոր ենք միշտ ետ նայել և խորապես իմանալ նրա պատմությունը: Մի բան պարզ է, որ այդ պատմությունը ողբերգական է, բայց այն միաժամանակ նաև հերոսական պատմություն է, քանի որ մեր ժողովուրդը ամենադաժան անցյալում, բարբարոս ժամանակներում, գերազանց ուժերի դեմ անդուլ մաքառման պայմաններում չի ընկճվել, չի ոչնչացել, ապրել է հարուստ ստեղծագործ կյանքով, և թեկուզ հոշոտված, արնաքամ, բայց կարողացել է դուրս պրծնել պատմության արյունոտ ժանիքներից ու հասնել մինչև 20-րդ դարը, որը աշխարհի ժողովուրդների համար համարվում է գիտության և տեխնիկայի զարգացման աննախադեպ դարաշրջան: Բայց այն համարվում է նաև ողբերգական դարաշրջան. երկու համաշխարհային պատերազմ, բազմաթիվ երկրներում ազգային-ազատագրական շարժումներ, միլիոնավոր զոհեր, ավերվածություններ:

Այդ դարաշրջանը ավելի սարսափելի ու ողբերգական էր հատկապես հայ ժողովրդի համար: Դարասկզբին տեղի ունեցավ Հայոց Մեծ Ցեղասպանությունը, իսկ դարավերջին թուրքերը մի այդպիսի ցեղասպանություն էլ ցանկացան իրականացնել նաև Արցախում: Բայց մեր ժողովրդի ծոցից ելած քաջարի զավակները թուրքերի վրա թափեցին իրենց նախնիների հոգիներում կուտակված դարավոր վրեժը, և նրանք իրենց արյունոտ դունչը լիզելով փախան առհավետ, էլ ոչ մի վերադարձ չկա նրանց համար:

Փառք այն ժողովրդին, որ այդպիսի մայրեր ունեն, որ կարող են ծնել, սնել ու դաստիարակել հերոսացման ընդունակ այդպիսի զավակների:Այդպիսի մայրերի վրա հնչում է հարատևման հզոր զանգը:

Ահա նստած եմ Արինա մայրիկի առաջ (Հադրութի շրջան, գյուղ Ուխտաձոր): Տղան՝ Համլետը, սակրավոր էր, զոհվել է 1992 թվականի դեկտեմբերի 13-ին: Մայրը արցունքներ թափելով նորից է պատմում Համլետի մասին.

- Ես նրան ասացի, որ այդ օրը չգնա, չլսեց ինձ, գնաց... Բա մերդ մի հրամանատարի չափ էլ չկար: Բալա ջան, ես հետո միայն հասկացա, որ հայրենի հողը ավելի թանկ է, քան ծնող մայրը:

Ուխտաձորցիներ, իրոք, հերոսաբար են կռվել: Արցախյան պատերազմի ժամանակ Ուխտաձորը ամենաթեժ կետն էր, որ ընդամենը 7 կիլոմետր էր հեռու ադրբեջանական Ֆիզուլի քաղաքից: Ասում են, որ ամեն օր ռադիոյով և հեռուստատեսությամբ հաղորդում էին, որ «Ազերները կրկին ռմբակոծեցին Ուխտաձոր գյուղը՝ պատճառելով զոհեր ու ավերվածություններ»:

Գյուղի առաջին զոհերը եղան՝ Վրեժ Աբալյանը, Ալյոշա Զալյանը, Ալիկ Բաղդասարյանը, Գառնիկ Բաբայանը: Ազատամարտիկները լոկ գյուղի պաշտպանության համար չէին մտածում, տեսնում էին, որ հարևան գյուղը վտանգի մեջ է, իսկույն հասնում էին: Զորեղը Ուխտաձորն էր, որին թշնամին անընդհատ նշանառության տակ էր պահում, հզորին ուզում էր ծնկի բերել՝ կարծելով, որ մնացածը հեշտ կլինի:

Ուխտաձորցիների համախմբվածությունը ավելի էին գազազեցրել թուրքերին, որոնք փորձում էին հաշվեհարդար տեսնել բնակչության հետ, ուժի և սարսափի միջոցով լռեցնել ոտքի ելած, դանակը ոսկորին հասած ժողովրդին:

Բայց, իզու՞ր, ոչ մի ուժ չկարողացավ կոտրել բռունցքված ժողովրդի կամքը:

Գյուղ մտնող ճամփեզրի էլեկտրական սյունի վրա ծածանվեց Հայաստանի եռագույն դրոշը:

Գյուղի ազատամարտիկների ընդհանուր ղեկավարը՝ կամավորական Մանվել Գրիգորյանն էր: Նա շարժման հենց սկզբից էլ զինվորագրվել էր ազնիվ պայքարին:

-Կամավորականը նա է, ով տանը չի կարող նստել, երբ սրբազան կռիվ է, վտանգ է կախվել տանդ վրա: Մեր տունը Հայաստանն է, որ սկիզբ է առնում Արցախից, - ասում էր Մանվելը:

Մանվելին լսում, ենթարկվում էին ոչ միայն ուխտաձորցիները, այլև շրջակա գյուղերի հայ ազգաբնակչությունը: Արդեն գիտեին, որ Ուղտաձորի ենթաշրջանը ապահով ձեռքերում է:

Հադրութի շրջանից զոհվեցին 314 քաջորդիներ, որոնցից քսանմեկը Ուղտաձորից: Մեկը մյուսից թանկ ու քաղցր, մեկը մյուսից ջահել ու խիզախ: Եվ կրկին անգամ համոզվում ենք, որ զոհվածները սերուցքն են կյանքի ու լինելիության:

Ալբերտը տան փոքրն էր ու տան սերուցքը: 1993-ի մայիսի 28-ին գյուղի ազատամարտիկները իրենց ուսերին տուն բերեցին 18-ամյա Ալբերտ Հարությունյանին, ինչպես արդեն մարտական ընկերներն ու ժողովուրդն են կոչում՝ իգիթին:

Զարմանալի է... 18-ամյա մարտիկ և ժողովրդի շուրթերին երգ դառած անուն, այն էլ՝ իգիթ-հերոս: Ուրեմն մարդու կյանքի իմաստը երկար ապրելու մեջ չէ, այլ կատարած սխրանքի, այն էլ այնպիսի մի ժամանակաշրջանում, երբ թշնամին սպառնում է օջախիդ, հողիդ, սերնդիդ, գալիքիդ:

Գյուղիմարդիկմիառանձինհիացմունքով են խոսում գյուղի «գնդի» որդու՝ Մավրիկի մասին: Քանի՜-քանի՜ անգամ է նա հայտնվել դիրքերում: Պատերազմը փոքրիկին դարձրել էր խելամիտ ու գործնական: Ազատամարտիկները հիացած էին տղայի խիզախությամբ:

- Մավրիկը հոգու տեր տղա է, - ասում էին, - հույսի կանչ...

Այդպիսին է Բաղրամյանների տոհմը. պապը՝ Ասկյարը, մասնակցել է երկրորդ աշխարհամարտին և Կերչի ահեղ ճակատամարտում ծանր վիրավորվել, հաշմանդամ դարձել: Պապի արյան կանչն է, որ մղել է երեք տղաներին, թոռանը՝ պաշտպանելու հայրենի հողը:

Մավրիկը զոհվեց արկի պայթյունից: Նա ընդամենը 15 տարեկան էր, բայց արդեն վաստակել էր ողջ գյուղի սերն ու համակրանքը, նրա անունը բոցեղեն ու անմար կրակ դարձավ:

Հինգ քրոջ միակ եղբայրն էր Աշոտ Օհանյանը: Նրա տարերքը մարզաշխարհն էր. թեթև ատլետիկայով էր զբաղվում, ծանրամարտով: Հեշտությամբ բարձրացնում էր 120 կիլոգրամանոց ծանրաձողը: Ահա թե ինչու զինծառայությունից հետո որոշեց սովորել Երևանի ֆիզկուլտուրայի ինստիտուտում:

Չէ, անտարբեր լինելն Աշոտի համար չէր ասված. հարազատ ծննդավայրին վտանգ էր սպառնում, և նա չէր կարող բավարարվել միայն երևանյան միտինգներով ու «միացում» գոռալով: Թողեց կրթօջախը, եկավ հայրենի Ուղտաձորը փրկելու: Աշոտն ընկավ, որ ապրեն քույրերը, որ նրանց երեխաների շուրթերին միշտ ղողանջի Հայոց այբուբենը:

Կցկտուր մի քանի բառ ասաց մարտում ընկած զինվորի մայրը՝ Աիդան: Ամեն մի բառի հետ դողում էին շուրթերը. «Ղափանի շինարարական տեխնիկումն է ավարտել Սերգեյ բալաս, չսպասեց էլ, որ դիպլոմը ստանար...»: «Նշանված էր. Զարինեի լուսանկարը գրպանում էր պահում». «ինքն էլ լուսանկար դարձավ...»:

Երևանի պետական համալսարանի պատմա-բանասիրական ֆակուլտետն էր ավարտել Ուխտաձորցի Ռոմա Մկրտչյանը: Ուսուցչություն էր անում մայրաքաղաքի դպրոցներից մեկում: Դասամատյանը փոխարինեց զենքով: Մասնակցեց Ուխտաձորի, Մարտակերտի բազում գյուղերի ազատագրմանը: Սակայն 1993–ի մայիսին, Մեծ շենի մոտակայքում, նռնակներից զոհվեց Ռոմա Մկրտչյանը, պայծառ մի անուն, որ այսօր էլ հնչում է ընկերների, բոլոր ճանաչողների շուրթերին:

Նրա աճյունը տեղափոխեցին հարազատ ծննդավայր՝ Ուխտաձոր: Ասում են, որ մանկության ընկերները՝ այսօրվա քաջարի մարտիկները, կանգնել էին դագաղի մոտ ու երդվել. « Ոչ մի թշնամի չի կարող ոտք դնել մեր սուրբ հողը: Այն իր գրկում միշտ կպահի Ռոմայի սուրբ աճյունը»:

Նորից մտաբերենք Ուխտաձորի 21 նահատակվածներին, որոնցից ամեն մեկը մի Արև-սար (գտնվում է գյուղի վերևում), ամեն մեկը մի պահապան, ելած մարտի՝ ինչպես քաջ Վարդաններ: Կռվում էին պապերի արյան կանչով, ինչպես Ավարայրում, Սարդարապատում... Ավարայրի պես անհավասար էին Արցախի բոլոր ճակատամարտերը, բայց տղաները, ինչպես ասում են, իրենք իրենց գերազանցեցին: Սա այն պատերազմն էր, որ առաջին անգամ միաբանեց բոլորին: Եվ այսօր նրանք հուշարձաններ դարձած, բոլորը մեր կողքին են, նրանք մեր ներկա և գալիք բոլոր սերունդների սրտերում կլինեն հավերժ: Մենք լսում ենք նրանց ձայները հիշողության հուշարձաններից:

Արմինե ՍԱՐԳՍՅԱՆ,
Արցախի պետական համալսարանի «լրագրություն» բաժնի 4 -րդ կուրսի ուսանողուհի

Вера Полетаева «Армения, Россия»

Звезда российской эстрады, автор и исполнитель песен **Вера Полетаева** приняла участие рамках концерте «Армения, Россия! Мы - дети ваши!» 19 сентября 2010 г. в спорткомплексе «Лужники». Певице была оказана честь открыть это грандиозное, даже по мировым меркам, мероприятие. Вместе с прославленным хором им. Пятницкого и ансамблем танца «Цветы Армении» артистка прекрасно исполнила торжественную оду «Армения, Россия», которую специально написала для открытия праздничного концерта. Вера Полетаева представляла Армению и с огромным успехом выступила перед 100-тысячной аудиторией в национальном армянском костюме. Сценический образ артистки символизировал дружбу и единение двух стран - Армении и России. Молодая стройная красавица в длинном бардовом платье, расшитом золотом, с короной на голове и золотой фатой покорила всех своим обаянием, проникновением и красивым чарующим голосом! Ведущий концерта назвал Веру, принцессой.

Песня Веры Полетаевой «Армения, Россия», написанная высокохудожественно и профессионально, вызвала у зрителей восторг и восхищение! Интересен сам сюжет. Страны Армения и Россия представлены в образе двух сестер, которые живут в мире, согласии, и у каждой есть свои достоинства. Во время исполнения зритель окончательно стёр для себя границы этих стран, мастерски и без пафоса Вера Полетаева сумела передать настроение патриотизма и любви Армении и России. В припеве песни торжественно и вдохновенно звучат строки:

Армения, Россия! Мы - дети ваши!
Ничто не разлучит
Сердечной дружбы нашей!
Армения, Россия! Мы - дети ваши!
И пусть Господь хранит
Родные страны наши!

В этом большом юбилейном концерте так же выступили: И. Кобзон, А. Серов, И. Саруханов, Дзах Арут, Дживан Гаспарян, Арменчик, Зара, Тимур Темиров и др.

В ноябре этого года телеканал **tv.arm.ru** г. Москва пригласил звезду российской эстрады Веру Полетаеву выступить «в живую» в телепередаче «Unplugged». Артистка великолепно исполнила свои прекрасные, проникновенные хиты и, конечно, программу открыла «Армения, Россия». Обворожительная красавица Вера Полетаева рассказала о своем творчестве, поведала интересную историю создания песни «Армения, Россия» и сказала: «Я с большой симпатией отношусь к армянскому народу. Это люди умные, трудолюбивые, талантливые, доброжелательные. У нас единая религия и общий дом. И мне бы очень хотелось, чтобы песня «Армения, Россия» была у всех наслуху, и в Армении и в России, потому что эта песня нас объединяет». Посмотреть телепрограмму «Unplugged» с Верой Полетаевой вы можете в Интернете, пройдя по следующей ссылке:

http://www.tvarm.ru/rubrics/showbiz/unplugged/3461-1.html

Вера Полетаева – артистка, профессиональная певица, композитор, поэт, преподаватель эстрадного вокала, интеллектуал и просто красавица. Большая редкость, когда в одном человеке присутствует сразу столько талантов! Вера Полетаева получила высшее педагогическое и профессиональное музыкальное образование, прошла стажировку по эстрадному вокалу в Академии им. Гнесиных и Университете Культуры. Артистка имеет большой сценический опыт, ведет активную концертную деятельность. Высочайшее профессиональное мастерство Веры Полетаевой оттачивалось долгими ежедневными репетициями. Пение всегда было ее любимым занятием! У Веры прекрасные вокальные данные. Завораживающий сильный узнаваемый голос певицы имеет большой диапазон и передает множество различных красок, эмоций и чувств. Артистка обладает идеальным вокальным слухом, свои песни она записывает без всякой технической коррекции и прекрасно поет «в живую». Вера Полетаева наделена необыкновенной харизмой, обаянием, магнетизмом. Лучезарность и яркая индивидуальность артистки притягивают множество поклонников ее таланта. У Веры Полетаевой красивые, ду-

шевные, высокохудожественные песни и большинство из них - настоящие хиты. Поклонники говорят и пишут Вере через Интернет слова искренней благодарности, добавляют ее хиты на свои странички в социальных сетях, создают на них видеоролики и с нетерпением ждут ее новых песен. Помимо собственных произведений Вера Полетаева великолепно исполняет огромный репертуар песен советской, российской, зарубежной эстрады, романсы.

Сольные концерты звезды российской эстрады Веры Полетаевой пользуются у зрителей большим успехом! Девиз певицы – «Дарить людям радость и любовь своим творчеством!».

Вера Полетаева родилась в Калуге. Выступать с сольными песнями начала в еще в детском саду. Тяга к творчеству у Веры появилась с ранних лет, она очень любила рисовать и уже в начальной школе писала сказки, стихи, пьесы. Песни начала сочинять с 13 лет, как только в доме появилось фортепиано. В 15 лет Вера Полетаева впервые записала на студии песню, которая называлась «Знак зодиака».

Сейчас у певицы - три сольных альбома: «Радуга» (2006), «Художница» (2008), «Краса России» (2010) и в настоящее время она работает над четвертым.

Все ее произведения есть в Интернете на сайте www.realmusic.ru. А на сайте www.youtube.ru. вы можете посмотреть видеоролики на песни Веры Полетаевой, сделанные народными умельцами и концертные выступления артистки.

Песня «С днем Рожденья!» пользуется популярностью в Интернете в качестве поздравительной музыкальной открытки.

Песня «Краса России» посвящена другу Веры, замечательному человеку. В ней показан идеальный образ русской красавицы. Вера Полетаева считает, что девушка должна быть прекрасна и внешне и внутренне.

Каждый должен быть патриотом своей страны. Песня «Моя Россия» как раз об этом.

Все самые теплые пожелания для вас, ваших друзей, близких и родных звучат в песне «Вам желаю». Это произведение – отличный музыкальный подарок к любому празднику.

Вера Полетаева сочинила сотни замечательных хитов. Для ее дальнейшего продвижения на Олимп российской эстрады нужна финансовая поддержка, заинтересованных в ее творчестве людей, готовых помочь. Вера Полетаева будет крайне признательна за любую помощь! С ней можно связаться

по телефону **8-919-036-59-69,**
e-mail: poletaeva0309@mail.

Вася ПЯТИБРАТОВ.

Армения, Россия

Две сестры душевные, родные
Меж собой в согласии живут
Их зовут - Армения, Россия
И для нас есть дом и там и тут!

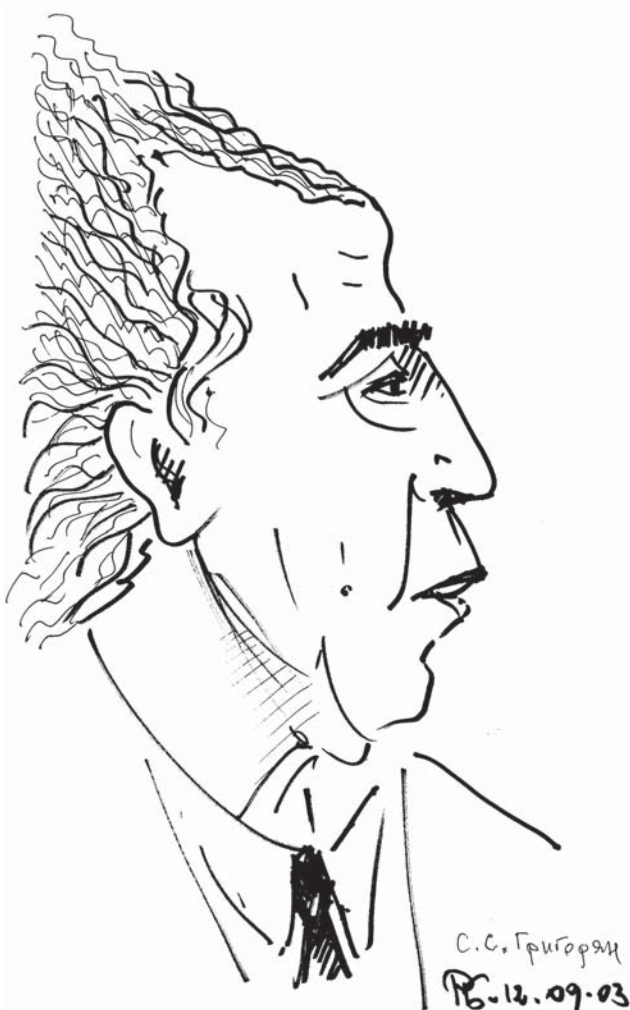
Припев:
Армения, Россия
Мы – дети ваши!
Ничто не разлучит
Сердечной дружбы нашей!
Армения, Россия
Мы – дети ваши!
И пусть Господь хранит
Родные страны наши!

Ты сестра Армения пригожа
И умна, и уважаешь труд,
И ты мать таких людей хороших!
Сколько благ всем нам они дают!

Припев:

А сестра по имени Россия
Весела, душою широка
И добра, полна могучей силы!
Ненаглядна, очень велика!

Припев:

СЛАВА САМВЕЛУ САМВЕЛОВИЧУ!

К 80-летию Григоряна С.С.

Тавтограмма

Сад. Сад. Сады... СТРАНА САДОВ.
Событие - в селе Страны Садов.
- Сын!.. Сын!.. Сын! - сообщает Самвел - создатель сына.
«САМВЕЛ» - согласилась семья.
Сбор соседей: селян, славян, не славян.
Скатерть-самобранка: сыр, сок, сельдь да спирт (не сливовый)
Стукаются стаканами собравшиеся с Создателем сына
Счастлива семья.
Счастливы соседи.
Счастлива Страна садов.
... Сел сын за страницы: строка за строкой, за строкой строка...
- Созрел! - согласился Самвел-Старший.
Собрали сумку со сладостями и -
в Степанакерт - Столицу страны Садов
Сел в самолет и - в Столицу страны Советов.
Сын селянина - студент.
Строка за строкой, за строкой строка. Сам строчит страницы.
- Сочинитель! Суперученый! - судачат сверхспециалисты.
Сегодня сорок да сорок стукнуло Самвелу-Младшему.
Сегодня - слет сверстников, соратников и соотечественников
Съезд сокурсников, сослуживцев, сеньеров, сеньерин.
Символ серебряный от САР-а на сюртуке Самвела.
Спутница - в слезах счастья: супруг - в созвездии славных.
Слава Самвелу - сыну Страны садов, сыну страны славян.
Самвелу Самвеловичу - Слава! Слава! Слава!

Роберт Баблоян -
соплеменник Самвела Самвеловича

Москва, 26.10.10

ВЛАДИМИР АРЗУМАНЯН ПОБЕДИЛ НА ДЕТСКОМ «ЕВРОВИДЕНИИ»

Представитель Армении победил на детском песенном конкурсе «Евровидение 2010» в Минске. 12-летний Владимир Арзуманян и его песня «Мама» заняли первое место, набрав 120 очков. На втором месте с 119 очками финишировал российский дуэт Лизы Дрозд и Саши Лазина. РИА Новости отмечает, что победителя конкурса определил результат голосования в Македонии: представители России уверенно лидировали, однако, получив от Македонии 10 баллов, Арзуманян вышел на первую строчку и впоследствии выиграл конкурс. Третье место досталось представительнице Сербии Соне Скорич.

Владимир Арзуманян родился 26 мая 1998 года в городе Степанакерт (Нагорный Карабах) в семье преподавателей музыки. Сейчас он учится в школе и посещает уроки музыки в Лицее искусств. А еще у Владимира коричневый пояс по каратэ, и он увлекается футболом.

Владимир начал петь в шесть лет, когда мама заметила его склонность к музыке. Жанровое разнообразие композиций, которые он исполняет, позволило Владимиру участвовать в музыкальных фестивалях и конкурсах: как у себя на родине, так и за границей. Летом 2010 года он занял 3-е место на конкурсе «Детская Новая волна» и стал знаменитостью среди своих армянских сверстников. Владимир исполняет песни на армянском, русском и английском языках и мечтает когда-нибудь спеть дуэтом со своим любимым певцом Стиви Уандером.

Владимир мечтает стать поющим главой футбольного клуба и верит, что живет в веке, в котором человечество изобретет машину времени.

На конкурсе Арзуманян исполнил песню «Мама», однако, отметил он, эта композиция о том, как он влюбился и спрсил у мамы, что делать, чтобы его тоже любили.

Победитель рассказал, что на конкурсе влюбился в 14-летнюю участницу из Сербии Соню Шкорич (заняла третье место). «Соня знает о моей любви: я признался ей вчера», — сообщил Арзуманян.

Отвечая на вопрос, чем запомнилось ему шоу, Владимир сказал, что «сегодня будет дискотека».

По словам певца, за неделю пребывания в Минске он успел подружиться с белорусским конкурсантом Даниилом Козловым (пятое место), участниками из Грузии и России. Он заявил, что не чувствует себя звездой. «Звезды - на небесах, а я - человек», — сказал Арзуманян.

В будущем победитель намерен записать диск и, «как и все армяне», собирается петь о любви. Сейчас Владимир Арзуманян, по его словам, скучает по футболу и каратэ.

Мать победителя Диана Арзуманян заявила, что «это большая победа», и, как и любая мать, она очень взволнована и рада за своего сына.

Финальное шоу детского песенного конкурса прошло на «Минск-Арене». Белорусская столица впервые принимала детское «Евровидение», которое проводилось в восьмой раз. Участие в нем приняли исполнители из 14 стран.

Открыло конкурс выступление победителей детского «Евровидения» 2005 и 2007 годов Ксении Ситник и Алексея Жигалковича из Беларуси, которые исполнили песню Hello, Eurovision! («Привет, Евровидение!»). В ходе шоу выступили победитель взрослого «Евровидения-2009», норвежец белорусского происхождения Александр Рыбак, все победители конкурса прошлых лет: Дино из Хорватии, Мария Исабель из Испании, Ксения Ситник и Алексей Жигалкович из Беларуси, сестры Толмачевы из России, трио Bzikebi из Грузии и Ральф Маккенбах из Нидерландов. Также была представлена песня Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) A Day Without War («День без войны»), которую исполнил Дмитрий Колдун вместе со всеми конкурсантами.

Шоу транслировалось в прямом эфире Первого канала, спутникового телеканала «Беларусь-ТВ», телекомпаниями остальных 13 стран-участниц, а также в Австралии, Азербайджане и на официальном сайте конкурса.

ИСТОРИЯ И ЧЕЛОВЕК

Первая задача истории - воздержаться от лжи, вторая - не утаивать правды, третья - не давать никакого повода заподозрить себя в пристрастии или в предвзятой враждебности.

Цицерон

Если история какого-либо короля не подвергалась сожжению, я не желаю ее читать!

Лихтенберг

Лучшее, что нам дает история, - это возбуждаемый ею энтузиазм.

Гете

Величайшее недоразумение - это вдаваться в мораль, когда дело касается исторических фактов.

Дидро

Хорошо написанные исторические романы стоят больше курсов истории.

Бальзак

Ты хочешь быть автором: читай историю несчастий рода человеческого — и если серд-це твое не обольется кровью, то оставь перо, или оно изобразит нам хладную мрачность души твоей.

Карамзин

История подобна гвоздю, на который можно повесить все, что угодно.

А. Дюма

История - это роман, в который верят, роман же - история, в которую не верят.

Моисей Сафир

Несчастна та страна, которая нуждается в героях.

Брехт

В государстве нет больше места героям, они встречаются только в период необразованности. Их цель правовая, необходимая и государственная, и они осуществляют ее как свое дело. Герои, основывавшие государства, создававшие семью и вводившие земледелие, совершали это, разумеется, не как их признанное право, и эти действия являют себя еще как их особенная воля, но в качестве высшего права идеи по отношению к естественному состоянию это при-нуждение, совершаемое героями, есть правовое принуждение, ибо немного можно достигнуть добром против власти природы.

Гегель - «Философия права», прибавление к параграфу 93.

Я думаю, что история будет благосклонна ко мне, т.к. я собственноручно собираюсь ее писать.

Черчилль

Единственный урок, который можно извлечь из истории, состоит в том, что люди не извле-кают из истории никаких уроков.

Бернард Шоу

После очищения истории ото лжи не обязательно остается правда, иногда - совсем ничего.

Станислав Лец

Манук! Из Валахии!

В издательстве «Лусакн» вышла в свет книга **Гоар Рштуни** «Армянский принц Манук-бей», которая, несомненно, вызовет большой интерес. Имя Манук-бея МИРЗАЯНА (1769-1817), армянина, подданного двух воюющих империй (Российской и Османской), сарафа и базергяна, драгомана Порты, князя Молдовы, действительного статского советника, кавалера ордена св. Владимира в Армении известно, наверное, только историкам, но его хорошо знают в Турции, Молдове, Румынии и Болгарии.

Посол Румынии в РА Крине Прункуери, узнав о готовящемся издании, воскликнула: «Какой сюрприз! Принц Манук-бей — наш герой! Его все знают в Румынии!» Турецкий государственный деятель армянского происхождения (сын уроженца аштаракского села Карпи) в 1804 г. построил хан-дворец в Бухаресте, до сих пор одно из самых значительных архитектурных достопримечательностей города. Манук-бей был посредником на всем протяжении войны России с Турцией в 1806-1812 годах, а также участвовал в заключении Бухарестского мирного договора, подписанного в его дворце за несколько недель до начала войны с Наполеоном. Он был благотворителем и строителем Армянских Апостольских церквей с приходскими школами, друг и конфидент русских главнокомандующих и генералов. После подписания Бухарестского договора был обвинен турецкой стороной в предательстве и остался жить в Бессарабии, которая отошла Российской империи. Похоронен в армянской церкви, построенной им в Кишиневе. В усадьбе Манук-бея в городе Хынчешть в 1970-е годы был открыт Музей истории и краеведения. Автор этой интереснейшей книги — кандидат химических наук Гоар РШТУНИ обладает несомненным даром литератора и историка. Книга о Манук-бее — первый опыт автора в жанре беллетризованной биографии. Книга Гоар Рштуни позволяет развеять мифы о легендарном Манук-бее и вернуть его своему народу. Написана она легко и изящно, в чем могут убедиться читатели «НВ».

«В последнее время наша нация начала гордиться своими талантливыми людьми. Одним из таких людей был Манук-бей Мирзайян, чье имя являлось для европейских правителей его времени известным и уважаемым именем. Тем более удивительно, что очень мало, кто может похвастаться, что знает что-либо об этом человеке или хотя бы слыхал о нем». (Вена, 1852 год.)

Гевонд Овнанян, автор этих строк, написал их в середине XIX века, поставив себе задачу устранить историческую несправедливость и вернуть славу и память выдающегося деятеля и героя своему народу.

Первая книга о Манук-бее вышла в Вене в 1852 году, стала, как и его имя, библиографической редкостью и уделом исследований в следующем столетии всего лишь у нескольких историков-патриотов (Николае Йорга, Акоп Сируни, Мсер Мсерянц, Г. Безвикони, Ионеску). Нельзя не упомянуть также работы известного советского историка-тюрколога А. Ф. Миллера, где автор впервые выявил и объективно показал роль и деятельность Манук-бея в череде драматических событий, происходящих в Османской империи с начала русско-турецкой войны (1806-1812 годы).

Замечательный историк, филолог и публицист Акоп Сируни (Акоп Джололян), человек с интереснейшей и драматичной биографией, исследовал и описал все архивные материалы, касающиеся Манук-бея, которые находились в Бухаресте, свои изыскания свел в три-четыре статьи, опубликованные в семидесятом году прошлого столетия в Ереване, на которые обратили внимание лишь несколько десятков историков и литераторов, читающих сборники архивов.

Парадокс. Румыны чтят его как своего национального героя. Здания, построенные им в Бухаресте, реставрируются, называются его именем, становятся первой строкой и фотографией на всех тур-сайтах, манящих в Букурешти — «маленький Париж». Снимают документальные фильмы, устраивают выставки его архивов на целый год (!), в Академии наук Румынии изучают его деятельность...

Молдаване-бессарабцы собирают доллары на благотворительных марафонах, тщетно обращаясь к остальным соотечественникам этого незаурядного человека, имя которого вошло в анналы истории многих государств, имевших дело с Наполеоном в его войнах. Кстати, родился Манук-бей в один год с «императором Буонапарте», и не раз случалось слышать колкости от Наполеона и его консулов в Турции, ставшие известными цитатами, о действиях Манук-бея, о которых незамедлительно сообщалось императору... Австрийский двор благосклонно принимал Манука в дни Венского конгресса, наряду с коронованными и сиятельными персонами Европы. И почти полгода после конгресса Манук жил в прекрасной Вене, купая в роскоши своих гостей, хозяев Вены, его принимал император России Александр I, важные сановники Австрии, в частности господин министр иностранных дел Меттерних, и никто не знал, что было у него тогда на уме... Чем был занят этот неутомимый человек, потерявший почти все свои необъятные владения в Валахии (Румынии) после окончания русско-турецкой войны и теперь решивший скупить пол-Бессарабии и переселить туда около 500 000 армян-райа...

Русские генералы, фельдмаршалы и князья Прозоровский, Милорадович, Чарторыйский, Багратион и Каменский имели с ним дело и доверяли «чрезвычайно». А будущий фельдмаршал Кутузов и вовсе считал его своим другом, живал в его апартаментах при исполнении своего воинского долга и государевых поручений, проводя в его обществе долгие зимние вечера той «странной войны».

Ну а сам государь Александр I с монаршей благосклонностью встречался с ним в той же Вене, обещав исполнить все его предложения, наградив дворянством, орденом Владимира третьей степени, учрежденным Екатериной Великой за доблести военные и гражданские. Манук-бея и жену его император со своей супругою-императрицей принимал в царском дворце в Санкт-Петербурге. В личном послании Александр I пишет Манук-бею:

«Господин Манук-бей! Многократные доказательства вашей преданности России и большие усердия в службе в интересах империи нашей, о чем не замедлили главнокомандующие моей армией на берегах Дуная обратить наше особое к вам внимание. В воздании ваших заслуг и в знак моей благосклонности к вам всемилостивейше жалую вас кавалером ордена Святого Владимира третьей степени, коего знак у сего к вам доставляя». Возведя в чин действительного статского советника, Александр написал Манук-бею благодарственный рескрипт за содействие «Богодарованной победе».

Кем был он, этот легендарный армянин, подданный двух воюющих государств, сын уроженца Вагаршапатского селения Карби, богатейший и влиятельный человек на Балканах, банкир и дипломат, своей революционной, разведывательной и посреднической деятельностью опутавший Стамбул, балканские княжества и Румелию?

Манук-бей был также ближайшим сподвижником архиепископа Валахии и Молдавии Григория Захаряна, финансировал строительство церквей, которые тот с рвением начал возводить в Бессарабии, ставшей под русский православный флаг. Манук-бей, так же как и его дед Гоб Мирзаян, приступил к восстановлению церкви на своей исторической родине, основал приходские школы и в Вене вместе с мхитаристами успел выпустить учебник грамматики армянского языка.

Традиция благотворительных действий сохранилась в его семье и после него. Так, его сын Григорий, живший и умерший в Париже, оставил очень большое наследство, завещанное Лазаревскому институту. Постоянно выделял средства для учреждения и строительства «Армянской господ Лазаревых гимназии» в Москве (в здании которой был роскошный Мануковский зал, «зал Манук-бея», разграбленный и уничтоженный большевиками). Манук-бей Мирзаян дружил с виднейшими и славными представителями армянских родов России и Балкан. Константинопольские армяне считали его чуть ли не своим Богом. Церковь почитала своего

➲30

29➲

благотворителя.

А армяне, живущие вокруг Карби, где на фронтоне местной церкви было выведено имя его деда, построившего эту церковь, сегодня пожимают плечами... Никто даже не слышал о нем...

Кто он, так бесславно забытый сородичами в обретшей государственность Армении? Мы должны знать всех, кто так или иначе приближал нас к обретению собственного государства, кто даже на чужбине высоко нес звание патриота своего народа.

Загадочная улыбка Манука

В свое время Селиму много крови попортил виддинский паша Пазванд-оглу, который серьезно угрожал целостности Оттоманской империи. Но Пазванд-оглу враждовал не только с султаном, но и со всеми соседями-айянами (айян — административный глава города), совершая набеги на их территории, в основном похищая продовольствие. По-видимому, географическое положение Виддина было не столь удобным, как, например, Рушчука. Поэтому Пазванд нацелился на Рушчук, айяном которого был Терсеник-оглу. Манук Мирзаян, будучи крупным предпринимателем, в силу законов, действующих в империи, уже успел сдружиться с Терсеникли-оглу, и пазвандовы банды вызывали у него понятную тревогу.

Говорят, что Терсеник-оглу был сначала водоносом, затем пошел в разбойники, постепенно выдвинулся в главари, собрал вокруг себя всякий неустроенный народ из разжалованных янычар и дезертиров, а то и вовсе бандитов и, укрепившись недалеко от Рушчука, стал беспокоить жителей города и его окрестностей. Против султанских властей он особо не воевал — ведь султан на деле не мешал грабить свое население, и его ребята грабили только мирных подданных султана. Терсеник-оглу оказывал услуги боярам, и те его поддерживали. Так что трудно было назвать его отъявленным и жестоким разбойником. Дань он никому не платил, многие его бандиты похищали и продавали в плен христиан, жили за счет грабежей...

Как и все необразованные лидеры, Терсеник-оглы мог быть жестоким, не признающим никаких законов, но временами бывал добрым и щедрым, соблюдал справедливость, совершал иногда благородные поступки, мог строго покарать за насилие, хотя мог простить и обидчика. Так, про него рассказывают, как он обошелся с нищим, просящим милостыню недалеко от его ворот.

Каждый раз, завидев грозного агу, нищий начинал смеяться. Возмущенный хозяин Рушчука однажды потребовал у него объяснений. Насмерть перепуганный, бедняга пал ниц перед айяном и, заикаясь, объяснил, что как только он вспоминает, как Терсеник-оглу когда-то таскал воду к нему в дом, то начинает хохотать.

— Имеешь право, — задумчиво ответствовал будущий айян. — Кто знает, не кинет ли снова переменчивая судьба мне на плечо тот бурдюк, в котором я таскал тебе воду...

Но и варварских деяний хватало на его мусульманскую душу, так что одни были очарованы его добротой, а другие боялись и ненавидели. И вот до этого человека дошла слава о Мануковом богатстве.

Богатый гяур... Возможно, Терсеник-оглу уже представлял себе, как прижмет неверного, а его бойкие помощники готовились ободрать все, что останется. Все родные и близкие чуть не валялись у Манука в ногах, умоляя бежать немедленно, ничего хорошего от этих головорезов и грабителей никто никогда не ждал. Ведь Манук уже давно стал единственной надеждой для этих людей, опасность была близка как никогда...

Но Манук лишь загадочно улыбался, слушая все эти предостережения. Наоборот, он ждал многого от той встречи. Трудно сказать, в чем он был уверен больше — в себе или в силе денег...

Увидев Манука, хозяин даже привстал от неожиданности.

В дверь улыбаясь вошел молодой, красивый, высокий армянин. Его глаза светились умом, а гордая осанка свидетельствовала о необычайной уверенности. Разве так стоят гяуры перед могущественным Терсеником-оглу? Манук поклонился и велел вошедшему с ним помощнику поднести дары. Слуги внесли роскошные подарки, после чего гость уселся на низком диване, а удивленный Терсеник-оглу засмеялся и не по-восточному решил, что лучше сразу перейти к делу.

— Ты мне должен платить налоги соразмерно твоим доходам. Разве я послал за тобой, чтоб ты принес подарки? И еще ты должен кредитовать меня, как только мне будет нужно!

Терсеник-оглу еще более изумился, когда Манук, едва дав договорить, тут же поставил свои условия:

— Пусть удача и милость Аллаха сопутствуют тебе, Терсеник-ага, я дам все, что будет нужно. Но с одним условием: больше ни у кого не занимать, только у меня! И народ будет спокоен, и я...

— Ай, машалла! (да будет воля Божья — арабск.) — Терсеник-оглу был сражен умом и смелостью гяура.

Терсенику-оглу идея понравилась, а Манук понравился еще больше. Что ж, будет иметь дело только с ним. Очень умный базаргян, не зря о нем только с похвалой и отзываются, но даже самый хитрый гяур никогда не помешает. А в ответ он готов покровительствовать Мануку и обеспечивать его безопасность...

Он искренне полагал, что предложил Мануку золотую жилу. Но Терсеник-оглу и представить себе не мог, как встреча с Мануком изменит жизнь ему самому. А эта жизнь Терсенику-оглу не то чтобы не нравилась. Терсеник-оглу хотел стать пашой. Если всякий раб может править в серале, да продлит всемогущий светлые дни падишаха, то разве Терсеник-оглу с его силой, своей армией и заслугами не достоин трех бунчуков (пучок волос из конского хвоста, указывающий на знаки различия пашей разных рангов, степень важности и звания паши)? Прошло совсем немного времени, и Терсеник-оглу стал относиться к Мануку как к сыну. Обсуждал с ним свои все вопросы, любил послушать Манука. Его сладкозвучная речь ласкала слух. Остроумные реплики, полные глубокого смысла, быстрота и находчивость отличали Манука, и везде он становился центром внимания собравшихся, к какой бы группе или сословию они ни относились.

Веселый, услужливый, быстрый в решениях и никогда не ошибавшийся гяур ловко составлял фирманы, письма и обращения, которые айян отправлял по разным поводам. Несколько языков знал Манук. И когда, окруженный разодетыми слугами и помощниками Богосом и Габриэлом, Манук заходил в просторный сад паши, айян радовался каждому его приходу. А задумав какое-либо новое дело или ломая голову над старым, тут же требовал позвать Манука.

— Давайте посмотрим, что Манук скажет...

Советовал Манук почти безошибочно. Его острый ум, веселый нрав и уравновешенный характер действовали даже на этих грубых и неотесанных людей. Терсеник-оглу стал доверять ему все свои интриги, которые Манук разбирал как шахматные ходы, и Терсеник-оглу только удивлялся, как тот угадывал его тайные желания. Манук быстро разобрался в естественных намерениях Терсеника-оглу: он «всего лишь» хотел получить звание трехбунчужного паши, установить автономию и царствовать без всяких султанов. Манука это устраивало в превосходной степени, ибо как христианин он не мог рассчитывать на значимые роли у османлиев, а жить и торговать он хотел здесь, в Рушчуке и Бухаресте, где стал покупать землю на подставные имена, так как христианам не позволялось иметь собственность.

Сначала он разработал для Терсеника-оглу последовательность действий, которые должны были укрепить власть айяна, и посоветовал выступить против Виддинского паши (бывшего главным источником терсениковой головной боли) под защитой султанского фирмана. Помог ему создать администрацию в округе, в каждом селении поставил по вооруженной группе с самым толковым главарем, который должен был следить за тем, чтобы жителей не трогали, а налоги собирали строго по закону. Бандитизм был объявлен под запретом, и город Рушчук стал процветать, в полной мере реализуя свои коммерческие и географические возможности. За все эти крупные услуги Манук в 1802-1803 году получил титул сарафа (по-видимому, заменяющий лицензию банкира), а государь присвоил Мануку почетное звание и должность пахарника (почетное звание султанского виночерпия). Если у кого-то было дело к Терсенику-оглу, то шли через Манука, и потому многие были ему должны. То же самое было потом при Мустафе Байрактаре, удобный порядок сохранился.

Рушчукский айянлык давно был запуган Терсеником-оглу и фактически стал его владением. А Порта все старалась отодви-

➲31

нуть его от власти. Но с силой вынуждены считаться даже сильные мира сего, и в 1796 году Порта была вынуждена признать трехбунчужным пашой бывшего водоноса, а ныне главаря вооруженных разбойников.

Разве можно уследить за всеми разбойниками, промышлявшими на огромных территориях Османской империи? За стенами Константинополя, подальше от очей султана, многие бандиты сколачивали себе огромные состояния, грабя угнетенных райятов, убивая соперников, и вынуждали Порту признать свои полномочия, становясь фактическими царями и тиранами «отвоеванных» владений. Разве Виддинский паша Пазванд-оглу (турецкий феодал, с конца XVIII века — полунезависимый правитель Виддинского округа в Османской империи), с которым Терсеник-оглу вел настоящую войну из-за набегов на свой айянлык, не выцарапал у Порты все три бунчука тем же манером? Сделав Пазванда трехбунчужным пашой, Порта потребовала только своевременной уплаты дани, предоставив ему полное право грабить Валахию.

Дела в айянлыке стали постепенно налаживаться, оживилась торговля, караваны перестали грабить, айян же с помощью грамотных сделок Манука разбогател еще больше. Однажды Терсеник-оглу подорвал закупки Порты, приобретя с помощью Манука 5000 быков в Валахии. Тем самым он дал понять Порте, что Рушчукский айянлык считается автономным губернаторством. Много сделок они потом совершили и были довольны друг другом. Манук стал любимцем айяна, а статус доверенного человека помогал Мануку во многих торговых делах. Затем, видя, как Манук любит и ценит роскошь и богатство, и распознав в нем тщеславие, Терсеник-оглу решил, что такого мужчину и звать надо соответственно. Князь Валахии, господарь Константин Ипсиланти по ходатайству Терсеника-оглу выбил ему титул бея у самого султана Селима. Отныне все обращались к Мануку только так, уважительно называя его Манук-беем. В тщеславии Мануку нельзя было отказать, и когда он приходил к князю Ипсиланти в своих дорогих и красивых одеждах, всегда окруженный слугами и помощниками, то выглядел потомственным валашским боярином, а бояре соответственно учтиво кланялись и с уважением обращались к нему «Манук-ага!». Что ж, статус тоже капитал, богатому человеку грех его не иметь.

Терсеник-оглу при содействии и с подачи Манука стал даже платить жалованье своим бандитам.

Любое богатство слепит, вызывает зависть, кривотолки и слухи, которые могут явиться и приговором... А наблюдать близость к повелителю — такое, конечно, кого хочешь выбьет из колеи... Разумеется, все это особенно не нравилось туркам, которые окружали Терсеника-оглу.

Однажды Манук, уехав по своим многочисленным делам на тот берег Дуная, задержался дольше обычного. Ближайшие приспешники по одному заходили к айяну и слезно укоряли того в излишней доброте к неблагодарному гяуру, убеждали Терсеника-оглу, что его любимец на самом деле русский шпион и теперь он уехал в Россию. Они громко и долго уговаривали его разрешить им разобраться с ним по-своему, но Терсеник-оглу грохнул кулаком по столу:

— Я сам это сделаю!

У одного помака (отуреченного болгарина) из окружения Терсеника-оглу, которому Манук в свое время помог построить дом и даже был на его свадьбе (то ли заговорила совесть, то ли он решил, что, возможно, Манук может ему еще пригодиться). Услышав такие разговоры, помак тайно отправил через Погоса Себастьяна письмо, в котором предупреждал Манука обо всех кознях, которые могли стоить ему жизни, и советовал ни в коем случае не возвращаться в Рушчук, а бежать в другую страну. Прочитав письмо, Манук тут же сел на коня и... примчался в Рушчук.

Сидит толпа бездельников всем диваном у Терсеника-оглу. Войны нет, грабежи поубавились, а курушей прибавилось. Окна дворца Терсеника-оглу смотрят прямо на Дунай. Сидят они, курят себе кальян и, возможно, даже любуются закатом над дивным Дунаем.

Вдруг за рекой со стороны Валахии показалось облачко пыли, все ближе и ближе... Всполошились все, кинулись к окну — не иначе как гонец какой. Кто и от кого, что за важную весть везет? Терсеник-оглу схватил бинокль: клубы пыли приближались, вот уже показалась повозка, оттуда выскочил гонец, сел в лодку и плывет в сторону Рушчука. Наконец Терсеник-оглу узнал «гонца» и радостно закричал:

— Манук! Из Валахии!

Никто не ответил ему. Тихо было и тогда, когда Манук вбежал в палаты айяна. Не дал Терсеник-оглу упасть Мануку на миндар, чтобы по обычаю поцеловать полу халата и поздороваться с айяном. Взял за руку и повел к дивану, приказал нести кофе и трубки.

Однако Манук попросил айяна уединиться с ним на два слова. Все тут же вышли, а Манук, как всегда, спокойно и с чувством собственного достоинства обратился к айяну:

— Мой отец и друг! Столько времени служу я тебе верой и правдой, и меня знаешь хорошо, и всех этих, что вокруг тебя вьются. Столько дел добрых видел ты от меня и для упрочения и во славу власти твоей не столько о себе думал, сколько о твоих замыслах, чтоб претворить их в жизнь. Разве не должен я после всего этого думать, что ты мне не только благодетель, но и защитник? Почему же ты слушаешь наговоры и доносы злых завистников? Ты же сам помнишь, что все они должны быть мне только благодарны: и от смерти я их спасал, и от тяжкого наказания... Сколько пиастров от меня к ним ушло... Да славятся дни твои, зачем уши свои предоставил им? Моей крестной матери я чинил дом в Яссах, потому и задержался. Крестный отец мой умер, детей не оставил, а безутешная вдова слегла в постель от горя. Надобно было мне крестного похоронить, дом починить и только потом ехать!

Страшно разозлился Терсеник-оглу и потребовал всех позвать, чтобы Манук каждому в лицо плюнул. Что ж, каков царь, таков и суд. Стал отказываться Манук: плевков не хватит, да и противно такое наказание, себе дороже. Однако Терсеник-оглу не любил отказываться от своих слов. Всех собрал, а Манук, подойдя к каждому, спокойно напомнил в двух словах, чем и как ему помогал. Хуже плевка или пощечины, когда в лицо злому человеку свои благодеяния перечисляешь. Ни звука никто не смог произнести. Потом Терсеник-оглу со словами «Машалла, машалла!» велел принести всем кофе и трубки.

Видимо, после этого случая Манук любое свое действие во благо просил «завизировать». В архивах его мы находим огромное количество справок, записок, благодарностей — за подписью, за печатью. Одни из них до сих пор вызывают уважение, например, рескрипты фельдмаршалов, князей, государей. Другие — просто расписки: сколько курушей, какая услуга, подпись... И все бережно хранятся в Бухарестской библиотеке архивов Академии наук Румынии...

Терсеник-оглу после этого еще больше стал доверять Мануку. И сам Манук искренне уважал этого человека, благодаря которому он, молодой армянин, сумел войти в самый изысканный и высший свет пашалыка, а затем стал известной персоной даже в Константинополе. Манук, и до этого предоставлявший айяну значительные кредиты, стал пользоваться его покровительством и, намного увеличив свои богатства, приобрел еще большее влияние на айяна. Вот так и свершаются финансовые дела с покровителями, ибо, став одним целым, они делаются полностью зависимыми друг от друга. Кстати, невероятно, но факт: свой кредит Терсеник-оглу вернул до последнего куруша.

Таким образом, благодаря постоянному участию Манука в делах айяна спокойнее стала жизнь в айянлыке, бояре стали богаче, а простой народ радовался тому, что исчезли разбойные банды. Города, большие и малые, оживились, а Рушчук переживал расцвет. Географическое местоположение города очень тому способствовало. Но нельзя сбрасывать со счетов и необычайные коммерческие способности Манука, а также покровительство Терсеник-оглу, который богател, не прилагая к этому никаких особых усилий. В условиях османской действительности нет ничего неожиданного и удивительного в такой спайке. Наоборот, именно благодаря айяну и его покровительству Мануку принадлежала монополия на шелк, шерсть, хлопок, табак, специи и пчелиный воск. Внушительные годовые обороты при этом он делил с айяном.

Подготовила Елена ШУВАЕВА-ПЕТРОСЯН.

К 100-летию величайшего события в русско-армянской истории

Армянство помнит, чтит, не забывает, напоминает:

НИКТО НЕ ЗАБЫТ, НИЧТО НЕ ЗАБЫТО

КАРС
1910 НОЯБРЬ 2010

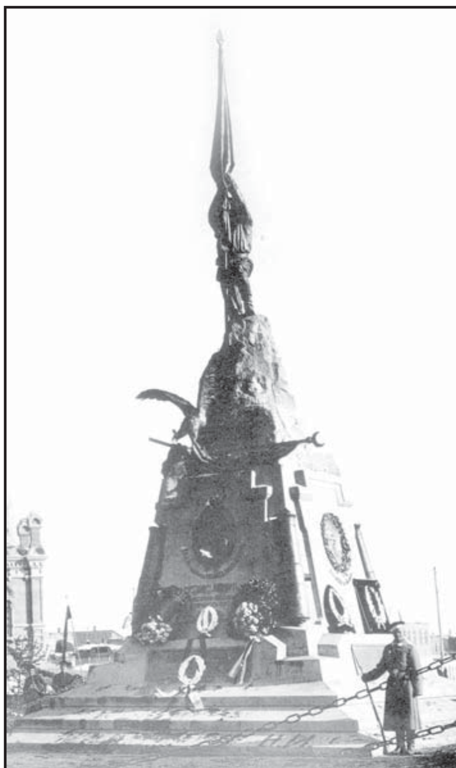
100 лет открытию памятника освободителям - Русским воинам; перенесению останков первопроходца - генерала Петра Даниловича Несветаева (1756 – 1808) из Караклиса (Кировакан – Ванадзор) в КАРС

КАРССКИЕ ТОРЖЕСТВА в 1910 году

Военные празднества, торжества и парады имеют более глубокое значение и смысл, чем может показаться с первого взгляда людям, не посвященным в тайны военного искусства. Эти празднества служат всегда живым отражением какого-либо минувшего славного исторического события и выдвигают перед нами в яркой перспективе старые боевые предания.

В настоящее время, когда всевозможные усовершенствования в области техники военного дела идут таким ускоренным темпом, чаще чем когда нибудь, надо напоминать, что теми же разрушительными средствами обладаем и мы и что как бы далеко ни шли технические изобретения, как бы ни усовершенствовались орудия борьбы и поражения, - тайна победы все же будет заключаться не в них, а в духовной стороне человека, в его крепкой воле, в желании отдать свою жизнь, чтобы отстоять величие, честь и славу родины. Так поступали наши отцы и деды... Напоминать о подвигах предков, знакомиться со светлыми страницами нашей военной истории - вот лучшее средство, помогающее зажечь в сердцах такую любовь к отечеству, которая даст человеку возможность побеждать самое страшное для него в жизни – смерть. Прекрасен Божий мир, а умирать надо; умирать надо, чтобы отечество жило. А когда все полюбят жизнь более всего на свете, и жертвы отдельных существований оскудеют, тогда придет смерть отечеству, и самобытный народ сделается рабом другого народа, не настолько животолюбивого, как он. Останется народ, но не будет у него отечества.

К подобным чествованиям крупных исторических событий относятся и повествующие нам о доблестях предков недавние карсские торжества по поводу открытия

Памятникъ, открытый въ Карсъ 6-го Ноября 1910 г.

памятника на братских могилах воинов, павших на четырех штурмах Карса.

...Но прежде чем говорить об этих празднествах, надо сказать, что им предшествовало еще другое, не менее важное по своему духовному значению событие, тесно связанное с ними – это перенесение в Карс праха генерала Несветаева, первого русского вождя, указавшего к нему дорогу за сто лет до нашего времени.

Мысль эта всецело принадлежала главнокомандующему войсками Кавказского военного округа графу Иллариону Ивановичу Воронцову-Дашкову... Он не хотел оставить в забвении имя Несветаева, одного из тех корифеев героического эпоса Кавказа, который, вместе с князем Цициановым, Котляревским и Карягиным, созидал лучшие страницы нашей военной истории, и потому повелел перенести его останки с далекого, давно заброшенного караклисского кладбища в самый Карс; да поклониться ему всякий, кому дорога боевая слава русской армии. После перенесения праха отечественного героя князя Багратиона на Бородинское поле, это был едва ли не первый случай, закреплявший в народной памяти имя вождя на самом месте совершенного им подвига. Жизнь таких людей всегда поучительна, и признательность соотечественников должна пережить обычное забвение могилы...

...В Караклисе и теперь еще жив стодесятилетний старец Габриель Аванесов, пользующийся большим уважением среди местного населения. Он был современником Несветаева, знал его лично и даже помнит, как его хоронили. По словам этого глубокого старца, в давнее время среди местных жителей существовал обычай, по которому все, посещавшие кладбище, считали долгом подойти к могиле Несветаева, приложиться к надгробному камню его и сотворить краткую молитву о том, кого народ называл своим избавителем от

Его Императорское Высочество
Великій Князь Михаилъ Николаевичъ

тяжкого персидского ига...

...Был уже второй час пополудни, когда православный священник, облачившись в траурные ризы, совершил литию, при пении очень хорошего хора, сос-

Генералъ-адъютантъ графъ Лорисъ-Меликовъ.

Графъ Паскевичъ-Эриванскій.

Генералъ-адъютантъ Н. П. Муравьевъ.

тавленного им из любителей. Затем из кладбищенской церкви выступило армянское духовенство, в предшествии хоругвей, и, в свою очередь, отслужило литию по обряду армяно-григорианской церкви, при хоре своих собственных певчих.

В это время для перевозки гроба на станцию железной дороги подана была арба, убранная коврами, вместо катафалки. Но народ не позволил везти дорогие останки; он поднял их на свои плечи и нес на руках около двух верст, до самого вокзала. День сначала был солнечный, но скоро порывистый ветер нагнал с гор тучи, и едва процессия, под перезвон колоколов, тронулась в путь, как полил проливной дождь. Он не помешал однако же торжественному шествию. Впереди несли хоругви и кресты, за ними шли два хора певчих, чередовавшихся между собою в пении погребальных гимнов; затем духовенство обоих вероисповеданий, потом толпы народа, окружавшие гроб, и, наконец, команда стражников замыкала шествие. Вокзала все достигли, промокнув до костей. Там уже приготовлен был траурный вагон, и к этому же времени подвезли с кладбища надгробный памятник…

...На другой день, 4-го ноября, генерал Червинов отдал приказ по Карсскому гарнизону... «Вчера останки генерала Несветаева, перенесенные по воле Главнокомандующего в Карс, преданы земле в ограде «Братских могил», и каждый из чинов Карсского гарнизона может читать знаменательную надпись на его старом надгробном камне «Покоится здесь воин российский и достойный храбрый генерал, которого народ горский и турок с персами дрожал...».

...Наступил канун великого военного праздника – торжественного чествования памяти русских воинов, купивших нам своею честною кровью и жизнью недоступные дотоле твердыни Карса.

Крестный ходъ къ памятнику 6-го Ноября 1910 года.

С утра весь город пришел в движение. Улицы украсили флагами... Возле железной дороги и на главной Александровской улице были воздвигнуты триумфальные арки с короткой, но полной гостеприимства надписью: «Добро пожаловать».

....Но наступит завтрашний день, и величественный по своей идее памятник объединит всех: и забытых, и не забытых героев в одну тесную братскую семью. И исполнятся над ними священные слова молитвы: «И память их в роды родов».

Источник: Карсскія Торжества въ 1910 году и Четыре штурма Карса. Составилъ генералъ-лейтенантъ Потто. Изданіе Военно - Историческаго Отдъла Штаба Кавказскаго военнаго округа. Тифлисъ, 1911.

«Если в 1918 году Россия могла отдать Украину, то есть могла принести в жертву (по существу) саму себя во имя спасения только что загоревшего очага коммунизма, то сейчас... должны во имя интересов развития революции на Востоке пойти на некоторые уступки Турции, являющейся первым очагом борьбы восточных стран с империализмом. Все эти соображения относятся к Армении...

«Кто владеет Карсом, тот владеет Закавказьем». Но Советская Россия... верит в победу мировой пролетарской революции и знает, что с этой победой все плацдармы и подступы теряют всякое значение...».

Источник: Геноцид армян. Ответственность Турции и обязательства мирового сообщества. Документы и комментарий. Том 2, часть 1, документ № 1098. Составитель, ответственный редактор, автор предисловия и комментария доктор юридических наук, профессор Ю. Г. Барсегов. Москва, 2003.

Материал подготовил и озаглавил: Г. А. КОНСТАНДЯН, Московская обл., 2010, ноябрь.

Зодиакальный гороскоп на 2011 год

2011 год принадлежит Белому Кролику. Как хороший хозяин, он приготовил для всех своих 12 гостей – знаков Зодиака – специальную программу проведения 2011 года в соответствии со стихийными наклонностями.

Для огненных знаков – **Овна, Льва** и **Стрельца** – Белый Кролик обещает испытания, пройдя через которые, Вы достигнете гораздо больше, чем предполагали. Упорство и некоторая доля осознанного риска – и Вам покорятся новые вершины и откроются прекрасные горизонты.

Особенно это проявится в сфере бизнеса. Если **Овнам** деловые успехи будут даваться сравнительно легко, благодаря налаженным связям в предыдущем 2010 году, то **Львам** и **Стрельцам** придется приложить максимум упорства в первой половине года, чтобы сполна насладиться к концу 2011. Ваше финансовое положение будет напрямую зависеть от Вашей деловой активности.

Любви и браку первая половина года преподнесет Вам неожиданные сюрпризы, многим придется выбирать между старой привязанностью и новыми яркими романтическими увлечениями. Поэтому следует твердо для себя решить, что для Вас важнее и, в зависимости от Вашего выбора, выстроить свое поведение и трезво рассмотреть дальнейшие последствия, которые могут привести даже к смене места проживания.

Земным знакам – **Тельцу, Деве** и **Козерогу** – Белый Кролик предлагает усердно потрудиться, чтобы возвести на прочном фундаменте собственное благополучие. Фундамент закладывается в первой половине года, на котором Вы возведете здание финансовой и семейной стабильности.

Не следует отвлекаться на посторонние дела, тем более, что Ваше здоровье и семья потребуют большого внимания и будут источниками постоянного напряжения в течение первой половины года. Однако разумное расходование своих сил и благоразумное отношение к семейным проблемам помогут Вам выстоять и подняться на более высокий жизненный уровень. Ваша самооценка и доверие к себе возрастет, так как на постороннюю помощь рассчитывать не придется.

Что касается водных знаков – **Рака, Скорпиона** и **Рыб**, то бурное течение первой половины года может вынести их совсем к неизвестным берегам. Все будет зависеть от того, насколько умело они смогут обходить водовороты судьбы, и от тех, кто плывет рядом с ними.

Да, год обещает увлекательное и рискованное плавание, главное – поймать волну, и тогда течение вынесет на правильный берег. Все определит первая половина года, так как во второй поменять ситуацию будет намного сложнее. Нужно обратить особое внимание на то, чтобы финансы поступали регулярно – это залог материальной стабильности.

Что касается чувств, то романтическая волна будет сопровождать Вас весь год и, по крайней мере, одно любовное приключение Вам придется пережить. И только от Вас будет зависеть, превратится оно в нечто большее или нет. Кроме того, есть опасность переоценить свои силы и возможности.

Воздушным знакам – **Близнецам, Весам** и **Водолею** – Белый Кролик обещает ветер перемен. Поэтому совсем не стоит идти против ветра, а наоборот, двигаясь в том же направлении, Вы сможете достичь успеха без особых усилий.

Не бойтесь, если этот ветер уносит Вас далеко за горизонт, или разгоняет ближайшее окружение – тучи, закрывающие Вам голубое небо счастья. Семейные ссоры, конфликты на работе – отнеситесь к ним легко. Все пройдет, как с белых яблонь дым...

А когда дым рассеется, и разойдутся тучи, Вы увидите прекрасные, пока еще воздушные замки. От Вас зависит, превратите ли Вы их в нечто материальное или будете дальше восторгаться их невесомым совершенством...

Здесь все будут решать Ваши финансы, у которых в этом году просматривается явная склонность петь романсы... Из-за этого Вы можете впасть в некоторое уныние. Если такое случится, не нужно особенно расстраиваться, рано или поздно, ветер подует и в Вашу сторону, и тогда Вы сможете всем продемонстрировать свои таланты.

Белый Кролик позаботился о всех знаках Зодиака, и они в свою очередь должны отплатить ему добром – посадить в 2011 году новые деревья, цветы, побыть немного вегетарианцами и уделить особое внимание каротину, содержащемуся в морковке, а также полюбить зеленый, оранжевый и белый цвет. Да, и не носите кроличьих шуб и шапок в этом году – очень даже может обидеться наш Кролик...

24➲ Ջանազան-զարմանազան

քաղաքային հեռախոսակայանը Նազարևսկայա փողոց 6 հասցեում՝ երկհարկանի շենքում: Կայանն ուներ 80 բաժանորդ:

1918 թ. օգոստոսի 1-ին Երևանում բացվեց Հայաստանի առաջին խորհրդարանը:

1919 թ. սեպտեմբերի 9-ին ՀՀ խորհրդարանի ընդունած օրենքով հիմնադրվեց Պատմության պետական թանգարանը:

1920 թ. օգոստոսի 8-ին Երևանի սպորտային ընկերությունը կազմակերպեց առաջին ֆուտբոլային խաղը: Խաղում էին Երևանի և Ալեքսանդրապոլի թիմերը: 1:0 հաշվով հաղթեցին երևանցի ֆուտբոլիստները:

1921 թ. հունվարի 23-ին բացվեց Երևանի ժողովրդական համալսարանը (1923 թվականից՝ Պետական համալսարան):

1921 թ. մայիսի11-ին հիմնադրվեց պետական հանրային գրադարանը:

1921 թ. հոկտեմբերի 19-ին կազմակերպվեց Հայաստանի հնությունների և գեղարվեստի պահպանման կոմիտեն Մարտիրոս Սարյանի նախագահությամբ:

1921 թ. դեկտեմբերի 15-ին Երևանում կազմակերպվեց գրական առաջին միությունը՝ «Հայ գեղարվեստական գրականության աշխատավորների միությունը»:

1922 թ. հունվարի 1-ին բացվեց Երևանի քաղաքային խորհուրդը;

1922 թ. հունվարի 26-ին Ստ. Շահումյանի անվան բանվորական ակումբում («Արմենիա» հյուրանոցի տեղում) հանդիսավոր կերպով բացվեց առաջին պետական դրամատիկական թատրոնը (ռեժ.՝ Լ. Քալանթար): Բեմադրվեց «Պեպո» կատակերգությունը:

1922 թ. նոյեմբերի 7-ին Երևանի պետական համալսարանի մանկավարժական ֆակուլտետի բազայի վրա բացվեց մանկավարժական ինստիտուտը:

1922 թ. նոյեմբերի 7-ին բացվեց պետական հանրային գրադարանը:

Ներկայացրեց Սուսաննա ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԸ

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

Автор проекта- Ваграм БЕКЧЯН

Зам. гл. редактора - Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ Ռոզա ՂՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован в Министерстве Российской Федерации по делам печати, телерадиовещания и средств массовых коммуникаций

Регистрационный номер ПИ № 77-5015

Авторские материалы не рецензируются и не возвращаются. Переписку с читателями редакция не ведет. Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.

Материалы со знаком Գ публикуются на правах рекламы.

Редакция не несет ответственности за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов»

Формат А3, объём 4,0 п.л.

Тираж 1 500 экз. Зак. № 1662.

Территория распространения: Российская Федерация, страны СНГ, зарубежные страны.

В номере использованы материалы **«НОЕВ *КОВЧЕГ*», «АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР», «һАЙКАКАН ЖАМАНАК», «ИРАВУНК», «ВОЗНИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».**

Цена свободная.

Адрес редакции:

248001, г. Калуга, ул. Суворова, 160.

Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.

E-Mail: gortsarar@list.ru

факс (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru